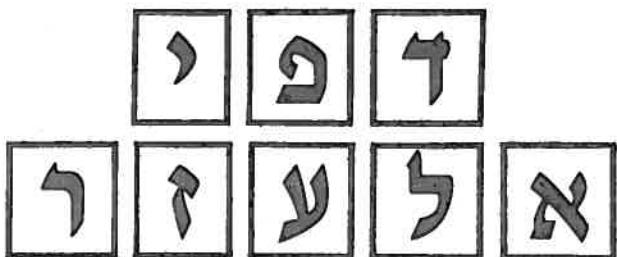

ימי עיון לזכר דוד אלעוז ז"ל

13

הרצאות ודיונים
ביום עיון שנערך באוניברסיטה תל-אביב
ביום י"ג באדר תש"נ * 8 במאי 1990

הנושאים:

70 שנה להגנה

הוועצת יד דוד אלעוז

רישום מאת חיים טופול

רבי-אלוף דוד אלעוזר (דרו)

ערכו והביאו לדפוס:
רחבעם זאבי וגניתה דורון
איסוף תמונות:
תמי זאבי
mphot:
אראל גלבוע

©
כל הזכויות שמורות
לייד רוד אלעוזר
צייטוט או שימוש בחומר זה
牟ותר ומותרנה בביעון המקור
נסדר ב"מחשב אותו" – מ. רקלין בע"מ
לוחות: ש' ברן בע"מ, תל אביב
נדפס בדפוס מזיאון ארץ-ישראל, תל אביב
Printed in Israel, 1991

נולד בשנת 1925 בסרייבו שביווגוסלביה. אביו שירת כפרטיזן ביוגוסלביה הכבושה, במלחמת העולם השנייה, ולחם נגד הגרמנים בחילו של טיטו. לאחר מכן שירת כרב"סן בעבא היוגוסלבי הסדר.

דדו עלה ארעה ב"עלית הנער", התהנן ונידל בקיבוצים שעיריה העמקים, עמיר ועינישמר.

בשנת 1946 התגייס לפלי"ח והשתתף בפעולות שונות במאבק נגד הבריטים ובהגנה על היישוב היהודי.

במלחמת העצמאות לוחק מבצע "נחשון" לפרקcia. הדרכו לירושלים הנוצרה. השתתף בקרב על מנזר סנטימון בירושלים. עמד בראש פלוגת פלי"ח שפרצה אל העיר העתיקה בירושלים. לחם בקרבות בפרוזדור ירושלים ובמבצע "חרוב" בנגב ובકדרמת סייני. סיים את מלחמת העצמאות כמפקד הגדוד הרביעי ("הפורצים") בחטיבת פלי"ח-הריאל.

לאחר המלחמה השתתף בקורס מפקדי גדרות. לאחר מכן הדריך באוטו קורס והיה מדריך ראשי בבית-הספר למפקדי חטיבות. שימש כקצין אג"מ בפיקוד המרכז, כראש מחלקה תורת הלחימה במטה הכללי ובמפקד בית-הספר לחיל הרגלים.

במבצע "קדש" פיקד על חטיבת חיל רגלים שפעלה ברצועת-יעזה. לאחר מכן העטרף לגיסות השריון, ועשה בהם כמפקד חטיבה, כסגן מפקד גיסות השריון ובשנת 1961 כמפקד הגיסות. בשנים אלה היה פעיל בתקריות בגבול סוריה, גיבש את הארגון ואת תורת הקרב של השריון.

בסיוף 1964 התמנה כאלו"ף פיקוד העפלה ושימש בתפקיד זה עד סוף 1969. בחמש שנים אלו פיקד על תקריות רבות בגבול הסורי וניצח על "המלחמה על המים". במלחמת ששת הימים פיקד על כיבוש השומרון ורמת הגולן. מסוף 1969 עד סוף 1971 שימש בראש אג"מ במטה הכללי. ב-1 בינואר 1972 מונה כרמטכ"ל התשי"י של צה"ל.

יום העיון השני שנערך באוניברסיטת תל-אביב

משמעות

יד דוד אלעזר

עם

המרכז למחקרים אסטרטגיים – אוניברסיטת תל-אביב

הנשא:

70 שנה להגנה

התוכן

ח"כ עדנה טולזרו 11

ד"ר מרדכי נאור 18

אלוק (מיל') ד"ר יוסף אבידר 24

סא"ל (מיל') ד"ר אלחנן אורן 34

מושב ראשון

דברים לזכרו של דודו

מיוני ה"הגנה" בישוב בראשית המאה

התפתחותה ה"הגנה" מבחינה ארגונית וצבאית

ה"הגנה" במאבק ההתיישבותי לעצמאות

החל מ-1936

מושב שני

המודיעין ב"הגנה"

למה חינכו ב"הגנה"

הפלמ"ח במסגרת ארגון ה"הגנה"

הטרור הערבי והdishוב היהודי

אל"ם (מיל') צבי אל-פלג 70

מושב שלישי

ה"הגנה" בבחן מאורעות תרפ"א, תרפ"ט, תרצ"ו-תרצ"ט ירושע פלמון 77

ה"הגנה" במלחמת-העולם השנייה ד"ר נתנאל לורך 82

אבייה חלמש

מן ה"הגנה" לצה"ל 1948-1947 אל"ם (מיל') ד"ר מאיר פועל 99

היה רמטכ"ל צה"ל במלחמת יומ-הכיפורים וניהל את המלחמה באופן מזהיר. חודשים אחרים לאחר שהסתימה המלחמה בניצחון, ולאחר שוזתם על הסכם הפרדת הכוחות עם מצרים, נאלץ להתפטר מתחפיך הרמטכ"ל, עקב מסקנותיה של "וועדת אגרנט" – בהרגישו שנעשה לו עול חמור.

באזרוח שימוש בשנתיים בתפקיד יו"ר מועצת המנהלים של חברת הספנות הלאומית "צים".

את ביקורתו על העול שנעשה לו נשא בתוכו וכמעט לא נתן לכך ביטוי חיזוני, עד שכרע ונפל בהתקף-לב ביום ט"ו בניסן תשל"ו (၁၀ באפריל ၁၉၇၆). המוני בית ישראל, מכל חלקי הארץ ומכל שדרות העם, רחשו לו אהבה וכבוד רב, והוא שותפים להרגשת העול המחריד שנעשה לו. מפעלים רבים להנצחת זכרו פרושים על פני מפת המדינה מהגליל עד לדרום.

השair אשה, בת ושני בניים.

ר"ז

מושב ראשון

יור – אלוף (מייל') מאיר עמית:

בוקר טוב לכל הנוכחים. בשילוב של יום עיון בנושא "70 שנה להגנה" במסגרת עמותת "יד זוד אלעוזר" יש יותר משמצץ של אקטואליה. אנחנו נמצאים בדיון של שכוח היסטורי ובו נחים, שבהם ניפור מיתוסים הפוך תחביב לאומי. דדו, לגבי דידי, הוא קרבן של שיטה, של מניגות שמנצנרת מאחריות, שמתעלמת ממחדריה, שמקירה את פקודיה. אותו ברע פורענות שנטמן ב-1973, ואולי לפני זה, נותן את פריו המר בימים אלה. ביום עיון זה נשתדל להזכיר, במידה מסוימת, טרחה לישנה, אולי לתყון עיותים, ולהזכיר את עצמנו לעולם, שבו הערכים עדין לא היו מקועקים כפי שהם היו. אני מזמין את ח'כ' עדנה סולדר לשאת דברים לזכרו של דדו.

ח'כ' עדנה סולדר:

דברים לזכרו של דדו

14 שנה חלפו מאז פסח תש"ז, כשנודם לבו של דדו ז"ל, והוא נלקח מעתנו פתאומית. אדם ב邇יט שנוטינו. ואולי נסדק לבו שנתיים קודם לכן, כאשר נאלץ לעזוב את מה שהיה תמצית חייו – צה"ל; כאשר נקטע בשיא פעילותו, דדו, אחד מגודלי מצבי ישראל, שזכה היה ביתו, מקצועו, שליחותו וגורלו. מפקד קשות, חזק כסלע, אדם נדיב ורחב לב, איש רעים להתרועע, או כפי שאמרה עליו גולדה מאיר ז"ל, "אחד מלאה שהאור נדלק בלב, כאשר רואים אותו".

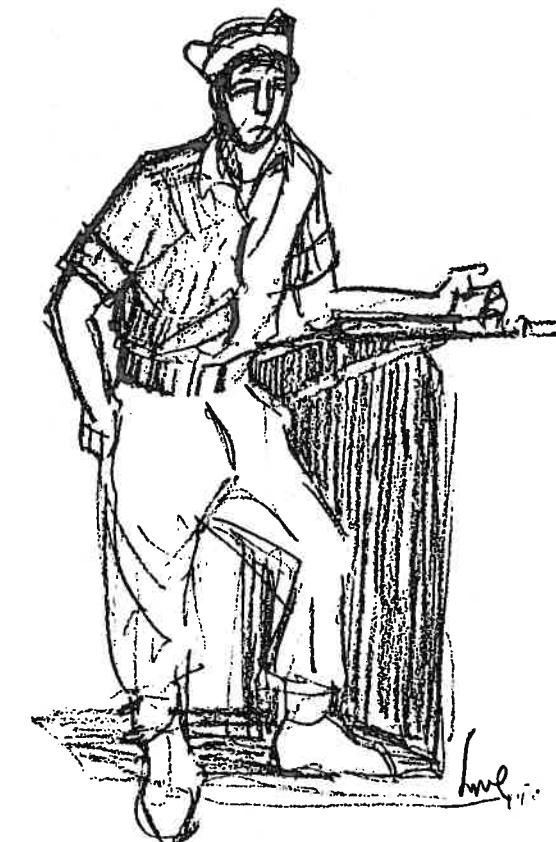
יש סכנה של התפקידים נוטלגיית על הדמות והתקופה, ככל שהשנים חולפות והארונות מתרחקים. אך יש גם הצללות המקדשת את החשוב, את אותן "אבני דרך" בדרכו של דדו, שיעיצו את אישותו ודמותו.

נפגשתי עם דדו בשתי תקופות מכירויות בחיים: בהיותו אלוף פיקוד הצפון בשנות ההתחלה הקשות

112

מושב רביעי
רב-שיח בנושא: המחשבה הצבאית ושיטות הלחימה של ה"הגנה"
בשותפות: אלוף (מייל') משה כרמל, אל"מ (מייל') עורד מסר,

תא"ל (מייל') יששכר (ישבח) שדמי

פלמ"חניק עם סטן, 1948 – ציורו של שמואל כץ

ועליו בעתיו האם קרבנות גדור הפורצים המבקיעים את המצור בירושלים, והקרב הקשה במנור סוסיימון שם למד מפי בני מהרש"ק זיל ש' כאשר אתה נתן בקרב קשה ואוצר, עלייך לזכור תמיד, גם האובי במצב קשה כמוך. אם לא תווית רשות ראשון, יותר האובי. מי שיחזק מעמד ברגע הקשה, הוא שיזכה" – ניסיון שיעמוד לו בעתי בשעות הכרעה. או אולי הקרבנות במצצע חורב בנגב, שם מתגבשת תפישתו על חפקיד ומוקם המפקד בקרב, ועל כך שתולית הפיקוד צריכה להימצא קדימה, לראות, לנתח ולהחליט לגבי תמונה הקרב.

בפלמ"ח נתגלתה יכולתו הנדירה לגבש ולצווות אנשים סביבו, ואילו בקורסי המג"דים והראשונים בצה"ל, לשם נקבעו מפקדים יוצאי הפלמ"ח, והוא ביןיהם (תחילת כהניך ואחרך כמדריך), מתבסשת מוחשתו הצבאית – סינתזה בין ניסיונו האישני הקרבני, תורה הקרב של הפלמ"ח וה"הגנה", ביחיד עם תורת הלחימה, שהביאו חברינו מהבריגדה לצבא הבריטי. כך מתעצמת תורה צבאית חדשה של צה"ל, שתעתנה על צורכי המציאות המשתנה שלנו ותחאים לנו.

במצצע קדש מגלה דדו את השרוין ומקבב עצמו אליו ביסודות, כשהוא עבר מסלול אימונים מראשיתו ועד להיותו מפקד הפלמ"ח. בשבוע השניים, שירית בupil זה, מכיר דדו את עצמתו של השרוין ותרומתו לשדה הקרב, וקובע שאין גורם היוכל למנוע מהשרוין את ההכרעה בקרב, לפחות שרויין האובי. בתפקידיו הבאים תנחה אותו תפישה זו, לפיה יש לשים דגש על פיתוח תילות האויר והשרוין, כתפקידו הקובעים את ההכרעה בקרב – שילוב שיכון עצמו במהלך ששת הימים, בהבעה לדמת הגולן.

בנובמבר 1964 מתמנה דדו לאלוף פיקוד הצפון. באותה עת מתנהל מאבק על הריבונות, המאבק על הים, והמאבק בטרור ובפערות התחילה מגבולות סוריה ומלבנון. ביום הראשון בפיקודו ומסיר דדו בדרך הפטROLים, שנעודה לתהום באורח ברור את הגבול, היכן שמצוין אחד מנקודותיו הראשיים של הירדן. הסיר הופר, צפוי, לחקרית אופינית. הסורים פותחים באש מנוחילה, כוחותינו משבים אש, הסורים מפגיזים את יישובי הסביבה, התושבים נכנסים למקלטים. אלו הפיקוד, שהוא לו יומו הראשון המאויח, ומפקד על התקرتית, מנהה את התחקור, את השיחות עם החילים והתושבים, באלול ח' גמוקם שנים על שנים. דרכי הפטROLים והעקבנות להתחמד ולנסוע בהן היו ל"זרך המלך" של ניהול החיים באורך. דומה שככל CISARונותיו הבתווניות, האנושיים והחברתיים של דדו מגייעים כאן לשיאם.

אבחתה הים בצפון – הצלחה במשימה זו תקבע את גורל ההתיישבות כולה. הנחת המוביל הארץ-זאת נסתיימה, והסורים עושים מאץ להציג את ישראל על-ידי הטיתת המים. על דדו מוטל לכל תמונה אמו, לבני הנער היהודי, העולה לבדוק מכוח הרעיון החינוך הציוני, להגישים בארץ שבה אין לו קרוב ומצוע, בין הגבר הצעיר, המהלייט בוגר לעם קיבוצו להתגים ב-1946 לפלאי, ומואז, במשך 28 שנה, אינו מסיר את מדין, ונוטן את עצמן, את כל כוחו ללא חשבון, למען ביטחונה של מדינת ישראל.

בכל זאת ממשיכים בעיבוד פוליטי זה, תוך ידיעה, שככל מקום שנסוג ממנו – יתפס בידי הטרוריסטים, וכל חלקה שנזרע ונשתול בה – שם תהיה המדינה. וזה התפיסה הביתחונית-התיחסותית שהונחתה אוננו שנים רבות, ודדו, המאמין בה, אינו חוסך מאמץ לאבטחת העיבודים ולאבטחת המעבדים. הוא תמיד בקי, במקום ההתרחשות.

דוד גנוז הרביעי בעת תדריך על שלוחר חול לקרה מבצע

בעמקים, בהיותי מזכיר קיבוצי, גשר; ובמלחמת יום הכיפורים, בהיותי מזכיר פנים של הקיבוץ המאוחד, ובתקופת פיקדי זה לסייע את ההתיישבות הצערית בכל הארץ ובגולן.

כל מי, שפגש בדיו בוחנות חייו השונות, לא יוכל היה להישאר אדיש אליו. היום, כאשר הוא איננו אתנו, ואנחנו מעלהים בדף חייו, אגוי תוהה, האם האדם הזה נולד וייעד, או שאירועי התקופה תסוערת עיצבו לו להיות מה שהוא. האם יש Ko מקשר בין היל שנתייהם בגיל 6, ונשא עמו מאז את תמונה אמו, לבני הנער היהודי, העולה לבדוק מכוח הרעיון החינוך הציוני, להגישים בארץ שבה אין לו קרוב ומצוע, בין הגבר הצעיר, המהלייט בוגר לעם קיבוצו להתגים ב-1946 לפלאי, ומואז, במשך 28 שנה, אינו מסיר את מדין, ונוטן את עצמן, את כל כוחו ללא חשבון, למען ביטחונה של מדינת ישראל.

מה הם האירועים, שגיבשו את השקפת עולם המדינה, הביטחונית והצבאית, והפכו אותו לאחד ממכירי מפקדי ישראל? האם הסיריים מעבר לגבול הסורי, בהיותו מפקד מחלקת חולתה, המלווה את המסתערבים למשימתם, סיורים המאפשרים לו היכרות קרובה עם שטח, אשר הוא ישב וילחם בו

(צילום: אסף קוטzin, ארכיון "מעריב")

פיקוד צפון חולש על שטח, שבו חיים יישובים וצבא בכפיפה אחת. כך או וכך כיוון; אוצר שכנו גבולות הקפר הם גבולות העימות: פיקוד שבו במשך שנים רבות התייחסים והאורחים חיים בויזנגי במציאות של חווית, וכל תקרית מקומית יש גם השלכה מדינית: פיקוד שהשיקול לבחירת המפקד שלו אינו רק יכולו הצבאי. שנים רבות נשאו אנשי הצפון את האים הסורי של קני התוחחים, שאיימו עליהם מוצבי הבולת ברמה הטורית, ולא נתנו להם להרירם ראש. אצל דzon, החי באינטרנציוניות את "הפן" האזרחי, הביטחוני והמדיני – מתגבשת גישה בלתי מתחפרת, שרמת הגולן חייכת להיות בידינו. או יכולו להיות בראש מרים ביישובי הגליל, או לא יוכל לחתם מתנו את המים.

התכניות מבשילות, ומלחמת ששת הימים היא ההודנות המתאימה. ידועים מאבקו העיקש של דדו וניסיונותיו לשכנע את הדרג המدنרי בחינויוVIC בירוש רמת הגולן. בואת לא היה זוק דדו להחצם של חברי היישובים. הוא חי אנתנו בגיל ובעמך הירדן במתה היומיומי וידע, שהשארת האים הסורי תהיה בכיה לדורות. שלוש שנים חלפו ובערו עלייו בפיקוד הצפון, עד שיוכלו היה לבשר מרים הרמה המשוחררת, כי חם הסיטות (או עוד לא ידענו, כי סיטש חדש מצפה לנו במלחמה ההתשאה). כאשר עליינו מיד אחורי הקרבנות על הבולת החשופה שכולה קני תותחים ובונקרים, הבנו את גודל הניצחון, שהשיג זה"ל בפיקודו של דדו, ואת חינויוVIC יישובי הגלן חלק בלתי נפרד מישראל. לא במרקחה היה אלוף פיקוד הצפון, דדו, בין היומיום והמשיעים להתיישבות בගולן. דדו הזודה עם ההתיישבות, ואת שיתוף הפעולה עם המתיישבים ראה כערך עליון וכ��פקי שלו. בקרוב על הגלן ובמלחמה שלאחר המלחמה – מלחמת ההתשאה בעמקים – מתגלה לנו דדו החבר, האדם, המחשך כל דרך לעשות את החיים נסבלים במציאות בלתי נסבלת.

ב-11.6.67 נשם הצפון ררווחה. אבל ב-11.6.67 התחליה מלחמת התשה בעמק הירדן ובעמק בית שאן; מלחמה מסוג חדש, שחיהה היררכות מסווג – הgentilität-התקפית: מלחמה שבה מעורבים יומיום גברים, נשים וילדים – אורחים, שיש להשיקע כל מאמץ לעשות את חייהם נסבלים ואת חייו הפוגעים והמתנכלים בהם – בלתי נסבלים. היינו שניינו ניסוון לדרכי טשטוש וביטחון, לשטרונגולים – כליםchkailim מנגנים מפני מוקשים, לתעלות קשר והחלפת גות לחדרי ביטחון, למקלטים ולאמצעי קשר, הכל כדי שאפשר יהיה להמשיך לחיות. לדמונו, כי ליכולתו של האדם הדבק במשמעותו אין גבול, והמשימה הייתה להמשיך את החיים על אף הכלול.

כשאני חושבת על אותה תקופה קשה, אני רואה בה כל כך הרבה גילויים יפים, כמו הנכונות של האנשים לחתם מעצמן, להתמסר לעיתים ללא חשבון, להתגבר על פחד לגיטימי ולהמשיך לעבד כל חלקה, גם אם היא נמצאת מתחת לשליטיו של האויב, ההזהות והעזרה העצומה מכל הציבור בארץ – ובכלל זה להמשיך ולקיים חיים מלאים. רק כך יכולנו להחזיק את האנשים, تحت טעם לחוי היומיום הקשים, ודדו והפיקוד שלו היו שותפים מלאים למשימה זו. כאן התגלה שוב דדו האדם בכל גודלו – נמצא תמיד ובכל מקום, ואני לגביו דבר קטן ונגידו: אין ווסך זמן ומשאבים וכח וחויה; אין שעה שאינה מתאימה ואין בעיה שאין לה פתרון ותשובה, ובכלד שהחמים יהיו נסבלים. דומני, שהיתה זו ג

עודת אגרנט מוקמת בצד צה"ל מלךק את פצעיו, והארץ יכולה מכך בהלם את הקרבנות, על אף התנגדותו של דדו, שחשב כי יש לחתת תחילת לדרוג הצבאי לחקר את עצמו ולהסיק מסקנותיו. על דעת איש לא עלה, שועודת חקירה אשר נחמנתה לבחון את החלטות הגורמים הצבאים והאזרחים שהסבירו למלוחמה, תוצאה מסקנות חלקיות, תטיל את האחריות על הדרוג הצבאי, ובמלווא המחדל הכבד ישא רק אדם אחד – דדו, גיבור מלחמת ים הים היפרויים, שנתן את כל חייו למולדתנו, לפקוודו, למכיריו, למקיריו ולואהבו. היה זה אחד הימים העזובים, המקומים והבלתי ניתנים להבנה ולהסכמה...

לעולם לא נדע, מה אוצר לבבו אדם בהיותו בצמרת, נשוא באחריות הכבודה, במשא הבדידות. מה אוצר לבבו דדו בשעות ובסננים של משא אחריות כבד מנשוא, כשהוטבי חבריו ובני חבריו נופלים לצדו. ברגע נdire, ובאין ראה, ניתן לנו להציג לבבו דרך עיניה של מזוכרטה אסנת, שצפתה בו, כשהוא מאוזן לראשונה לצלילי אותו שיר תפילה של מלחמת ים הים היפרויים, "לו יהי" של נעמי שמר, ולבו שותה ועיניו זולגות, והוא אינו יודע כי יש עד לדמעות...

לו הי זכרו עמו תמיד, כוכר הדברים שסימל ויישם, כפי שרצתה להיות, כפי שהיא, כפי שהאמין ונאבק, וכפי שחיך...

דדו במחוב האגול (דובר צה"ל)

שעתו היפה של דדו, בה חקרו תוכנותיו כמפקד,adamocaish חברה. רקמת היחסים שטבע בפיקוד צפון, שבו החילים והאזרחים הם אחד, נמשכת עד היום.

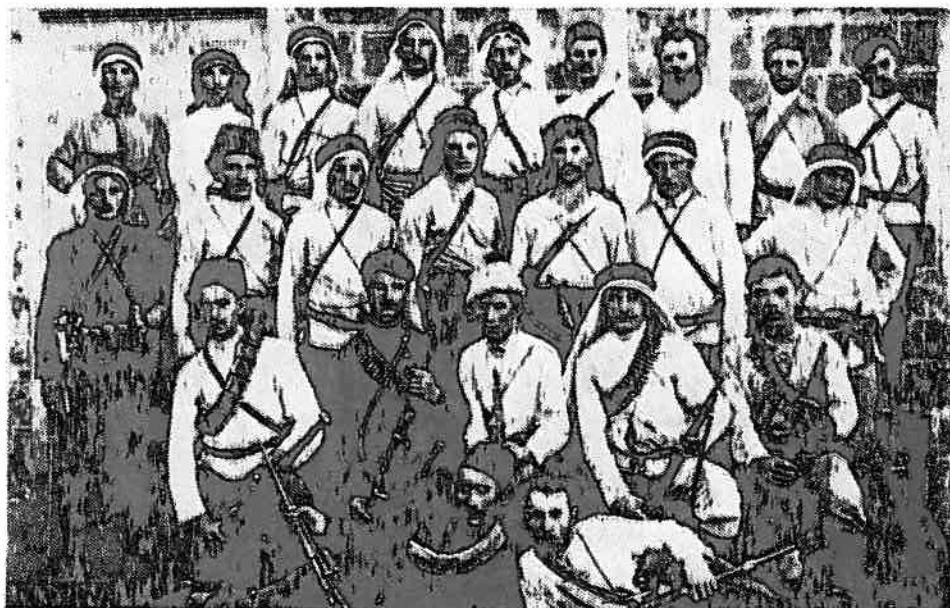
דדו עזוב את הפיקוד, עוד בטרם הגיעו העמקים. המפקד איש השודה מקבל עליו תפקיד מטה – ראש אג"ם במטכ"ל. התפקיד מאפשר לו בשנתיים לאחר מכן לבחון את צורכי המדינה וצה"ל ולגבות משנה סדרה שתוביל אותו לתפקיד הרמטכ"ל, אליו הוא נכנס בינואר 1972. תפקיד זה מוביל אותו להנהגת הנוראה שבמלחמות ישראל מאז מלחמת ים העצמאות – מלחמת ים הים היפרויים, מלחמה שהחלה בהפתעה, במצב נחות, והפכה להיות אחד מניצחונותיו המהירים של צה"ל. כאלו כל חייו של דדו לפני כן, כל ניסיונו הצבאי, כישוריו ותוכנותיו הכינו אותו לתפקידו האחרון זהו: 48 שנים ועוד 20 ימים, שהוא השיא של משימת חייו, אך אולי גם הסיום של תמצית חייו.

יו"ר – אלוף (מיל') מאייר עמידה:

תודה לעדנה על הקווים, שהרטיטה לדמותו של דדו. נדמה לי, שאין להסיף מלה על כך. אני מבקש להזכיר עתה את ד"ר מרדי נאור, מטובי חוקריו תולדות ארץ-ישראל, בעבר איש מערכת הביטחון והיום איש האוניברסיטה העברית בירושלים.

דר' מרדכי נאור:

ニצני ה"הגנה" בישוב בראשית המאה

שומרים בגליל

התפשטה במהירות די גודלה מהצפון דרומה, ואחר-כך שוב צפונה. ההתחלה הייתה בשנת 1908 בסגירה, המשך בכפר תבור (מסחה) וביבנאל. ב-1910 ביקשה המושבה חדרה מ"השומר" שיובא לעורתה. ב-1912 פנו לארגון שניות המושבות הדרומיות, הגדולות יחסית, רחובות וראשון-לצ'ין. אנשי רחובות שלחו שליחים לחדרה, לבער על פעילות "השומר" במושבה, והחודרים שיבחו את הארגון. היה רק בעיה אחת: העלות. מערפי "השומר" היו גבויים; לחבריו, שהיו אנשים אינטלקטואליים, היו הוצאות גדולות, כאמור, כמו קופת לפנסיה ולביטוח ורקן פיצויים, והם דרשו די הרבה כסף. רחובות ראתה ב"השומר" ארגון אמן והסכמה לתנאי, כי רצחה לשמור טيبة.

מעניינת לא פחות ההתקשרות עם ריאשון-לצ'ין, כי מושבה זו הייתה אחד מעוזי השמרנות בארץ. אחר-כך היו דיוונים והתקשרויות עם מושבות נוספות כמו מטולה ונס ציונה. אולם היו גם כשלונות, כמו החלטת רחובות וראשון-לצ'ין להפסיק מאוחר יותר את ההתקשרות עם "השומר".

"השומר" ראה עצמו, מן התחלה, ככוח המגינים של היישוב. הוא העמיד עצמו לצורך משימות לאומיות, והדגמא של מרחביה (ב-1911) ת办公厅 ואות. מרחבה בראשיתה הייתה היאחזות ביחסונית מדרגה ראשונה. היה בה וסבביה תקריות אש. באחת מהן נהרג ערבי מהכפר סולם הסמוך וחברים

"השומר" הוא אחד הגופים המקוריים ביותר, שקס בארץ התקופה שקדמה לקום המדינה. רעיוןותו ומעשיו טבועים ביום עמק בהיסטוריה הביטחונית שלנו ולא פחות במתינות החלוץ-יבטיחוני. לפיכך, אני מבקש לפתחה בהגדירה שתיראה, כביבול, מפתיעה: "השומר" הוא סיפור הצלחה שלא הצליתו.

- לפתח בארצנו אלמנט של שמורים יהודים הראויים לעובודה זו. האמצעים - לארגן את השומרים הקיימים בעיר במושבות; להכיר ולהקשר במושבות והחותם את התנאים הדורשים להפתחות אלמנט כזה עליידי רכישת מכשרי התעמלות, לימוד הרכiba על סוס, לימוד התעמלות והשתמשות בשוק ובדומה; להתייב ולהקל את החיים החמורים של החברים על יסוד מוסדoot משותפים".

"בר-גיורא" שקס בשנת 1907 והפרק "השומר" ב-1909. התחלה היהה בארגון לפניו, לראשונה, ארגון ארצי של אנשים שעסוקים בנושאי הגנה ובביטחון. התחלה היהה בארגון

"השומר" פעל בסך הכל 11 או 13 שנה (אם לוחכים בחשבו את תקופת "בר-גיורא"), ומספר חבריו היה קטן להפליא. כשמוניהם את חבריו עם נספחיהם ונשים מגיעים ל-105 איש, אך ברזמנית, בתקופה נתונה, היו בו רק עשרה ספרות.

מהבחינה ארגונית היה זה גוף מסודר - עם מוסדות והנלה ומערכות חשבונות וקופה לפנסיה ולביטחון וקופה נוספת לפגיעה ולפיצויים. "השומר" שילם פיצויים לנזקקות שלו, אם הם נפגעו מגניבות, שוד וכדומה. לעיתים החזיר את הרכוש: אם לא - שילם פיצויים, וכך גם ביתח את עצמו.

"השומר" ובוחדי העומדים בראשו בקשו - כמו רבים מאנשי העלייה השנייה - להפוך את הפירמידה היהודית. אם עד אז נהגו העربים בארץ ישראל לכנות יהודים "אולאל אל-למות" ("בני מוות"), בא "השומר" ואמר: לא עוד, כשם שהעבדה צריכה לחזור לידים יהודית, כך גם השמירה והגנה, והדבר גם יעלה את קרנם של היהודים, שהיתה או בשפל המדרגה, בעיני בני הארץ. דברים אלו סותרים, כביבול, את הדברים שנאמרו לעיל. מחד גיסא, היה "השומר" ארגון מקצועי לכל דבר, אך מאידך גיסא הוא ראה עצמו הרבה מעבר לזה. מטרתו העיקרית היהה (בהתחלת ביצורה מוכבלעת ואחר-כך ביצורה ברורה) להנחיל לחבריו את הגאותה הלאומית, ובאמצעותם - ליישוב כולו. וזאת עשו 40-50 איש בלבד.

כשבוחנים את פרישת "השומר", לא נותר אלא להתפעל. פעילות הארגון (החל מימי "בר-גיורא")

השומרה הזאת יפנה תיכף לראש ועד המושבה, האדון יהנס וינגל, על פי הכתובות: הר וינגל, שרונה, יפו.

הנה כי כן, המושבה הגרמנית שרונה מתחפש שומר מוכשר ואמין, ובזרור לרפנסיה שעליו להיות היהודי. ל"השומר" חלק נכבד בשינוי הזה מ"אלאל אל-מוס" ל"דרוש שומר יהודיה".

על-פי התפיסה הפוליטית-צבאית של ראשי "השומר", ובუיקיר ישראל שוחט, לא נתפס ה"שומר" כארגון מקצועיא אלא כי"צבא שכדרך". שוחט שלח לוועד הציוני בשלבי' שנת 1912 תוכיר המשיע בפרט, אך לארגן את ביטחון היישוב. בין השאר נאמר בו: "תפקידנו לא הציגם בזה שקיובן קטן של ערים יהודים ישמר את רכוש המושבות. הסתדרות 'השומר' היא המרכז הטבאי המוסולג לדוד את עניין הגנה על היישוב הארץ-ישראל. מטרתנו אינה ומינית שנולדה לרגל מקרה של רגע, כי היא מטרה היסטורית גדולה, מטרה תמידית שערכה קיים לדורות". המס�� ממשיך ומפרט את צורכי הקמה של ארגון ארצי שהיה לו ראש וסניפים, כל סניף ישלח נציגים למיעצה, והפעולה כולה תחולל בידי "השומר". בשעת סכנה, הקבוצה הקטנה של "השומר", שהיא מגויסת קבוע, תפקד על האחים, שהם לצורך העניין מיליציה או חיל-AMILIAIM. בכך כבר היה יותר מרמו לארגון שיקום כמעט עשור לאחר-מכן – ה"הגנה".

מדוע, אם כן, קבועה בתחילת דברי, כי "השומר" הוא סיפור הצלחה שלא הצלית. במננו, היה לה הצלחה גדולה, הרבה מעבר לציפיות מקימי. בתקופת העלייה השנייה היו שני נושאים ביישוב, שהפכו – אם אפשר לומר כך – לmitsosim בחיהם. הראשון הוא "השומר" והשני – תל-אביב, שכונת הגנים היהודיות של יפו. שמעו והשפחו של "השומר" חרגו מתחומי הארץ. שרעו עליו שרים, כתבו עליו ספרים; ספר "זיכורי" על נופלי "השומר" באוצר הוופיע בארצות-הברית ומאותר יותר בספרה – בעברית, יידיש וגרמנית. אפילו תנועת נוער צמחה בהשראת "השומר". תנועת "השומר הצעריר", שהוקמה עבר מלחתת-העולם הראשונה, בקשה מארגון "השומר" את הרשות להשתמש בשם. ככלומר, הנוער היהודי במרוח אירופה בקש לכלת בעקבות "השומר".

מלחמת-העולם הראשונה פגעה בארגון – כמו ברוב הגוף והמוסדות ביישוב – בצורה קשה. חברי נאשו, נרדפו וגורשו מארץ. אחרי המלחמה הייתה הארגון זוקק לתקופת התאוששות. בינו-השנתנו הנסיבות. הגיעו הבריטים ודובר על הקמת ארגון הגנה ארצי, ש"השומר" יהווה את תשתיתו. מצד שני התעוררו בעיות ישנות. היו שהאשימו את חברי "השומר" בהתנשאות. ראשי לא הצליחו להציג לארגונים גיבוי פוליטי מתאים, למרות שבעצם היו פעילים חשובים – תחילת במפלגת "פועלי-צ'יון" ואחר-כך בא"ח-העבדודה". ייתכן, שם לא חשבו שיש צורך בגיבוי פוליטי. להערכתי, טעו בכך טעות קשה. ה"הגנה", שῆקה במידה רבה על בסיס "השומר", הלכה בדרך שונה. היא חיפשה כל הזמן גיבוי פוליטי – תחילתה של ההסתדרות, ואחר-כך של כלל היישוב, אף שלדבר היה מחיר לא קל. ואולי זה אחד מסודות הקיום של ה"הגנה".

אנשי "השומר" בגליל, 1907

אחדים נכלאו בבית-סוהר. מי ביצע את העבודה הקשה הזאת? "פלוגת-כיבוש" – אמן מוצמצמת בהיקפה – של "השומר".

השפעתו של "השומר" על השכנים הערבים הייתה ניכרת, וראוי להזכיר מדבריו של משה סמילנסקי, אחד מראשי האיכרים בארץ: "מצד אחד, הערבים הסכימו לו מתוך חricht שינינים: מן הצד השני, הם הגיעו בו מתחוך רחשוי בכבוד מסוים שבכל מקום שידיו הגיעו הוא שם קץ להפרקות וגנבות, ושם היה ביחסו מסוימים לנפש. מתחמת הכלל הישן נושן: לא הממון נטול האידיאה מנצת, כי אם קומץ האנשים הנאמנים לדגלם".

ואולי ההמחשה הטובה ביותר לשינוי הכביר, שהתחולל בארץ בשנים 1909–1914, היא מודעה שהתרפסה בעיתון הפועלים "הפועל הארץ": "מתבקש שומר. המושבה שרונה מבקשת שומר יהודי חרוץ שיקבל עליו את השמירה במושבה, בפרדסיה ובשדותיה. הרוצה והמושכר לקבל עליו הנהלת

השומרים הראשונים במשחה (כפר תבור)

"השומר", כאמור, לא השכיל ללכט בנחיב הזה. הוא התפרק בשנת 1920 כדי להקים את ה"הגנה" ולנסות להשפיע עליה. חבריו לא נקלטו, למעשה, ב"הגנה". הם ניסו כמה שנים לפעול בנפרד והקימו את ארגון "הקיבוץ" במסגרת "גוזד העבודה". כאשר גילו שזאת אינה הדרך, כבר היה מאוחר מדי. הדברים כבר עוצבו. והם מצאו עצם לאחר ולא יכולו להסתפח לכוחות המרכזים. עם זאת, שמרו להם מקום חשוב בהנחת היסודות, ו מורשת "השומר" עוברת מדור לדור.

י"ר – אלוף (מיל') מאיר עמית:

תודה רבה למרדי נאור. ברצוני להזכיר את יוסף אבידר, של רבים מabitנו היושבים כאן היה מפקד קורס מ"מים בג'ורה בשנת 1944. גם אם מאז צעדנו כברת דרך ארוכה יחד, אני זכר את יוסף כמפקד הקורס הזה.

צבי בקר
ישראל גולדוי
מאיריקה חזוביץ

יהזקאל חנקין
יהזקאל ייסנוב
מנדל פורטוגלי

משה גבעוני (יוזבקר)
יצחק ברצבי
אלכסנדר זייד

מייסדי ארגון "ברז'זירא"

אלוף (מיל') ד"ר יוסף אבידר:

ההתפרחות ב"הגנה" מבחינה ארגונית וצבאית

אימונים של "הגנה" במסגרת מושבות היישובים העבריים

הסניפים. מרכז ה"הגנה" קיים מוגעים קבועים עם הוועד הלאומי ועם הנהלתה הציונית.

מאורעות תרפ"ט באו בהפתעה וגרמו לוועוז עמק בישוב ובתנוועה הציונית. נחשף כשלונו של השליטון המנדטורי למלא את תפקידו בהבטחת שלום של אורהים, ונחשפה חולשתה של ה"הגנה" (למרות שבכל אותן המקומות, שהיו אנשי "ההגנה", הם ידעו להדריך את התוקפים). אחריו המאורעות חלה התעוררות בוועד הלאומי ובחוגי ציבור שונים בישוב, והتوצאה הייתה הקמת מפקדה ארצית של ה"הגנה". המפקדה הייתה כפופה לוועד הלאומי ולהנהלה הציונית.

לאחר מאורעות תרפ"ט התקיימו ב"הגנה" פגימות של ראש ה"הגנה" עם מפקדים בכירים מהסניפים הראשיים שאל אביגור, דב הוו ואחרים, לסייעם האירופים ולהפקת לקחים. הצלחנו לעמוד מול הפורעים העربים בכל מקום שהיה "ההגנה", רק הודות לכך שלערבים חסרו הכוח וה עצמה להמשיך וארגונם היה לקיי, ולא מפני שידעונו לחותם בשدة. ברור היה, שהמלימה הבאה תהיה שונה וקשה יותר, וכי יש להתכונן ולהתארגן לקרה זה בהתאם.

הלקחים היו: א. רכש – לעשות כל מאמץ לרכישת נשק. ואכן, בשנת 1936 כבר היו בידי ה"הגנה" 6,000 רובים; ב. פיתוח תע"ש, בעיקר תחמושת. כבר ב-1931 נסע חז'קו לגרמניה ללמידה את תורה התחמושת הייתה מועטה עוד יותר. את הנשק שרכשו – מכרו לסניפים, ותמורת הכספי קנו נשק נוספת. עם זאת התקיימו בשנים 1925–1924 שני קורסים מרכזיים, שבהם העמדו מדריכים ארכיזים לרוב

ארגוני ה"הגנה", שהיה למעשה המשכו של ארגון "השומר", היה שונה ממנו בכך שהוא ביחסו עקרוניות כבאותה. מייסדיו ביקשו להציג את הבסיס העממי של הארגון, בניגוד לתפיסת "השומר" את עצמו כאגודה סגורה, מצומצמת בראשיה בוחרים את חבריה. המייסדים הדגישו את הטלת המרות הציבורית על ה"הגנה". הארגון האבאי אינו קובל את המדייניות של פוליטויו, אלא את הצד המקצועני הצבאי בלבד. המרות הציבורית המוניה קובעת מיה לעשות, והארגון קובל איך לעשות. זאת בניגוד לדעתם של ראשי "השומר", שגרטו כי הארגון הצבאי קובל גם את המדייניות.

נושא זה של המרות הציבורית, הציבורית והכיפפות המוחלטת לה, היה נר לרגע ארגון ה"הגנה" בכל שנות קיומו. עם הקמתה ה"הגנה" ארגן מרכזו השתפות של אנשי ה"שומר", אולם הוא לא האריך ימים. נציגי ה"שומר" פרשו, אחרים היו עסוקים בתפקידים שונים בהסתדרות, והפעולה יכולה עברה תוך זמן קצר לידי מרכז אחד, יוסף הפט, שהוא מזור לבנגוריון. ה"הגנה" הייתה מראשיתה ארגון וולונטרי, לחבריו נכונים לשאת בתנדבות בעול המשימות הביטחוניות הכללי-יישוביות. חבר הארגון נשבע לנאמנות וכוכנות לכל תפקיד וקרבן, למשמעת חמורה ולשמירת סוד.

בשנות העשרים התקייגו בשלוש הערים הגדולות סניפים של כ-250–300 חברים מאוגדים בפלוגות, מחלקות, קבוצות ומעין-קבוצות ציבוריים, שעסוקו בעיקר באיסוף כספים לרכישת נשק וארגון סיליקם. המפקד, סגן ושניים מחברי הוועד היו מתנים לעליידי המרכז. למרות האידיאות, שהשתררה במוסדות ובຍישוב בשנות העשרים, לאחר בואו של הגזיב העליון הבריטי, התמידו הסניפים בפועלם. התקיימו קורסים למפקדים (אני עברתי קורס כזה ב-1926), לנסתרים, לעזרה ראשונה וכו'. מפקד הסניף בלבד קיבל שכר. במושבות ובמושבים הוקמו סניפים, שארגונם היה יותר רופף. כל חברי הקיבוצים השתיכו למוכן לארגון ה"הגנה". המפקדים דאגו לאימונים ולסליקם.

על דרג הסניף לא היה ארגון ופיקוח בגל העדר מגנון ודרגי ביןיהם בין הסניף ובין המרכז. אמנם הייתה החלטה בפגישת מפקדים בפתח-תקווה בדבר חלוקה לשורה מחוות, אבל החלטה לא יצאה לפועל. הכפרים בקרבת הערים סרו לפרקתו של מפקדת העיר. כמו שהיא מפקד ומדריך, אני יכול להגיד, שהרמה המקצועית הייתה נמוכה ביותר בשנות העשרים. הרף המאיצים הגדולים לא היו בידינו בשנת 1929 יותר מאשר אלפי רובים בכל הארץ.

התפרחות הייתה מועטה עד יותר. את הנשק שרכשו – מכרו לסניפים, ותמורת הכספי קנו נשק נוסף. עם זאת התקיימו בשנת 1925–1924 שני קורסים מרכזיים, שבהם העמדו מדריכים ארכיזים לרוב

מאורעות 1929. למעשה, ניתן לראות כאן את ראשיתה של גישה ביטחונית אסטרטגית לנושא ההתיישבות. נקבעה "מפה רצiosa" לרוכשי הקרקע מtower העדפה של גושים קרקעניים, תכנית דרכים וכן מספר מזורי של מתישבים בנקודות בודדות. ארגון "ההגנה" שותף בכיבוש הקרקע ואבטחת העליות לנקודות מסוימות.

המאורעות, שהתחילה באפריל 1936, התפתחו מהר מאוד לכל מרידה ערבית. העליה הגדולה, שהפכה את היישוב היהודי לכמעט שליש מהאוכלוסייה בארץ, הביאה את הנהגה הערבית להחלטה שיש לשתק את המשק ואת המשר צמייחתו של המפעל הציוני באמצעות התקפות על היישובים היהודיים. במקביל, הפעילו הערבים לחץ על ממשלה בריטניה להפסיק העליה, למניעת מכירת קרקע ליהודים ולהקמת שלטון עצמאי.

בקבוצת האירופאים היה על "ההגנה" לשנות דפוסי ארגון, שיטות פעולה, לישם טקטיקה שונה על מנת לענות לאתגר הערבי החמור הזה. השינויים התרחשו די מהר, אם כי בהיסוס-ימה בכמה מקומות. השינוי הראשון שנדרש היה לעבור מהגנה סטטistica מאחוריו הגדר, לפועלות יומיומיות, מבלי לzonoth את הביצורים. ציריך היה להבטיח את סדריות ההתচורה, להגן על הבול, על המטעים. נודדות החלו לפעול כמחוז ירושלים, בעמק הירדן, בגוש דן וגם במקומות אחרים.

כאן המקום להזכיר את הנוטרות שהחלה. לאחר שהמרידה הערבית כוננה גם נגד מדיניות השלטון הבריטי, שיתפו עמו הבריטים פעולה. הנוטרות התפתחה למשטרת יישובים עצמאיות נשקן רב. היו ממשמות ניעים, מסדרדי קישור וכו'. הדבר העניק לגיטימציה מירבית לפעולות ולאימונים של "ההגנה" ואפשר אבטחה גלויה של עוזרי ההתচורה, השdots וגושי היישובים היהודיים.

במפקדה הארץ-חלה היו שניים ארגוניים. באפריל 1937 חור חלק מארגון ב' ל"ההגנה". החלק الآخر הקים את האצ"ל. ארגון ב' הביא עמו כמות נשק עצומה לעומת נשקה של "ההגנה". למראות זאת היה ערך רב מבחינה ציבורית לאיחוד עם ארגון ב'. המחלוקת הטכנית במפקדה הארץ-חלה והקימה מחלוקת תכנון. בי-1939 הוקמה גם לשכת הדרכה. יעקב דורני חילק את זמנו בין הפיקוד על חיפה לבין

יעקב דורני, הרמטכ"ל הראשון של צה"ל

מכון א' של התע"ש בתוך ביתחרושת לעיבוד עורות על שפת ימה של תל אביב

إيمانים אינטנסיביים יותר בלחמת שדה; ד. כיבוש האויר – הוקמו מועדון דאייה, מועדון טיסה וחברה אווירית. וכן, באביב 1948 לא נותר אף תוחך שדה אחד, והוא בידינו 26 מטוסים.

במקביל, פברעה קבוצה מפקדים מסוימת שבvisa בירושלים, כי יש להפוך את הארגון לצבאי יותר, לבעל אוריינטיזה תוקפנית. הקבוצה פרשה ב-1931 והקימה את ארגון ב'.

במחצית הראשונה של שנות השושים, החלה להתארגן המפקדה הארץ-ית (מ"א): הוקמו מזכירות ועדת פעילה לרוכש, ועדות ליחסוש ולעזרה ראשונה, מחלקה לכפסים ומחלקה טכנית. בהעדר מחלקה הדריכה עדין התקיימו בחולדה ובגבת תחתית קורסים ארציים למפקדים, שעסקו בעיקר בלחמת שדה. בשלושת המחוות העירוניים חוותו מטות ושירותים והתפתח נושא ההדראה. היישובים הכפריים אוגדו ל-18 גושים. התמננו מפקדי גושים, מדריכים ראשיים לגושים ומחסנים. ועדות הביטחון הגושיות דאגו בעיקר להשתגת כספים ולרכש.

בכמה מהגושים האלה, בעמק הירדן ובמקומות אחרים, כמו נודדות עם חימוש גושי. זהוי כבר התפתחות לקראת ארגון ריכוזי יותר. הפעולות המוגברת הו, אם כי לא הייתה מטפיקה, סיעה ל"ההגנה" להיות מוכנה לקראת מאורעות 1936, בעת המרד הערבי. והחול בטיפול בביצורים מיד אחריו

שומרת, חברת ה"הגנה", ביישוב "חומה ומגדל", 1938

(במהוניה)

לשכת ההדרכה. הוקמה מחלוקת קשור ארצית, שירות אלחוט וכו'. היה מאבק קשה מאוד עם הצדדים, בעיקר עם ראשי המושבות, שרצו שה"הגנה" תגן על המושבות, ולא תהיה ארגון ארצי או כפופה לפיקוד גבורה יותר. רק בשנת 1938 נתמנה יוחנן רטנר לראש מפקדה הארץ. עמדו בפניו קשיים מכל הבחינות. הוא היה כפוף ליר"ד הסוכנות היהודית, ולא רק למפקדה הארץ, וזה היה מהפכני. השינוי היה הקשור בכנסת ה"הגנה" לשימוש שנשאו אופי מדיני – עלייה ב', התישבות, תగובות ל"ספר הלבן" וכו'.

בישוב התגלעה מחלוקת בנושאים שונים כמו הגבלה וטוהר הנשק. סיור אמיתי מספר, שפקיד בריטי גבורה שירית בארץ יצא לחופשה לתקופה מסוימת וכשחזר,פגש ידיד יהודי ושאלו, אם היה יהודים עדין מלגיינינג (מוני נפוץ בקרב ובុיתנות הבריטית). באותו תקופה, הקומ פֿרָוֵש כי היה צורך לפחות יותר את הפעולות היומיות נגד העربים. הכוונה הייתה להפוך אותו לכוח ארצי, כפוף למטה ארצי ולמפקדה הארץ. הַפֿרָוֵש ופלוגות היליה המאוחדות שהוקמו לאחר מכן הושיבו ור' חשוב בפיתוח טקטיקות חדשות, במבנה היחידה במקומו של המפקד בקרב – "אחרי" – וברכיב לילה.

ארגון ה"הגנה" נדרש להיכנס לעניין אבטחה וארגנו של עליות חדשות על הקרקע. במשך שמונה חודשים (אפריל – דצמבר) לא הייתה עלייה על הקרקע. ואו באה התקנית של "חומה ומגדל". ה"הגנה" השתתפה בכך. ב-22 במאי 1939, אחרי פרסום "ספר הלבן", עלו בלילה החthon שישה ישובים בפיקוד ישר שלנו. באשר לתוכננו פיל, נרכחה חכנית לתגנת הארץ ולהקמת הכוחות הדרושים, וכן התקיימו דינומים בוועדות משותפות עם הנהלת הסוכנות-היהודית בכל הנושאים הנוגעים לאפשרות של חלוקת הארץ והקמת מדינה יהודית.

יש להזכיר, כי באותה תקופה אוגדו 18 הגושים הקרים לארכעה מחוזות: הדרום, השרון, השומרון, העמקים עם הצפון. שני גושים עצמאיים – נחלת דן ופתחת-תקווה – הרכזו מחוזות וכך התהוו שמותנה מחוזות, יחד עם ארבעת הערים נס ושני גושים, שעמדו תחת פיקוד המטה הארץ. הגושים לא בוטלו, אבל היו כפופים למפקחת המחוות במקומות ישירות לה"הגנה". המגמה הייתה ריכוז במקומות מבנה פרטיטיבי. כך חדרו מפקדי הגושים להיות תולמים בוועדי המקומות. המחוות נחפר ליחידה מינהלית ומכבzieת כאחת. מחותות המחוות חווקו במנגנון נוסף: מוסד כספי כופריה ישוב, שכיטה כ-70 אחוז מהוואצואות ה"ההגנה".

ארגון ה"הגנה" אחריו המרידת הערבית היה בוגר יותר, מאומן יותר, בעל מנגנון מרוכז יותר. באותו תקופה נוספו לארגון אלפיים רבים של חברים. האמן, שהמפקדים, גם הזרטר ביותר, חייב להיות בעל כושר חשיבה והחלה עצמאית. יגאל ידין (או – סוקנייק) אמר זאת לנגרל רוברטסון שהיה המפקד העליון של המזרחה החקיכון. הנגרל שאל, מה סוד הצלחה שלנו במלחמה זאת, ועל כך השיב ידין: "ההצלחה נובעת מכך שלימדנו את המ"כ לחשב כailo הוא גנרטל, ועלינו לפטור בעיות בכוחות עצמוני". נוסף להתקדמות ברמה הטקטית התקיימו גם דיונים ברמה האסטרטגית. כמה דברים חשובים נרכשו הzdות לפור'ש ולפלוגות היליה המאוחדות, ביניהם – לחמתليل והתקיפה של "אחרי". התקיימו גם

קורסים של מיכים בעיקר במחוזות ובפר'ש, וכן קורסים מקצועיים: קשר, חבלה, מודיעין, טופוגרפיה, נשק מסייע ועוד.

וופר-היישוב עוזר גם בהפניית מתנדבים למקומות. אחר קשיים לא מעטים ורפוי'מה בתקופה הזאת, נוקם בספטמבר 1939 המטכ"ל ובראשו רמטכ"ל. זה היה מפנה חשוב, מכוחנת אפשרויות הדרג המדיני (י"ר הסוכנות) להעביר הוראות ישירות לרמ"א ולרמטכ"ל. היה כאן שוב ריכוז סמכות פיקוד; עדין נקבעו מלאי מקום, הרמטכ"ל וראשי הלשכות נקבעו ראשי לשבות לארגון וחכוננו הדרוכה. כבר היו קיימים לשכת הדרכה (לה"ד) טכנית, מחלקה פיקוח ולשכת גיסות. נוספה לשבות מונה קצין רפואי ראשי לשירות הרפואה, קצין קשר לראש שירות הקשר, קצין גווער וחינוך גופני אונרחב (ח"ג) וראש "מערכות" (הביטאון המצעוני של ה"הגנה").

ב-1939 הוקם חיל השדה (ח"ש), שידע עליות ומורדות, בעיקר בעקבות הגיוסים יחידות הצבא הבריטי. שנים לאחר מכן, בנובמבר 1947, היווה חיל השדה את הבסיס להקמת ארבעת מושבות הראשונות. גוסף לחטיבת הפלמ"ח.

שנות מלחמת-העולם השנייה היו פוריות ביותר ביחס לארגוני וצבאות אחד: אוושר תקנון השירות הכללי, שקבע את תפקידו המפקדי ולסמכויותיו והגדיר את תפקידו של הפיקוד ולסמכויותיו, נקבע ארגון החיליות של כוחות הביטחון: חיל שמר, חיל שדה וחיל עם; בוצע ריכוז ארגוני מסויף בהקמת שלושה גליות בשנת 1941: צפון, תיכון, דרום ומתחו ירושלים. למפקד הגליל (מג"ל) היו כפופים מפקד העיר, מפקדי הנפות הכנסיות ומפקדי הגודדים של חיל השדה. במטה הגליל היו כ-10 קצינים לתפקידים שונים: הדרכה, תכנון, אפסנאות, ש"י (שירותי ידיעות), קשר, נוטרים ונגוער וכן רב-שליש. נשנה ב-1944 הופרדו הערים חיפה ותול-אביב מהגלילות והוגדרו כמחוזות. כך נוצרו שלושה מחוזות גירוניים ושלושה גליות, ובهم התקיימו קורסים רבים למכבים, למדריכים לנשקי מסיע ועד. הוקמו

במאי 1941 פורסמו בקרבת חכרי ה"גנה" אושיות הארגון – מעין תעודת יסוד של הארגון שכלה עשרה טעיפים, וביניהם: ארגון כוח צבאי של העם היהודי; כפיפותו למטרות המוסדות העולונים של התנועה הציונית ושל היישוב; תפקידיו – הגנה על המפעל הציוני ועל זכויותיו המדיניות של העם הארץ-ישראל והגנה על ארץ-ישראל מפני אויב מבחוץ. נקבעו גם פקודות החברות ונוטח בשירותה של מכר בארכו, בוגמה ועדת ביחסונו עליה

במאי 1941 הוחלט על הקמת פלוגות המץ (פלמ"ח). ב-1942, עם גבורת הסכנה של פלישת צבאות רומיים לאرض, הוכננה "תכנית חיפה-טבריה". בסיסו התכנונית – ריכוז כל כוחותינו בשטח מוגן: הכרמל עמוק ובלוון ובדרום עד ואדי ערה, על מנת לנסוטה לעמוד נגד הפולש. ניתנו הוראות למפקדים נפרדים. נערכו בכיחידות הבריטיות להפנות את יחידותיהם לשטח המוגן במקורה של נסיגת הכוחות הבריטיים. נערכו אמונות בגודו יתחייב. ויחידות הפלמ"ח הופעלו בחיבור היפוי איריים בדרכי הפלישה המשוערות. בסיום

לחמי ה"הגנה" עם נשק מתוצרת התעשייה
(במחנה)

סיום מלחמת-העולם השנייה וחידוש מדיניות "הספר הלבן" של השלטון הבריטי חיבבו התארגנות מיזומת לקראת המאבק המזוין ולאחריו המאבק הצמוד במסגרת "תנועת המרי העברי", שפלה לתנועה גדולה בעלייה ב' ובהתישבות אסטרטגיית. אוצרך רק את עליית 11 הנקודות בנגב בלילה אחד.

המוסד לעלייה חזק ושליחי ה"הגנה" פעלו באירופה ובמחנות עצורי ההעפלה בקפריסון. הוקמה שלוחה של "הגנה" באירופה, שעסכה בגiros חברים ובהדרכתם. עם קום המדינה, נהפר ארגון ה"הגנה" – צבא ההגנה של המדינה בדרך – לצבא ההגנה לישראל של מדינת ישראל.

כיתת חיל"ש בגבעת עדה, 1940
(ארcyon צה"ל)

כון, תוכנו פעולות להשתלטות על מחסני הצבא הבריטי בעמק זבולון ובdrooms חיפה. כל זה בא לאחר התכנית, שנעשתה בשיתוף הבריטים להפעלת יחידות מאחרי הקווים של הצבא הגרמני במקרה של כיבוש הארץ על ידם.

במשך שנות הארכבים התקיימו קורסים ארציים של מ"מם, שהכינו את הפיקוד לכוחות ושבהם גובשה המחשבה הצבאית. בשנת 1943 הגיע הרמ"א (ראש מטה ארצי) להנחלת הסוכנות תכנית התיישבות אסטרטגית שעופדה במטה הכללי. והחול בתכנון תכנית ב', שקבעה שלושה מרחבים אופרטיביים. באותה תקופה נערכו מבצעי ריכש חשובים בעיקר ממחסני הצבא הבריטי. שינוי המצב בחזית, עקב נסיגת כוחות רומי, הביא לשינוי ביחס השלטונות ליישוב, ל"הגנה" ולפורשים במילוי. פורסמו חוקים חמורים והואחול בחיפושים אחר נשק מוסתר ובמערכות של אנשי "הגנה" חמודים. הפיקוד העליון הוציא פקודות התנהלות בזמן החיפושים ודרכי התנגדות להם. הארגון סייע בගiros חברי ליחידות הצבא הבריטי ובזמן שמר, שלא לרוקן את שורותיו – במילוי שורות מפקדי.

סאל' (מייל) ד"ר אלחנן אורן:

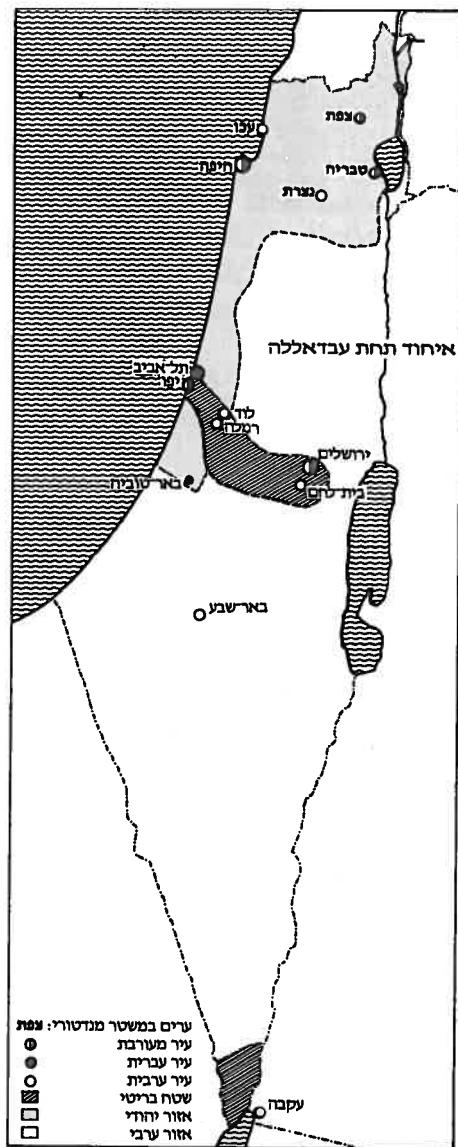
ה"הגנה" במאבק הרתיישבותי לעצמאות הצל מ-1936

ח"כ עדנה סולודר הזירה את זיקתו של דדו ליישובי הקו במלחמת העצמאות. מעלה מעשרים שנה קודם לכן הגיעו צדו כחלוץ צער לעיר-ישראל, ב-1946 החל להכשרת משמרות ומשם לפלא"ח, ומאו נשאר במערכת הביטחון. אלה היו השנים, שבהן הגעה לשיאה, במלחמות הפלמ"ח במשקים וביהאחזויות, זויקה ההבדית בין ה"הגנה" וההתיישבות. אצ"ן בדברי ארבעה ציוני-ידרך בהתגבשותה של זיקה זאת.

ציוני-ידרך הראשון הוא המרד הערבי ותוכנית פיל. הערבים, שביקשו לבлом את בניין הבית הלאומי, התחילו בתקופות בקנאה מידה ארצית על היישובים ועל הדריכים. המבחן הראשון, שעמד בפני ה"הגנה", היה קיום השמירה וההגנה על 160 נקודות כפריות קיימות וכן על היישובים העירוניים, על שכונותיהם ורוכביהם. אם תהררו, מה מחייב קיום שלד קטן של כוח אדם מגיסס בכל יישוב – כוח אדם אמיתי, עם כמה מגנים ועם מעט נשך, המשמש את כל התפרוסת היישובית הזאת – תבינו את דברי ברל צנלסון, שאמר או כי "כל הארץ תהיה לנו תלית – תלמים חיים".

על רקע זה הוצב אתגר נוסף לתנועה הציונית, ליישוב וכובען, בראש וראשונה, ל"הגנה" – תוכנית פיל, שפורסמה ביולי 1937 ואשר הוועידה חמישית משטה הארץ למدينة יהודית (איור 1). לנוכח התכנית הזאת ולnocת האתגר הערבי, גיבשנו מדיניות של התפשטות יישובית, שבוססת על שיתוף פעולה עם אוטם בריטים שהיו מוכנים לכך, בעיקר בקשר כוחות הביטחון של השלטון המנדטורי. לביצוע מדיניות זו והאסטרטגיה היישובית שנגזרה ממנה, אומצה הטקטיקה שנולדה ב"חל עמל – ראשונה לחומה ומגדל" בחונכה תרכ"ז (דצמבר 1936) (איור 2). למעשה, הגיבה התנועה הציונית על האתגרים שניצבו בפנייה במקפתתינגד יישובית: בשנים 1939–1936 הוקמו 60 יישובים; בפחות מארבע שנים הוגדל מספר היישובים ביותר משליש, רוכם במתכונת "חומה ומגדל". בין שיין אותה תגופה יישובית, לאחר עליית תל-עלם עצמה, אצ"ן את עמידתה של טירת-צבי, את הווינוק לחניתה ואת העליות לדפנה ולדון. התפתחותה הגנתית במפעל התישובתי זה כללה, בין השאר, את קביעת המיקום בראייה מדינית ובצחונית, יצרת קשר ליישובים החדשניים וקיים כוחות תגבור מגיסטים ונינדים. כך עברה ההגנה במחשכה התכנונית ובвиישום, מראית השמירה הנקרותית להגנה מרחבית, ומרחבית לכל-ארצית ומדינית.

ציוני-ידרך השני הוא תכנית או"ס משנת 1947. יצוין בהקשר זה, ש"הספר הלבן" של 1939 מעביר אותנו בכתי-אחדות מסוeo של שיתוף פעולה ביטחוני עם הבריטים, כגון בנותות הגודלה ובפלווגות-היליה המיחודות, הקטנות והאנטימיות – לעימות של מר. "הספר הלבן", למעשה,

תכנית ועדת פיל, 1937

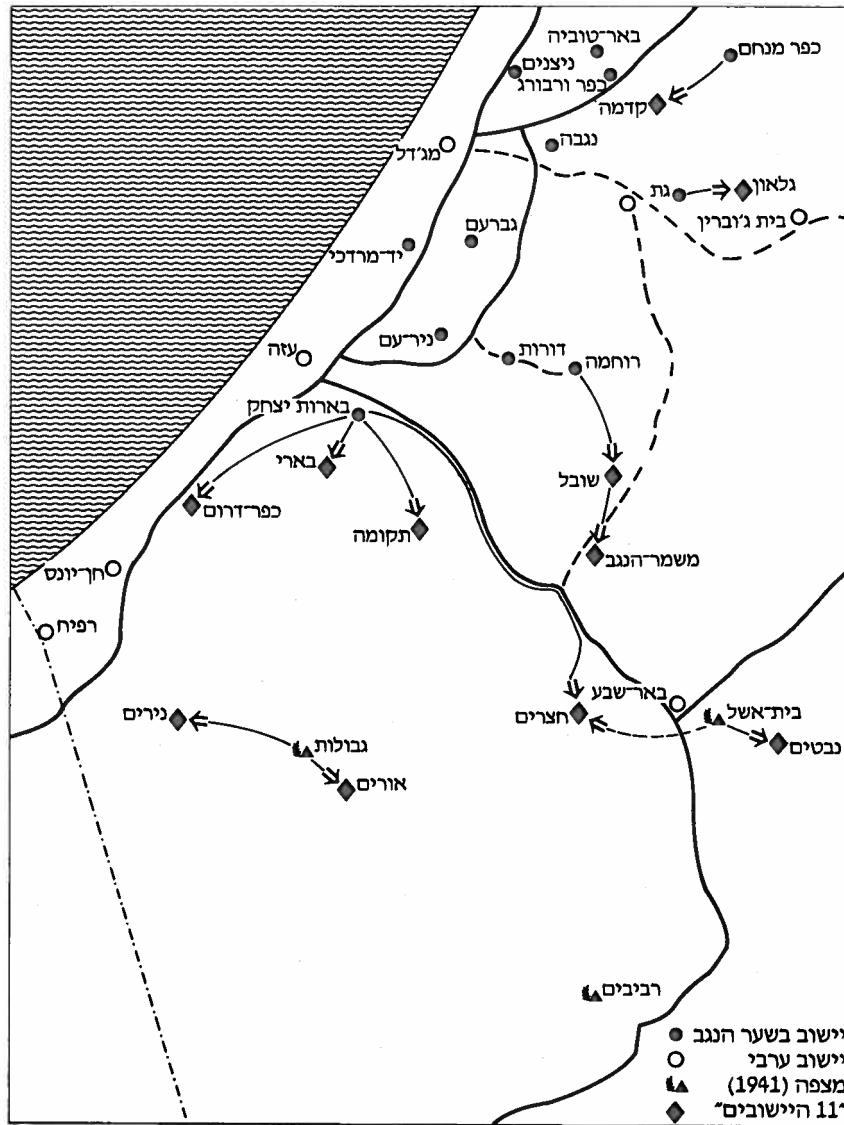

בנייה את החומה באחד מישובי חומה ומגדל

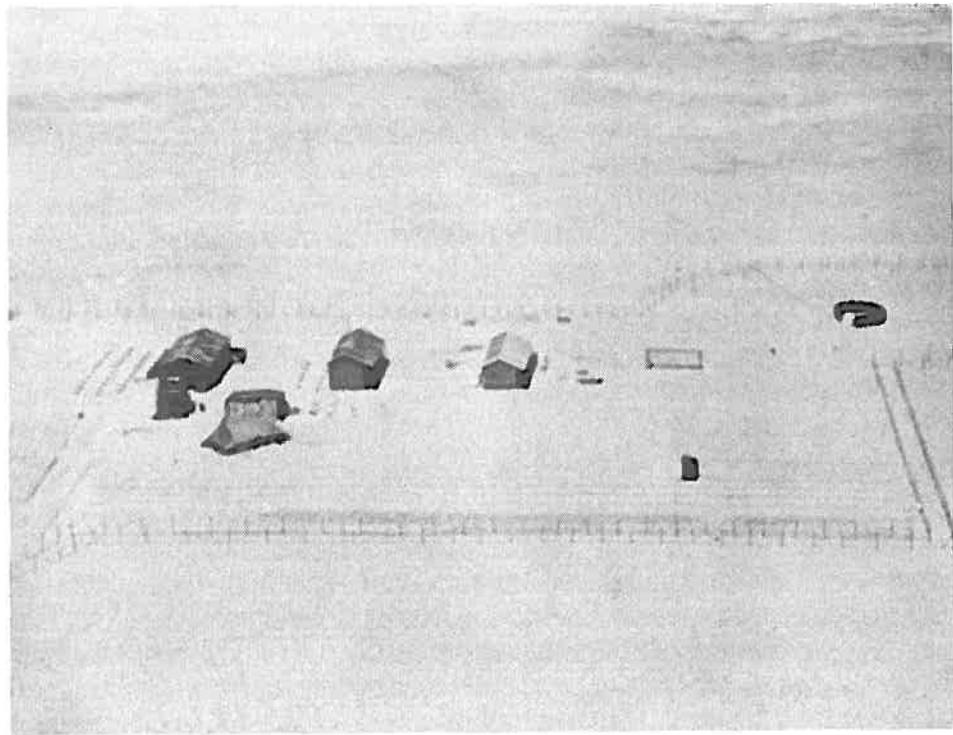
"הפר יום ללילה", ובתגובה הראשונה שלנו, גם תרגול "חומה ומגדל" של יום שונתה לתרגולת "חומה ומגדל" של לילה. ד"ר יוסף אבידר בהרצאתו נגע מלהזיר, אך בשדמת-דיבורה, בעוד שופכים את החץ למחצת העלייה הלילית, הוא ניצב בחומה בעימות מול הבריטים, והבריטים הם שנרתעו.

על אף תקנות הקרקע, שפורסמו בעקבות "הספר הלבן" (איור 3), הצלחנו להמשיך ברכישת קרקעות ובإشובן לפיקדיוניות הנהלת הסוכנות היהודית, שתואמה עם ה"הגנה". אחרי מלחמת-העולם השנייה, בסתיו 1945, עברנו ממרי נגד מדיניות "הספר הלבן" למאבק לעצמאות. שוב יודגש, שמערכת הפיקוד והשליטה של ה"הגנה" הקיפה את כל היישובים הכניםים והערוניים הקיימים, ועשה אותם לבסיסים למאבק על כל דרכיו – בין אם להעפלה, בין אם להתיישבות ובין אם כבסיסים וכמסתור לכוחות שייצאו למבצעי מאבק-האש.

בנוסף להפעלת יישובים קיימים במאבק, הוקמו יישובים חדשים (איור 4), בינויהם נירים, אחת מ-11

הקמת 11 היישובים בנגב בmonths יומן כיפור תש"ג (5-6 באוקטובר 1946)

נירים בנגב

הנקודות שללו בפיקוד ובארגון של ה"הגנה" בלבד מוצאי יום הփוררים שחל בשבת, 5-6 באוקטובר 1946 (אייר 5). באותו שנות מאבק, ככל העיניים היו נשואות לפיתוח הנגב, כאשר הונחו צינורות המים – הלאנו להקים גם את ח'יעם בגליל המערבי וגם ביססנו את גוש עציון, שנפהך או מיישוב יחיד ובאחד לגוש התקישות. בשבע שנות המאבק הוקמו 49 יישובים, ובכך הכל בשנים 1936 – 1947 – הוכפל מספר היישובים. 150 יישובים נספפו, בהם כ-9 האחוויות פלמ"ח. כתוצאה מהמאיץ העצום זהה, העגנו לתוכניות אום 1947, המציגות בכירור את עדמת אומות העולם לגבי המיגע לנו על יסוד מה שעשינו עד כה ועל סמן הפטנטיאלי היישובי שהמחנו בראש וראשונה בנגב. לכן, אף כי הנקודות המורחית ביותר בגבג הייתה גבשיט, והדורמיה ביתר – רכיבים, עליהם יש להוסיף את שלוחת מפעל האשalg' בסדום, בכלל הנגב כולו, לרבות מפרץ אילת, בתהומה של המדינה היהודית (אייר 6).

בתכנית פיל (1937) הוקצו לנו 19 אחזוים משטחה של ארץ-ישראל המערבית, בעוד שנכסיינו

הקרקעיים היוו 5 אחוזים משטח הארץ, דהיינו – פי ארבעה. ואילו בתחום א'ים 1947, כשהיו בידינו 7 אחוזים משטח הארץ, "קיבלו" כ-55 אחוזים מהשטח, כולל – פי שמונה. מכאן, שההתקופה היהישובית, שאליה הגענו בין היתר בזכות החקנון האסטרטגי של "הגנה", היא שונתה לנו את המפתחות למדינת יהודית, שתשתרע על פני מרחבים גדולים.

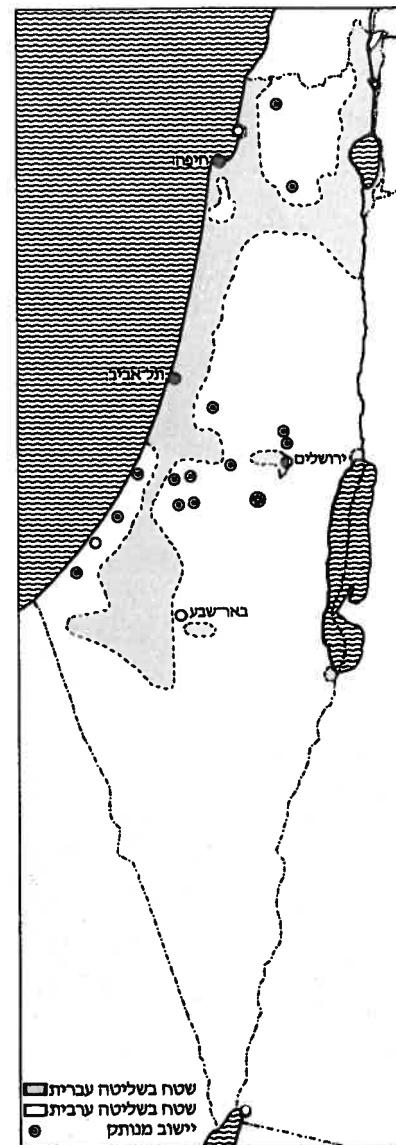
את פרק המאצנים הציוניים עד החלטת האו"ם, ש קישפה את היישגים, אחთום בשתי הערות: א. הייחוד של "הגנה". לא מזאת – לא בעמים אחרים ולא בישראל – עד ארגון מתחרט, שהשתף בתתיישבות והפרק אותה לאמצעי במאבק לעצמאות.

ב. ישראל גילי אמר למפקדים כבר אחרי פרוץ מלחמת העצמאות: "...עד למלחמה הייתה ההתיישבות זו שכבהה את הארץ, והגנה ליוותה את ההתיישבות... ההתיישבות הייתה המסד לעצמאותנו בפועל" (ספר הפלמ"ח ב', עמי ל'ג). משמע, התפקיד האסטרטגי ה��cius היה של ההתיישבות, "הגנה" ליוותה את ההתיישבות בתכנון ובבקרה ובתפקיד הטקטטי של ההגנה עליהם. בענין זה חלה חמרה במהלך מלחמת העצמאות.

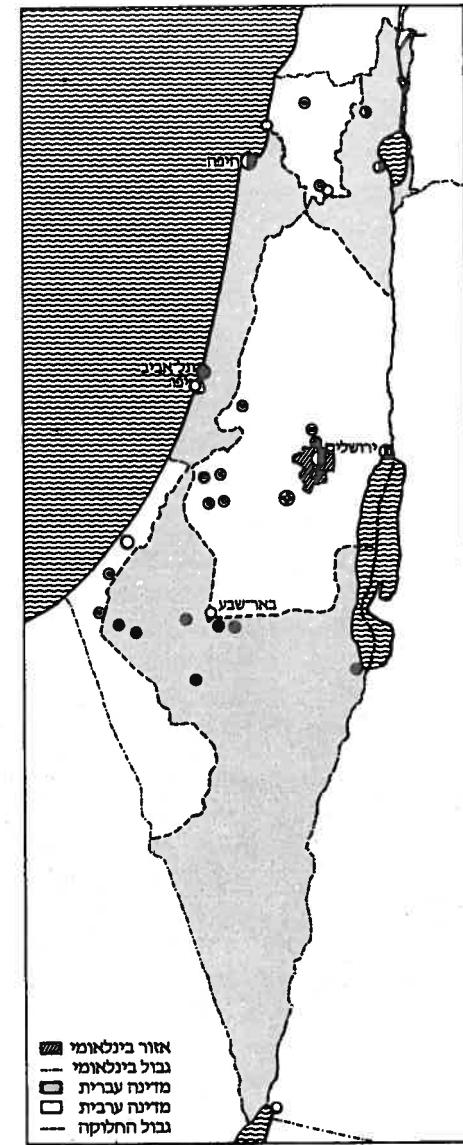
ציוויל הריך השלישי בהtagשות הזיקה בין "הגנה" וההתיישבות הוא הקמת מדינת ישראל ב-14 במאי 1948. עד לפני פרוץ המלחמה, באוקטובר 1947, הוכזה כוונות, והגליל העליון תוגבר במבצע "תול-חי", לנוכח תוכנה סורית מעבר לגבול. היה זה, אולי, הפעם היחידה שבה ניתנה הפקדה, להילחם ביישובים עד האיש האחרון וכי גם אנשים שאינם לחומים יפונו אך ורק בהוראה מלמעלה. פקודה זאת מבטאת את המורשת החיה של תלייה, שמננה מונים אנו כיום 70 שנה ל"הגנה". ועלינו לשיקול את מלא משמעותה: מי שנתן את הפקודה ידע שמקור הכוח שלו מצוי במקום אחד – בלבם ובגוףם של אלה הצריכים לקיים אותה.

תוכפות שכחים את המשמעות ה深刻的 של תרומת ההתיישבות למלחמה: א. היישובים עמדו באשר הם שם: ב. עמדנו, ויכולנו לעמוד, רק במקום שבו יישובים. מערכת המגן של העם היהודי במלחמות העצמאות, מתחילה המלחמה ולפחות עד כיבוש הקסטל באפריל 1948, התקיימה רק במקום שבו היו יישובים. יש יישובים, ש"היום האורך ביותר" שלהם החל לפניה הפלישה, כמו כפר סול, שמר העמק, גשר (היינה), רמות נפתלי או כפר דרום. היישובים האלה מילאו תפקיד לא רק בהגנה על עצמן, אלא גם בתרומותם למסעות הכבוש. יגאל אלון, למשל, לא יכול היה לעלות על צפת, אלמלא ביריה ועינז'יתים, ששימשו כ"אבני דרך" לצפת היהודית במבצע "יפתח".

ביום הכרזת העצמאות – ירושלים מנותקת, הנגב כמעט מנותק (איור 7). אחד הגורמים, שהביא להחלטה על הכרזת העצמאות, ברוב דוחוק של שישה נגד ארבעה ב민יהלת העם, ב-12 במאי 1948, הוא עמידת היישובים עד כה; היא ראה, שיתוך משליש מכל הנשק היו, למעשה, מוצבים ביישובים, וכוח האדם המתגונן ביישובים מהה לא רק מגויסים (היו אז 36 אלף גברים ונשים מגויסים), אלא שחלק מגני היישובים היו גברים מעל לגיל גיס, נשים נשואות ובני נוער.

שטחים בידי ישראל – ה' בארץ תש"ח

תכנית הארץ, 1947

70 שנה להגנה

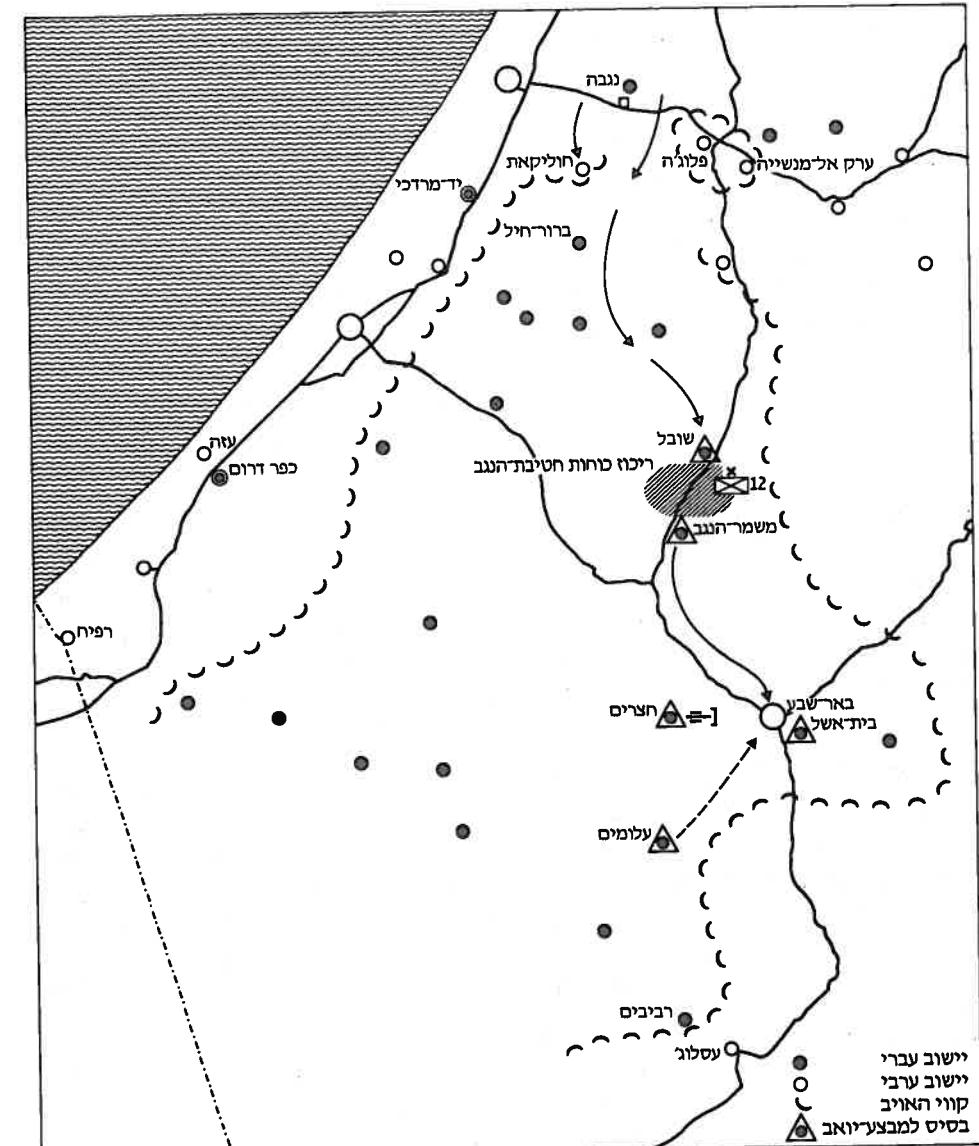
ציווילדרך הרבייעי – הכרעת המלחמה מקיץ 1948 עד אביב 1949. אצבע על כמה הייבטים. קודם כל – גוש עציון נפל ביום ההכרזה (אייר 7), למורת ואת היו היישובים את השלד של מערכות הבלתי. היישובים לחמו, וכוחות צה"ל מוצבאות נשדחו להמו אותם. לעומתם, עמדו יישובים כמו סיוע הצבא. קיבוץ נידים, ביום האורך שלו, עמד למשה בלי עזרת צה"ל. גשר עמלה פנוי העיראקים עם חלקת "גולני". לעומת אלה, יש להזכיר גם את היישובים שנפלו. במהלך המלחמות – עשרים במספר, פרט לדרכו שבעיר העתיקה. עובדה חשובה נוספת היא שהיישוב המאורגן הקטן, נוסף לכל מה שעשה במערכות המלחמה, הצליח לנפות כ-10 אלף נפש מ-90 יישובים, יושובי הגליל המזרחי והמערבי, עמוק הירדן ואף מרכז-הכובש, וקלט אותם ארעית, בזמנם שהחברים לחמו בחוץ.

התמורה במהלך המלחמה חלה, כאשר עברנו לתקפה, ומאותו מפנה, שוב אין תופסם דבריו של גלילי על ההתישבות וההגנה שבתרומות-עצמאות. מעתה, כוחות-השיטה הם שכובשים. אולם יוכלו בדרך אוטם ל"אגדופים", בראש ובראשונה בזכות עמידתם של כל היישובים. ויש יישובים שהיומ האורך ביזטר" שלמים הגיע אליו שערנו לתקפה. נזיכר, למשל, את גנבה ובארות-יצחק בדורות ואת עירגב ומנרה בצפון.

גם בשלב ההתקפה היישובים תורמים ישירות לתקפות, מוכות אותה פרדוסת שכבה שתלה אותם ה"הגנה", עוד לפני מלחמת העצמות. לדוגמה, היישובים היו הבסיסים לאחד היבטים החשובים במהלך המלחמה – כיבוש באר-שבע במצוע "יואב", באוקטובר 1948. כדי לדכו את הכוחות לקרואת כירוש בא-שבע, העבירה חטיבת "הנגב – פלמ"ח" את עיקפה שעברה עלייד ברוד-חיל (בעוד לוחמי "גבעת" נלחמים בחוליקאת), התכנסה בין משמר-הנגב ובין שובל, פרסה את תוחיה עלייד חצרים, ונעורה בתציפות של בית-אשל, כדי לדעת את השפעת הפצצות האויר על באר-שבע. איפלו עולומים (קעולה), שכבר אז הייתה בבחינת יישוב נטוש-מלחזה, שימושה בסיס לגוד 9 לאצת מונע לפטישה על באר-שבע הייתה נשיג גדול ללחמים, אבל הבסיס היה "הכיתור היישובי" של באר-שבע עד לפני מלחמת העצמות (אייר 8).

יש לזכור עוד, שבמחצית השנייה של המלחמה אנחנו עומדים ברכזות יישובים ארכות, שמלאות כבר אז את תפקיד הביתחון השוטף והגנה המרחבית, ובמקום שאין יישובים, דוגמת הנגב המערבי, הקצו את כל חטיבת "גולני" לאבטחת קו המים, בגירה שבין בארי ונידים (של א').

בתום מערכות ההכרעה הגיעו כוחותינו למפרץ אילית במצוע "עובדיה" (אייר 9). שלושת המפקדים, יגאל אלון – מפקד החזית, נחום שריג – מפקד חטיבת "הנגב – פלמ"ח" ונחום אלון – מפקד חטיבת "גולני", חドורי מורשת ה"הגנה" ואנשי ההתיישבות, שיגרו אז את המברק המocator את ימי הגליל העליון בתר"פ: "ליום ההגנה לי"א באדר מגישות חטיבת הנגב פלמ"ח וחטיבת גולני את מפרץ אילית למדינת ישראל" (ההדגשה שלי, א"א).

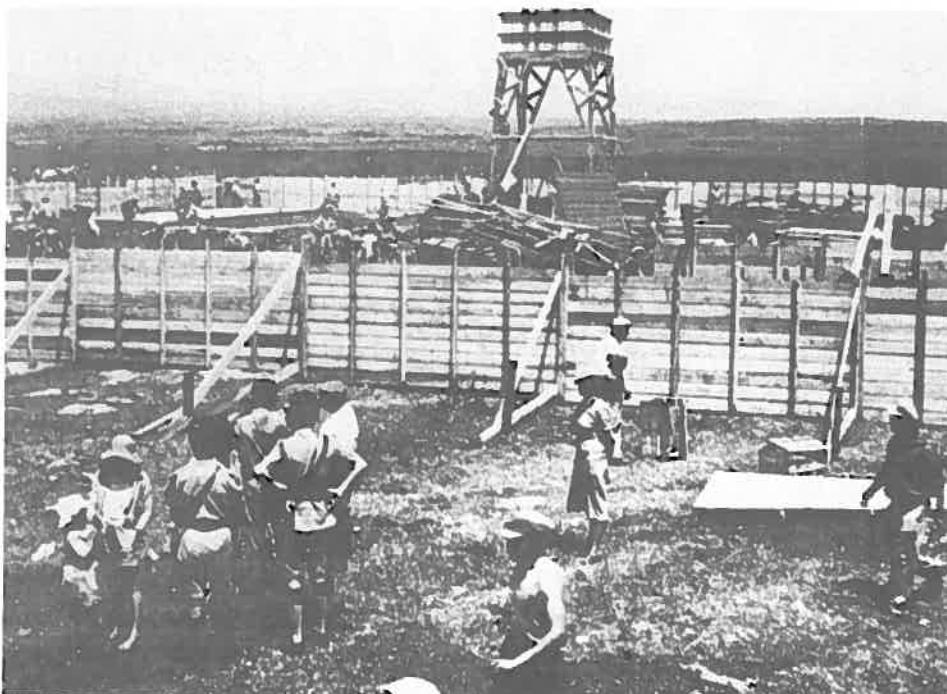

כיבוש באר-שבע על ידי צה"ל, 18–20 באוקטובר 1948

70 שנה להגנה

עד כהן, תרומת היישובים הקיימים בעמידתם. ביום קשה להאמין, שבעיצומה של המלחמה הוקמו יותר מתשעים יישובים, מתוכם - ארבעה עשר של חברי פלמ"ח. כבר במהלך המלחמה החלו מוציאים חברי הכשרה ותיקות להתיישבות בנקודות חינויות - נחשולים (ביוני 1948), ירושאל ופתח (באוגוסט 1948). שמונה יישובי פלמ"ח הוקמו עד שביתת הנשך הראשונה (בפברואר 1949), והנותרים עד תום שביתת הנשך ביולי 1949, ואלה בנוסף ליישובים שהפלמ"ח תרם להם השломות (אייר 10).

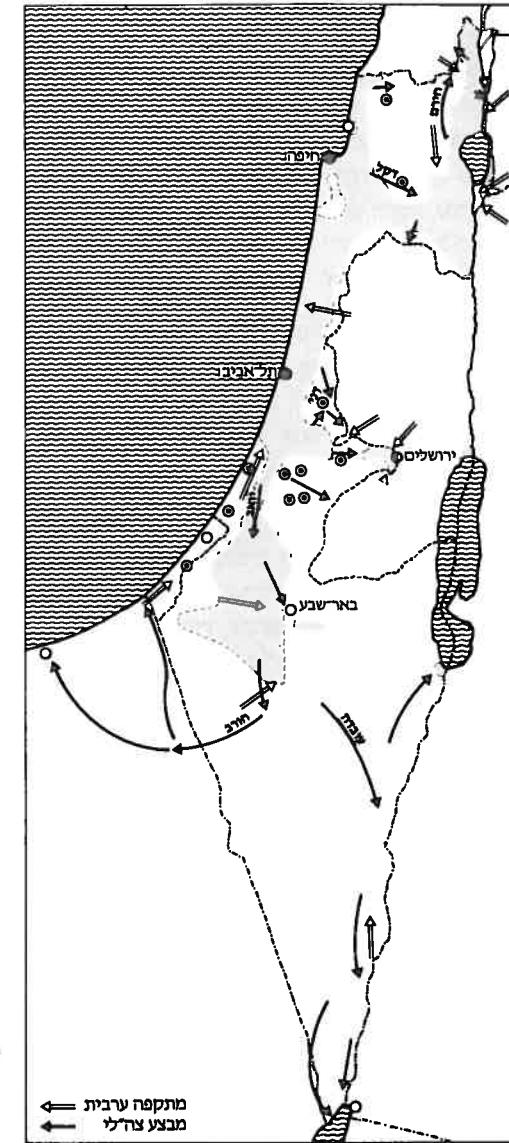
לסים, במרכו העשייה בימים ההם עמדה התיישבות החלוצית, שהוגשמה במרות לאומית ובكونצנזוס לאומי של מה שקרו או "הישוב המאורגן"; אולם, למעשה של דבר, היה זה יישוב מתארגן ומתגניות, כי הגויס לא נעשה בעיקר בכפיה אלא מתוך הכרה עצמית. היישוב עשה את שלו, וארגן ה"אגנה" תרם את שלו להתיישבות בהפקתה לתשתיות של אדם ואדמה בדרך לעצמות לאומית במדינת היהודית.

הקמת חומת הגנה מסביב לדפנה, 1939

יישוב הפלמ"ח, 1948-9

מהפלישה עד שביתת הנשך
15 במאי 48 – 10 במרס 49

מושב שני

יור' – אלוף (מיל') רחבעם זאבי:

אני מתקבך לפתוח את המושב השני של יומן העיון השנתיLOCרדו של דדו. ההרצאה הראשונה היא של סא"ל (מיל') זרובבל ארבל בנושא המודיעין ב"הגנה". זרובבל שימש במלחמת-השחרור כקצין המודיעין של חווית הדרום. הוא היה הקמן של גיאל אלון ויצחק רבין. כאשר החטיבה ששימרתו בה – חטיבת "יפתח" – פלמ"ח – הועברה לחווית הוות והסתננה אל הנגב הנצור – מונתי כקצין המודיעין החטיבתי. המפקד והמנחה המקצועני שלו היה קמ"ן החווית, זרובבל ארבל. אני פונה בזה למפקדי ולמוריו זרובבל ארבל לשאת את דבריו. בבקשה.

סא"ל (מיל') זרובבל ארבל:

המודיעין ב"הגנה"

כאשר נתקשת לי להכין את ההרצאה הזאת נסעה למכון גלייל באפעל. בכנסה פגש אותו חבר ותיק מה"הגנה" ושאל למשי במקומות. כשעניתי, כי עלי להכין הרצאה על המודיעין ב"הגנה", קרע לי ואמר: "היה מודיעין ב'הגנה'". בטרם הספקתי להתארש מהעקבצה הזאת, קיבלתי טלפון מאחד המוסדות המכובדים, שביחסותנו נערך יום העיון הזה, בו הלשון: "איך אתה מגדיר בדיקות נושא הרצאותך?" כשאמרתי, כי נתקשתי להרצאות על המודיעין ב"הגנה", נגעתי, כי זאת טעות, וכי אני מתכוון בודאי לש"י ב"הגנה". הלא ב"הגנה" לא היה בכלל מודיעין. וכך השבתי, שאנו אמנים לא היותי בש"י ובכל זאת עוסקת במודיעין.

לאור זאת, אפתח בשאלת: האם היה מודיעין ב"הגנה"? ובומן הקצר העומד לרשותי_Anse_ענotta על השאלה הזאת.

ובכן, אם השאלה היא, האם המודיעין ב"הגנה" היה דומה למודיעין של היום בצה"ל – התשובה היא כמובן שלילית, והוא תהיה שלילית גם אם ננסה להשוות את המודיעין באמצעות שנות הארבעים לוה שבסוף 48', מבצע "יואב" ואילך. אבל המודיעין המשוכל והמהולל של היום לא צמח יש מאין. הוא נולד ב"הגנה" (គונתי למודיעין הצבאי ולא לכל מודיעין אחר).

(ארכיון צה"ל)

קורס סיירים, 1944

בקיץ 1943 התקיימו בשפה שני קורסים: קורס מכ"ם סיירים – בפיקודו של זיאמה דיבון, וקורס קציני מודיעין – בפיקודו של מוג'ק. קורס מכ"ם סיירים היה, למעשה, בית היוצר לחיקוי הכפרים. ההנחה הייתה, שביעמות הבא בגיןו לבין ערביי ארץ-ישראל נשאף להעתיק את הלחימה לשטח שלהם, לכפרים שלהם. לתוכנו פעולות פשיטה או אפילו לכיבוש דרום מזרח ככל האפשר על הרים. גם בקורס קציני מודיעין עסקו לימודי הכתת תiki כפרים, אך למשתתפים היה כבר ניסיון לשילוב שטח עם מודיעין-אובי.

את הפרק על מבנה היישוב היהודי בארץ והפטנציאל הצבאי שלו העבירו בקורס עוזרא דנין זיל וג'וז פלמוני יבל"א. ג'וש אמר בהודמנות מסוימת, שכוחו הגדולה של דנין הייתה בהשנתה ה"א הידיעה מהמללה "הערבים". בודוא זכרו לכם, שבماורעות 1936–1939, כאשר היו יורדים על יישוב שלנו, היה הדיווח בו הלשון: "אנשינו השיבו אש והניסו את הפורעים". מי היו "הפורעים", כמה מהם, מאין באו, באיזו דרך – על כך לא נמסר דבר. עוזרא דנין ניסה לשרש גישה זו – שהיתה שטחית לדעתו – גם בקורס וגם בפגישו עם קציני המודיעין ועם מפקדים.

היו גם יוזמות מקומיות בנפות: במחוז ירושלים, למשל, הייתה התחלה של הכנת תייקי כפרים. בנפת גלבוע הוקמו שתי יהדות סיריים, שאחת מהן ערכה תייקי כפרים בהרים, והשנייה – תייקי על מעברות-הירדן. הצורך בתכנון מודיעין ארץ הובר, כאשר החלו לגבש במטה הכללי תוכניות הגנה ארציות. זיאמה דיבון, עוזרו של פון פרידמן בהכנות תוכניות איז', איז', ב, ד וכור', הפנה את תשומת לבו לכך שכאשר מכינים חכינות-מגירה, דריש גם מודיעין-מגירה. ככלא קיבל תשובה מסקפת, פנה ליגאל דין, או ראש מחלקת התכנון, וממנו קיבל היתר להתחיל לפועל. התוצאה היה הקורסים שהתקיימו בשפיה.

עם סיום הקורסים האלה, התפזרו החניכים מכל רחבי הארץ והחלו בהפצת התורה שלמדו. זיאמה דיבון החמונה קצין סיריים ארצי. בן נתנו קציני סיריים גליליים ובחלק מהනפות גם קציני סיריים נפתחים. אלה מחניכי קורס הקמ"נים, שהיו קודם בש"י, הריחבו את מגעל פעילותם וכללו בו גם את מודיעין השטח. במשך הזמן, השתכללו התיקים. כאשר משה גורן בא להחליף את זיאמה דיבון בתפקידו כקצין סיריים ארצי, הוא הכניס את נושא צילום-האוור. עוז לו בזה יצחק ערן, שהיה אז קצין סיריים בגליל התקיכון, ואת הצילומים עשו אנשי מחלקת הטיטיסים של הפלמ"ח.

גם בתחום ההדרכה הייתה פעילות. בשנים 1943 (הקורס בשפיה) עד ראשית 1948 התקיימו עוד שלושה קורסים למפקדי כיתות סיריים. הקורס החשוב ביותר היה לקציני מודיעין, והוא התקיים בשנת 1946 בחדרה, ביזמתו של עוזרא דני. קורס זה היה שונה מהראשון: הוא נמשך זמן רב יותר – שישה חודשים תמיימים – ולא עסכו בו במודיעין-שיטה. אמנם רוב החניכים באו מחש וחלקם היו בוגרי הקורסים למפקדי כיתות סיריים, אך שני הנושאים העיקריים שנלמדו בו היו השפה הערבית והערבים "בלי היא הידיעה". בוגרי כל הקורסים האלה מילאו אחר כך את תפקיד הקמ"נים בגודדים ובחטיבות, שהוקמו החטיבות. חלק מהם גם פנה לפיקוד והתקדם יפה מאוד. בין כל השמות אני זכר היטב את יקותיאל אדם זיל, שהוא חניך באחד הקורסים האלה. מחתם קוצר הירעה, לא הזכרתי בפעולות המודיעיניות את המסתערבים, ולא הרחתי בפעולות הרבות של הש"י. |

בסיום דברי נשאלת השאלה: מדוע, אם כן, כשלשו הצבאות הערביים והסדרים, לא היה לנו מודיעין ראוי לשמו. לדעתו, הסיבה נעוצה בכך שהחטכו לנו מלחמת הקודמת, מבחינה מודיעינית לפחות, ואין אני נENSE כרגע לנושאים אחרים. החטכו לנו דוגמת מאורעות 1936–1939, בזמנים קצר יותר במקומות מגוריו בשומרון. לאחר מכן הרחיב אותה על פני כל הארץ – תחילתה, ללא מסגרת ממשית (היה זה מעין מוסד של איש אחד) ולאחר מכן במסגרת הש"י (שהוקם בסוף שנת 1939 – תחילת 1940) והמחלקה המדינית של הסוכנות היהודית.

אמנם הש"י (שהיו בו, כמובן, שלוש מחלקות: אנגלית, יהודית וערבית) לא עסק במודיעין-שיטה, אך גם לנו היה ניצנים עוד לפני הקורסים בשפיה. פלוגות הפלמ"ח מיום הייסודה והקדים זמן רב לסייעם, אולי סיריים אלה לא היו חלק מתוכנית מודיעינית כלל. חלקם נעשו לצורכי אימונים וחילוק למשימות מיוחדות. לדוגמה, כשרומל היה בשער הארץ ועל הפרק עמדה "חכנית הכרמל", נתקשה המחלקה הגרמנית של הפלמ"ח, שחנתה באזור, להכין תק"ש השטח של הכרמל.

(ארציו משה גורן)

סיוורי הפלמ"ח במצדה, 1943

כשאמורתי, שבקורסים בשפיה נולד המודיעין הצבאי, לא התקונית שלא נעשו פעולות בנושא זה קודם לכן. היו פעילים ב"הגנה" שהתחקו אחרי הנעשה במגוריו הערבי עוד מראשית הארגון ואף מיימי "השומר". הבולט ביניהם היה עוזרא דני, שהתחילה את פעילותם המודיעינית בפרק מאורעות 1936, במקומות מגוריו בשומרון. לאחר מכן הרחיב אותה על פני כל הארץ – תחילתה, ללא מסגרת ממשית (היה זה מעין מוסד של איש אחד) ולאחר מכן במסגרת הש"י (שהוקם בסוף שנת 1939 – תחילת 1940) והמחלקה המדינית של הסוכנות היהודית.

אמנם הש"י (שהיו בו, כמובן, שלוש מחלקות: אנגלית, יהודית וערבית) לא עסק במודיעין-שיטה, אך גם לנו היה ניצנים עוד לפני הקורסים בשפיה. פלוגות הפלמ"ח מיום הייסודה והקדים זמן רב לסייעם, אולי סיריים אלה לא היו חלק מתוכנית מודיעינית כלל. חלקם נעשו לצורכי אימונים וחילוק למשימות מיוחדות. לדוגמה, כשרומל היה בשער הארץ ועל הפרק עמדה "חכנית הכרמל", נתקשה המחלקה הגרמנית של הפלמ"ח, שחנתה באזור, להכין תק"ש השטח של הכרמל.

סירות של כיתת פר"ש
(ארכיון צה"ל)

84. ניתן לומר, כי החל מבצע "יוואב" היה לנו כבר מודיעין ברמה המניה את הדעת. באחד מיימני העיון אמר מאיר עמידת, שכשר חטיבת "גולני" יודה לנגב למבצעים "אסף", "חורב" ו"עובד", היו תקיק המודיעין שהתקבלו ממחלתה המודיעין של חווית הדרום בrama שהוא הכיר כמעט רק בעבר כמה שנים, עת שימש כראש אמ"ן.

יר"ר – אלוף (מיל') רוחבעט זאבי:

הוודה לרובכל ארבל. ל"הגנה" היו בטואנים שותים, אבל המקצוע והרציני שביניהם היה התקופון "מערכות", ושמרורים אצלי גלגולתו הראשוניים – "ASHMORET" ו"מחנות". "מערכות" ליווה את ה"הגנה" במקבלות של מחתרת בשל עינה הצופיה של הבלתי הבריטית. על מלצת "מערכות" ניצחו שניים – לסיה גילי זיל וגרשון ריבלין יבל"א, שלימים היה מפקד "מערכות". ואין מתאים יותר לשאת דברים בנושא "למה חינכו בהגנה?" מאשר אל"ם (מיל') גרשון ריבלין.

אל"ם (מיל') גרשון ריבלין:

למה חינכו בהגנה?

כמו לדברים אחרים בהגנה, היו גם למערכת החינוך פנים שונות בתקופות שונות.

מושאי החינוך היו שלושה: חבר המפקדים, חבריו השורה ובמידה רבה והולכת הציור היהודי כולל. המוקמים לכל אחד מן השלושה היו שונים. הקו המשותף לכלם היה הקנית נאמנת ל"הגנה", לכלiolotha, לשילוחתה, והחרמת התחששה שב"הגנה" נתבעים הדפוסים לאופיו של הצבא העברי בעתיד. ויש לציין, כי "הגנה" פעלה כאשר היינו מיעוט בארץ, מיועט במספר ומיועט בבעלויות על השטחים. אחד מתפקידיו של "הגנה" היה להזכיר אניות דבקות במתנה ואורך רוח מירבי, כך שיכלו להתמיד בצעידה החשאית ולא לנשור בדרך הקשה. "הגנה" היא מן המחרחות הלארדיות הייחידות בעולם שבנהו תמידיו אנשים רבים בשירות ממושך של כ-25 שנים ויתור ברציפות. החברות במסגרות חשאות של תנועות שחרור באירופה במאה העשרים לא ארכה אלא שנים מעטות בלבד לאדם.

נזכור, שהימים היו אחרים ושונים מימיינו אלו. פעלו במחתרת, ללא כוח אכיפה חוקי, מדים או אחרות דרגה. פעולה "הגנה" הושתחה כולה על רצון טוב, ובעיקר על רוח ההתנדבות. בהקשר זה, והגורם המלכד, המכון והמשמעות העיקרי היה המפקד – האיש האחד והיחיד שעמד ברגע כלתי אמצעי עם החבר בשורה, ושימש לו גם דוגמא ומופת. על כן, המפקד היה את המטרה הראשונה בחינוך.

ה"גנה" שימשה ככוח הלחום של ההגנה הלאומית – הן ככוח שמסוגל להזעיק ולהניע את היישוב להצטרף למאבק, והן בכלל, כאשר ההגנה המדינית הנבחרת סבהה, שיש לעזרה את הפועלות. היה שאיפה, שככל מי שנושא את הרובה העברי יהיה חבר פעיל בקהילה היהודית הריבונית בפועל בארץ-ישראל, ושבור מנהיגותה יהיה לו כדי מלכות. ראשי "הגנה" הבינו, שהתקפיך החשוב של טיפול ההכרה צריך שיוטל על המפקד, העומד ברגע הימומיים עם החברים מן השורה.

גם טיפול המפקד, המ"מ והמ"פ, עמד נגד עיני ראשי ה"גנה". לכל מפקד ומפקד הוסבר, שהפיקוד הוא תפקיד ולא פריבילגיה, ובבסיסתו לשון חז"ל ייאמר: הפיקוד אינו שררה, אלא שירות. על המפקד מוטל היה לעודד את רוח ההתנדבות של החבר על ידי מתן דוגמא אישית. היחס של המפקד לחבר בשורה נשא פרי, וממצוים סיפורים רבים ומפליאים על הנאמנות של החבר לדבר המפקד, שנשכח גם לאחר שנים.

שאל אביגדור טبع את הנוסח הבא והקיד עליו: הלוחם שלנו חייב להיות אמיתי וישר. הצלחו או כישלנו בכל מעשיו הם הצלחת ה"גנה" או כישלוננה. הכרה זאת הוחדרה למפקדים ואף לאנשי

החותמה
חגיגת שנות ה-70

וירדה אתרין
שרם נור
עירים בליקוב
אריה קאנטן

השורה עומדת דום

לזכרם של

אריה קסלמן עתירים בלינקוב שר גאה ר ידידה אהרון

שהלכו בשליחות העם ונפלו בשעת
מילוי תפקידם.

השורה נכוונה לכל תפקיד וכל שליחות השעם והישוב יטילו עליה; ותהא זו השליחות הקשה והמסוכנת ביותר.

כבוד ואהבה

כרזת "ההגנה" על נפילת הארבעה בשורונה

אלם אלמורי (ליטמן) עורך הראשון של "מערכות"

הshoreה. התפיסה לפיה במלחתה מתקיים יתרון הרוח על החומר, וביחס של 1:3, עוררה להעшир את המפקדים גם בתחום רוחני ועוני. ולא מקרה הוא, שבאו הלאים רבים מצאת על האיצטבה גם את "אנשי פאנפליבר" וגם את שירי רחל ואלתרמן. וכך שרחבו אופיקיהם של המפקדים, כן העמיקה הבנתם את הגורם האנושי שהיה מסור בידיהם ואת חפקיהם החינוכי. על כן, המפקד במעגיו עם האנשים הדגיש את הערכים החיבריים שבשירותו. המלחמה לא קוזחה מעולם, אבל הוסבר, שאם היא תבוא, עלינו לדעת לעמוד בה ולנצח, תוך הקפהה על טוהר הנשק, שה"הגנה" חונכה וחינכה עליו.

קציני התרבות, שהוצבו בהמשך הזמן לעזרת המפקד, לא היו על כן "תרבוכתנים" במובן המקבול, אלא לוחמים בפועל שהשתתפו בקרבות. צמרת ה"הגנה" עשתה הרבה להשכיל את המפקד ולעדרנו אותו בגעשה סביבו. הקו המנחה למפקדים בהופעתם בכל מקום בכל ובלטף בפרט היה של פשטות בינה, לא פשוטות מתגנدرת. המוטו שניצב נגד עיניהם נלקח מתוך שירו של דוד שמעוני – "והייתה חזק והייתה צדקה", ולימים ניסח אותו בן גוריון לגביו צה"ל, כי גורלה של מדינת ישראל תלוי בכוחה וצדקה.

אם רצינו שכח בshoreה יכיר ויידע – כאמור של קרומול – מהו הדבר ששימושו הוא לחם, וכי יאהב את הדבר הזה, הרי על אחת כמה וכמה נשעה המאמץ לשם כך לפני המפקד. פרסום "מערכות" לא הניחו לטיפול בעניין זהה מראשיתם. לצד טיפולם המكيف בתכטטי מלחמה, עסקו הפרסומים ריאתי

המפקדים והאנשים. לגבי חבר השורה הוחל בהdagשת היסוד ההתנדבותי ב"הגנה", עד לפני השבעה. אז הוסבר לאיש, כי אחורי **שיישבע** הוא יהיה חייב ל'שורה' את הכלול, ו'השורה' לא תהיה חייבות לו כללום, כי עדין אין זה צבא, אלא תנועת מלחמת וצבא בדרך של מדינה בדרך. התנדבות האישית הימנה גם היסוד למשמעות מרצון, עליליה התבבסה ה"הגנה".

ההתקנות ועכמאותה של ה"הגנה", שעד מה רך לרשota שלטונם היהודי הנבחר, היו שני עמודי התווך החשובים שאיחדו את ה"הגנה", לא פחות מאשר החשאיות שלה שהיתה סוד קיומה בימי השלטון הזה. עם כל השαιפה שקיינה לבננו לצאת ממסד של הבלתי-ילגלוות, הרי החשאיות (וכgcdrhoו של אחד מראשי ה"הגנה" – "במתק מימי הגנובים") תרמה רבות לגיבוש האחוות ולחינוך אומץ לאיש.

מכניםתו ל"הגנה" הודרך החבר בדרכים שונות לחים של אי-כונעה. הוא לא היה רק חיל ולוחם, אלא גושא שליחות. הדבר החל בהקפה על דיק, הופעה מסודרת, שיטה עצמית ונצרת לשון, או במילים אחרות – צנורה פניםית: לא לרצות לדעת מה שאין הכרח לדעת. במשמעותו י"א באדר, או בחנוכה או ביל"ג בעומר, דוגר על גבורה יהודית, והודגש ההבדל בדרכי הלחימה ביןינו לבין הכנסיות הערכיות. בוטאה הסלידה – הן מבחינה אנוותית מוסרית, והן מבחינה ציונית – מן הטרור הבלתי מבוקר, מפגיעה בעבריים חפים מפשע, כדי לא להיגדר אחראי שאיפת המופת להציג כל ערבי מול כל יהודי כאויבים בפנים.

כבר הזכרתי, כי חיזוק הכלויות וההתקדבות היה מן המטרות המתמידות של החינוך ב"shoreה" מראשיתו ועד הסוף. עם זאת חיכנו לכך, שהפרט אינו יכול להחליש על זכותו להפר חוק, גם אם הוא חבר בתנועה בלתי-ילגאלית המתנגדת לשלטונו המנדט. רק הממשלה שבדרך כללה להורות לפרט לנוהג בגיןו לחוקים. נעשו מאכזים בדרכים שונות לחסן את האופי ואחת כוח העמידה בפני קשיי מאסר וחקירה ולהעניק את ההכרה על מה גלחמים, להעריך ולאהוב אותו. השאייה הייתה, ככל המאמץ הגדול הזה, המתחם, המקייף, להעלות את החابر להתקדבות מותruk הכרה. זו הייתה השובבה במיעוד בימי השוגרה הארוכים: אלה הימים שבהם מאוורעות ובין התפרצויות. שכן ימי מלחמת התקדבות גואה מלאיה, אבל לא כך ביום האפורים של אלמוניות ממושכת רבת שנים, ללא הפיצוי הנtiny לאנשי צבא במדים, תגים וסמלים מקובל. ההתקדבות הזאת הנעה גם להתיישר תמיד לפי המתකדים, לפי החלוץ, ומכוון לא רחוב המרחק לקריאה: "אחריו!".

אתגר נוסף, שהציגו עצמה ה"הגנה" בתפקיד החינוך, היה להחדיר לחרדים את התהווות שהגבורה אינה נחלת ייחידי סגולה, אלא נחלת כל אדם שירצה בה. אחד הביטויים לאומץ לב נחשב גם דיווח אמר בבלוגו.

ה"הגנה" עשתה, ביחס אחורי פרטום או שיות ההגנה ופקודת החברות ב-1941, להחדיר למותו וללבו של החבר, שהוא איננו רק גן היישוב, אלא גם חיל של העם היהודי, ועליו להיות נכון לשירותו. ב-1941 הייתה הסכמה כוללת, כי ה"הגנה" היא צבא העם. על הצלחה הבולטת בנקודה הזאת עיד

• 九〇三

ג איד תש"ב / 30. 4. 1942

אשנב

דואיזר, פִּתְחוֹדִיב, בְּגָדָד, קַזְרָאִין, גַּת

הנורווגים, שבדרכם נסעו לאיסלנד ופינלנד, נתקו בפוגרומים. מלחמת העולם השנייה, שהחלה ב-1939, נסעה עמהם. אוניותיהם נסעו מארץ ישראל לארצות הברית, ומשם לחילופין לאיסלנד ופינלנד. מלחמת העולם השנייה הסתיימה ב-1945.

קריה כללית ליהודי עיראק הוראת-החבראה ליהודי עיר

הספר שמלטם ליהדות המשורדים בעבדו כחותו והילך
בזאת קדנציה שארך הקובל אונגליות – אם כי רומי
טהרתו בטעות שוחרר מארון הארון. אין לנו יותר שם פניה
חוילם שחררנו טעם שאינן מוכשרים לשורת פניהת טבויות...
טבויות וטהרותו שומרת נפשו וארונות וזרחות וקסם
לטבויות ולטלאוטים: אך לטם וקסם של הומנת שפה להפניהם
ושפעו של השם לעצמו עוזר יוזדים בלבם קריטלים שברח רע.

שער של גליון "אשנב"

השקרה מתמדת וממושכת עד יותר ונדרשה אל מול פיתויי השלטון, שהבטיח לדוגמא, הענקת מעמד חוקי להגנה, אם זו תמסור את הנשק.

הזרות לפעולות אלו של ה"shoreה" ושליחיה, חיכו תמיד המוני היישוב לאות מן ה"הגנה". הם הבינו אל חברי ה"shoreה" לתקומם, אך ינагנו כלפי הוראות המרות הציוניות. הם היו דוגמא לעשה" ו"אל תעשה" וקבעו נורמה לתגובה ציונית חולצת. כלים חשובים בתחום זה היו לנו שידורי "קול ישראל" במחתרת, שהעלו את יוקרת ה"הגנה" והשייר, עליידי שחפשו בפני הציבור את סודותיו המכוסים של מרכז השלטון הבריטי. השידורים, עיתונות הקיר והכרזות הבלתיות חוקים, כמו "החוונה" ו"האשנב", חינכו בהתחדשה את שומיעיהם וקוראיםם, כי חירות ומרות לאומית אין מושגים מנוגדים, אלא שני צדדים של אותה מטבח. ה"הגנה" ומחלקות התרבות שלה דאגו להביא את דבר ההגנה ו"הshoreה" ל-30 אלף חיילינו בצבא הבריטי, שהיו שלוחה נסכבה וחשובה של ה"הגנה". בכך ביקשו להוכיחו, כי לאחר סיום שירותם בצבא הבריטי, כשהתחיל מלחמתנו אנו, יהיה עליהם לשוב ולהשתלב בתוכה.

ואסיים בדברים שנשא ישראלי גלייל, בעת שהציג לפני הסגל הבכיר ב"הגנה" את פקודת החברות תש"א: "לא תמיד יורד החבר ברגע שבוטחו לסוף הנוסח שעליו הוא נשבע. עליידי עובדות החינוך, נוכל להעלות את החבר מן השלב המינימלי לשלבים המכסיימים של התהנדבות". וזאת ניסתה הגנה העשוות.

יור" – אלוף (מיל') רחבעם זאבי:
תודה לגרשון ריבלין. בשנים האחרונות, אם בכוננה ואם בלי לחת את הדעת על כך, מזכירים את הפלמ"ח כארגון מחרת בפרט מה"הגנה". חווירים ואומרים: המחרתות – ה"הגנה", הפלמ"ח, האצ"ל והלח"י. אמנים זה מבלית ומודגש את הפלמ"ח, אבל יש בכך משום הטעה. הפלמ"ח היה החטיבה המגויסת של ה"הגנה", ממנה יنك, ומתוכה צמח ולשמעתה סר.

באחד הימים של או נסעתי מפעולה למעוז'חים באוטובוס שיצא מחנותו של נדרוב (מי לא זכר את נדרוב ובכנותיו?). לאוטובוס נכנס בחור צעיר שלא הכרתי ובידו שקיק קפה שקנה אצל נדרוב. חשתי בו שהוא פלמ"חןיך, כל ישותו אמרה זאת: עירני וgemäßיש, לבוש במעיל החום של הפלמ"ח. כשידר מהאוטובוסים בחל"יוסף, השאיר את שקיק הקפה על מושב האוטובוס. שركתי את שיר הפלמ"ח, הוא הסב את ראשו אינטנסטיבית ונתתי לו את הקפה מבלי שדיברנו דבר. הבחור היה צביקה זמיר.

על הפלמ"ח במסגרת ארגונו ה"הגנה" ירצה חברנו האלוף (מיל') צביקה זמיר, שעשה במסגרת זו את מלוחם ועד לקצין מבצעים חטיבתי, המקביל לסגן מפקד חטיבה עתה.

הטהה

צער בSAMSON/HAGENAU

יזכר

ב-1947

יזכר עם ישראל את בתו ברכה פולד,
האמיצה והטוהרה שנפלה על קדושת
ההעבה וההצלחה בידי משרות הספרדי
לבב.

היא נפלה בשליחות העם ובשביל
העם. דמותה תהייה נס וסמל לכל חבר
השורה המתלכד סביב מפעל חיים.

הנער היהודי „הנושא את עמו עלי-
שם" לא ערך ולא ילאה. ההעבה
תשמש ותגבר עד אם תוכר הזכות של
כל יהוי לשלוחת למולדתך.

כרז "החוונה" עם נפילת ברכה פולד
מספר בני הארץ וילדייה, שהתנדכו לפועל בהעבה ובבריתה, במורוח ובמערב.

אסים את הנושא זה על החבר הפרט, בצעיטוט סעיף הלקוות מחוקת תש"ח: "לשורה יתקבל כל יהודי נאמן מבחינה לאומית ואדם מוסרי"; וכן, הקביעה "זהו חבר בהגנה", היה בה גם תעודת כבוד וגם תעודה יושר, והדברים חיבבו.

בפתחה מנתית מושא חינוך נוסף למפקד ולחבר, והוא הציבור היהודי בכללו. לשם LICOD העם היושב בציון סביב צוויי ההגנה הלאומית, שלעתים סתרו את חוקת שלטון, נוצלה לא מעט היוקרה, גם האישית וגם הכללית, שרחש היישוב ל"הגנה". ואל תהי דעתנו קל, כי צוויים אלה תבעו לא מעט הקרים של הציבור, הן של נוחות, כמו בהפגנות אלימות, בימי חיפושים וועוצר והן של חשלום, מסי כופר היישוב או מגבית ההtagיות וההצלה, בנוסף למסי המשלה.

בימים קשים של הכרעות מדיניות ולקראת פעילותות עמיות נרחבות, גויסו וראשי העם מכל הזרמים לבוא ולהדריך את המפקדים והמסכנים מקרב השורה, מה לומר לציבור. בימים של מלחמות, הפגנות והחפויש נשק היה לבר השפעה גדולה. העיתונות הבלתיות חוקית עשתה בתחום זה מלאכה בלתי פוסקת, שזרעה נבטו ונשאו פרי, אם כי עדין היו מקרים, אמנים בודדים, של צורך בכפיה בגביה הפרטאות לכופר-היישוב, בטיפול ממשתומים מגוונים, או במלשינים, וכן בפועלות בימי ה'סונים'.

מפקד ראשון של הפלמ"ח
(ארציוון צה"ל)

היישובים, הנפות והגלילות, ומשמשת רובה ארצת ברשות הפיקוד העליון ועומדת לפיקודו השירה. תפקידי הפלמ"ח:

א. תפקידי מלח"ם ולחימה, מחוץ לתחומי היישוב היהודי, בהתאם לתכנית ההגנה, לפי פקודות הפיקוד העליון, ומתן תגבורת קרבית לגיליות בשעת הצורך;

ב. תפקידים מיוחדים שיוטלו על חיל זה על ידי הפיקוד העליון;
ג. פעולות משולבות במפעלי עלייה, העפלה, התישבות וכיצד כוהה;
ד. תפקידי חי"ש (חיל שדה) בפרוץ מלחמה בפנים הארץ, עד לגיוס פלוגות החי"ש ועריכתן, וכל עוד הפיקוד העליון לא התיר לפט"ח את התפקידים דלעיל.

כאן המקום לציין את אחת הביעות, שעד מה לפט"ח מראשית קיומו ונשارة בלתי ברורה: למי כפופות ייחדות הפלמ"ח – לגיליות או לפיקוד העליון. השאלה זו נשאהה בלתי ברורה. כפי שתובב בסעיף 7 של המסמך הנזכר: "בתוקף חירום מוצבות הפלוגות בסיסים מותאמים לתפקידים שיוטלו עליהם על ידי הפיקוד העליון. בכל התפקידים אשר הפלוגות מלאנה מחוץ למרחב המוגן, הן נתונות לפיקודו של מפקד הפל"ג [יצחק שדה שמונה כמפקד הפל"ג, רקץ מטה], ואילו בתפקידים, שיוטלו

אלוף (מיל') צבי זמיר:

הפלמ"ח במסגרת ארגון ה"הגנה"

ראשית, אומר לכם, שעל הקפה הזה שלימתי לנדי ברכיבת דרכית, ואני עוד אשלם. אני רוצה בראשית דברי להמליץ לכם לעין בחוברות שונות שהוזיאה עמוות דור הפלמ"ח (ארלוחרוב 150 תל-אביב). אני מודה ומתודה, עד שלא נתקשתי לבוא להרצות כאן, לא קראתני אף פעם בעין.

למעשה, צריך להיות להציג בפתח דברי את השאלה, שהיום היא רלוונטי יותר מאשר היה אי פעם – למה פירקו את הפלמ"ח. אך אפתח דווקא בשאלת – למה הקיימו את הפלמ"ח. הפלמ"ח לא זו בלבד שהיא חלק מן ה"הגנה", אלא הוא גם בצו שלה.

אם כן, ומה ואיך קם הפלמ"ח. מיום שהתחדש היישוב בארץ-ישראל, היה כמייה להקמת כוח יהודי עצמאי. ההגנה העצמית הייתה אחד מן הערכים, שביצאו את עצמותנו בארץ. מאו ה"שומר" ועד הקמת הפלמ"ח, היו ניצנים של כוחות עצמאים, שכמו והוא צבא לכל דבר. הוזכרו כבר הנוטרות והפו"ש, אבל נדמה לי שהכוח היותר ממשי, אשר קם והתקיים ברציפות כפוף למורשת של ה"הגנה", הייתה הפלמ"ח. ייחודה של הכוח בעובדה שהיא זה כוח מתנדבים לשירות ממושך.

הפלמ"ח קם על רקע מצב בינלאומי שאפשר, הצדק וחיב את הקמתו. בשנת 1941 הייתה שנה של מפולת במערב אירופה. נפילת צרפת לצורה אiom על היישוב היהודי מצד סוריה ולבנון, שהיו בשליטה צרפתית. لكن נסף חשו של היישוב היהודי בארץ מפני כוחות הציר, שימשו את איום לכובש את מצרים ויפלשו לארץ-ישראל. כמו כן הייתה קיימת הדאגה מפני התעוררות ערבית מבית. בתקופה זאת הוחלט על הקמת הפלמ"ח.

בהחלטה המפקודה הארץ-ישראלית מיום 14/5.41 על הקמת הפלמ"ח נקבע, שתוקמנה תשע פלוגות מלח"ם, לפי רישום אישיש של מתנדבים. פלוגות אלה תפקענה מהיחידות הרגליות ולא תיכלנה במסגרת הכוחות המירועים להגנתה תכנית א'. הפלוגות תעמדנה לפיקודו הכלכדי והישירה של הפיקוד העליון. פלוגות המלח"ם תחוינה עתודה קרבית ארצית וגלילית. הפלוגות היו צרכות להיות ארוכות אובל להיבנות ולהתארגן בגלילות. מפקד הגליל היה אחראי בפני הפיקוד העליון לאימונו ולהכשרתו של הפלוגות מרחב הגליל, וכן להחזקתו במצב כוננות דרוכה להתגייסות תוך 24 שעות. הפיקוד העליון מפקח רקץ מטה"ל בסמכות פיקודית, שמתפקידו להחיש את הקמת הפלוגות ובניניהן באמצעות מפקדי הגלילות וכדומה.

במסמך מינויי 1943 כתוב: "הפלמ"ח מהוועה חטיבת ארכ'ת המופקעת מתקן הכוחות הנועדים להגנת

(ארכיון צה"ל)

יצחק שדה בחברת יגאל אלון ומשה דיין, חניתה 1938

עליהם בתחום המרחב המוגן, הונעטת פעולה לימון הפעולה לפיקוד מפקד הגליל או מפקד הנפה". בפועל כמו שיש פלוגות, שפיקדיה נבחרו כולם מהפ"ש. במסגרת הפלמ"ח הייתה המשר' ישיר של הפ"ש. תיפיסט המלחמה של הפלמ"ח היהת המורשת של הפ"ש. התורה שעלה התנהכו בפלמ"ח, המפקדים שחיכנו אותו, האנשים שרצינו להידמות אליהם, הייחדות שרצינו להקים כמוותן – כל אלה היו של הפ"ש.

במקביל להקמת שש הפלוגות היה הפלמ"ח מעורב בפלישה לסוריה ולבנון, בשיתוף פעולה אופרטיבי כלפי עם הבריטים. הפעולות לא היו חלק מתוכנן בפלישה הבריטית. אני מאמין, שהבריטים היו מצליחים לכבות את סוריה ולבנון גם בלי התרומה של יהודות הפלמ"ח. אבל לנו, אנשי הפלמ"ח, הייתה הפעולה בסוריה ולבנון בעלי ערך מדרגה ראשונה.

אתגרים ו��事 נס 14/5/41-15

טבלה גנוב
טבלה 9 פלוגות-מוץ לפ"ר רישום איש של מ tandemists :
טבלה 3 – בגד"ץ – 3, במו"ז רס – 1. הפלוגות תהינה מופקעות מהיחידות הרגילות הקימות ולא תכלנה בנסיבות מייעדים להגשות תכנית א'. פלוגות אלו תעמדו תחת פיקודו הייחידי והישיר של הפ"ה"ע. – הפלוגות תועברנה באמצעות הימאים, כל עוד הפלוגות תמצאו במרחב-פיקורי. שנויים בהרב הפלוגות לא יחולו אלא באשר הפ"ח. אימון הפלוגות האל' יבוצע ע"י הימאים, באמצעות מגנון שיעמוד לרשותו לפי תכנית מיזוחת ובפיקוח של קטן מיוחד של המטכ"ל. למפקח על אימון הפלוגות מותנה קצירת-הטחה, יצחק ש.

14-15/5/41
פלוגות המוץ
טבלה 9 פלוגות-מוץ לפ"ר רישום איש של מ tandemists ;
טבלה 3 – בגד"ץ – 2, במל"ד – 3, במו"ז רס – 1. הפלוגות תהינה מופקעות מהיחידות הרגילות הקימות ולא תכלנה בנסיבות מייעדים להגשות תכנית א'. פלוגות אלו תעמדו תחת פיקודו הייחידי והישיר של הפ"ה"ע. – הפלוגות תועברנה באמצעות הימאים, כל עוד הפלוגות תמצאו במרחב-פיקורי. שנויים בהרב הפלוגות לא יחולו אלא באשר הפ"ח. אימון הפלוגות האל' יבוצע ע"י הימאים, באמצעות מגנון שיעמוד לרשותו לפי תכנית מיזוחת ובפיקוח של קטן מיוחד של המטכ"ל. למפקח על אימון הפלוגות מותנה קצירת-הטחה, יצחק ש.

מחלקה "מעוז" מוהגdon הראשו של הפלמ"ח

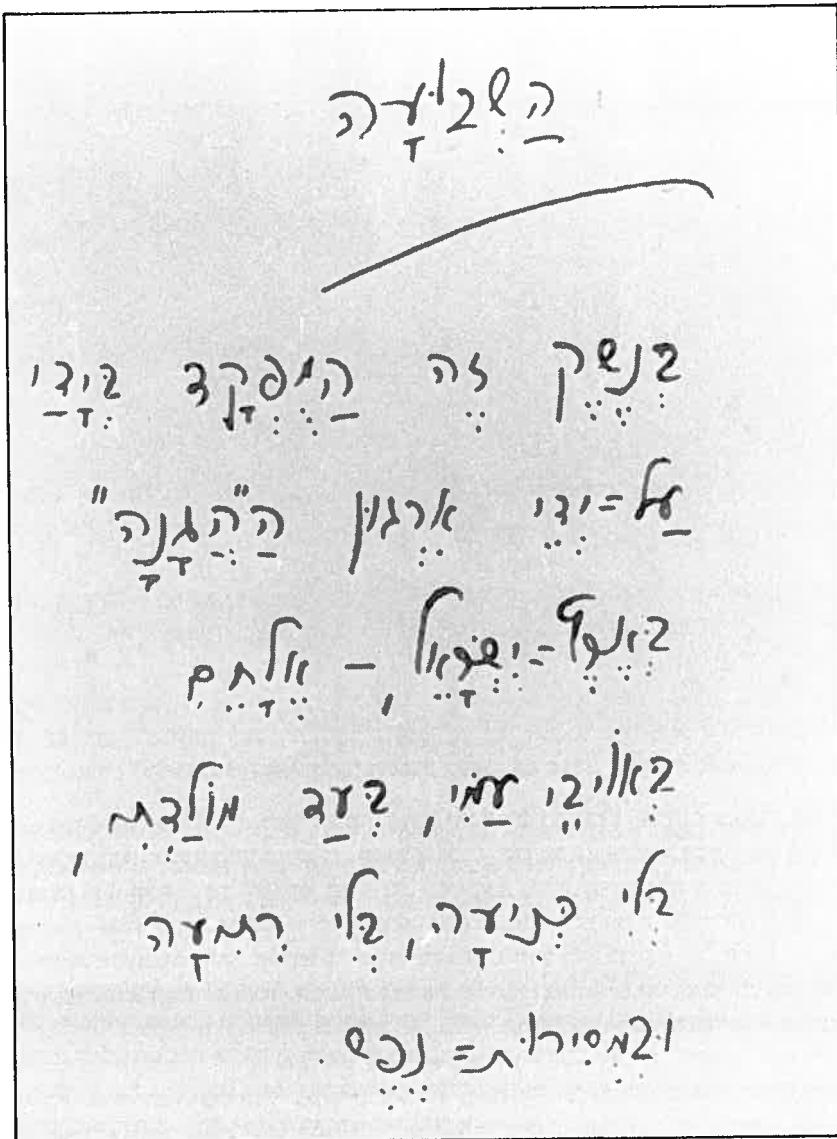
והתיישבות העובדת. החלטה למשיך ולקיים את הפלוגות ככוח עצמאי יהודי מגויס המפרנס את עצמו – היהת החלטה מרוחיקת ראות וגורלית לעתידנו בארץ. אחד הדברים המייחדים את הפלמ"ח הוא מימונו את רוב הוצאותיו עליידי שילוב של עבודה ואמונות של כוח מתנדבים. קשה למצוא חופה כזו בתולדות מהתרות בעולם. הסדר זה התקיים עד מלחמת השחרור כאשר אנשי הפלמ"ח התאמנו 8.5

הבנות הראשונות של הפלמ"ח

תקופה השנייה, שנת 1942, מאופיינת בשיתוף פעולה הדוק יותר בין הבריטים לנוכחות פלישה גרמנית לארץ. הדבר נבע מהחשש – שלנו ושל הבריטים – מפני תוצאותיהם של פינוי בריטי את ארץ-ישראל. אז באה תכנית הכרמל, שבה נועד לפלם"ח תפקיד בהיערכות האסטרטגייה הבריטית. הפלמ"ח היה הכוח, שיפעל מעבר לקויה האובי. את היישוב היהודי התכוונו לרכז על הר הכרמל במערב הגנה מפני התקפה אפשרית מזרום ואולי אף מצפון. כדי להזמין, כי הגרמנים היו או בדרכם של ברית-המעצות, ובתקופה הייתה לא היה ברור, אם הם יפנה לכיוון הרכבה. במשך תקופה קצרה התקיים שיתוף פעולה עם הבריטים. שלטונות הצבא הבריטי (ולא ממשלה המנדט) אימנו אותן פעולהות חבלת, חלק מן התפיסה האסטרטגתית הבריטית כולה.

עiden שיתוף פעולה בין הפלמ"ח והבריטים הסתיים, כשלף האים הגרמני. הפלמ"ח עמד אז בפרשן דרכיהם: האם סיים את תפקידו או עליו להתקיים בתנאים החדשים. אחר שותפו בכך גם הקיבוץ הארץ-

(ארxivון צה"ל)

שבועת הפלמ"ח

אנשי "הקפה השחורה"

ימיים בחודש, שם 102 ימים בשנה – תקופת אימוניהם ממושכת לכל הדעות. הכשרה של הפלמ"ח בתחום החינוכי-הצבאי יהיה בסיסית מאד וממושכת.

בשנת 1944 התחילה הפלמ"ח לשחרר מוגיסים ולהעבירם במסגרת המילואים הראשונה שלו. זה היה גרעין כוח שנותס לפלמ"ח. גם הקמת כוחות מילואים היא חידוש של הפלמ"ח – חידושים שהיו פרושים במעבר טריטוריאלי ומילאו תפקיד עם פרוץ מלחתת העצמות.

דבר נוסף, ייחודי ורואוי לכל שבח הוא התפיסה של "הכשרה מגוista". הפלמ"ח קלט לתוכו את ההוראות של תנויות הנוער. הכשרות אלה הביאו עצמן להקמת יישובים חדשים ובין השנים 1944-1947 הוקמו 37 יישובים, והושלמו יישובים קיימים. יישובי הפלמ"ח, כמו יישובים אחרים ואולי אף יותר, היו גורענים להגנה המורחבית, שילבנה את רעיון ההתיישבות עם אחזקה שטחים חינויים לbijihon biyishuv. רוב מפקדי הפלמ"ח באו מתוד ההתיישבות, והיתה להם זיקה והבנה לנושא זה.

**הfilm'ח עסק גם בארגון העלייה הבלתי-ילגית. בשנים 1945–1948 הביא הפלמ'ח מעפילים בשיטות
אם במודע עליה ב:**

אעובר עתה לנושא המחייב דיון מיוחד ומكيف. חלקה של ה"הגנה", והפלמ"ח כחלק ממנה, במלחתם

"המחלקה הגרמנית"

העצמות. סבורני, כי ארגון ה"הגנה" והפלמ"ח ראו את התמודדות הצפואה בין היישוב היהודי לבין היישוב הערבי-ישראל בזמנים הדומים לאלו שידע היישוב בסוף מאורעות 1936-1937. אין מזולג או מבטל את הדיוונים, שנתקיימו בתוך הפיקוד העליון בדבר השינויים, שיש להכניס בארגון ה"הגנה" כדי להכשירו ללחודות הצפואה. גם לשוכם של החיללים היהודיים, אשר שרתו בצבא הבריטי, על חילתו השונני, ובמיוחד לסלג הפיקוד היהודי הייתה השפעה על החשיבה בתחום הארגון והאפרטהייד. אולם לכל הדברים האלה הייתה השפעה מעטה, אם בכלל, בראשית מעשי האביה.

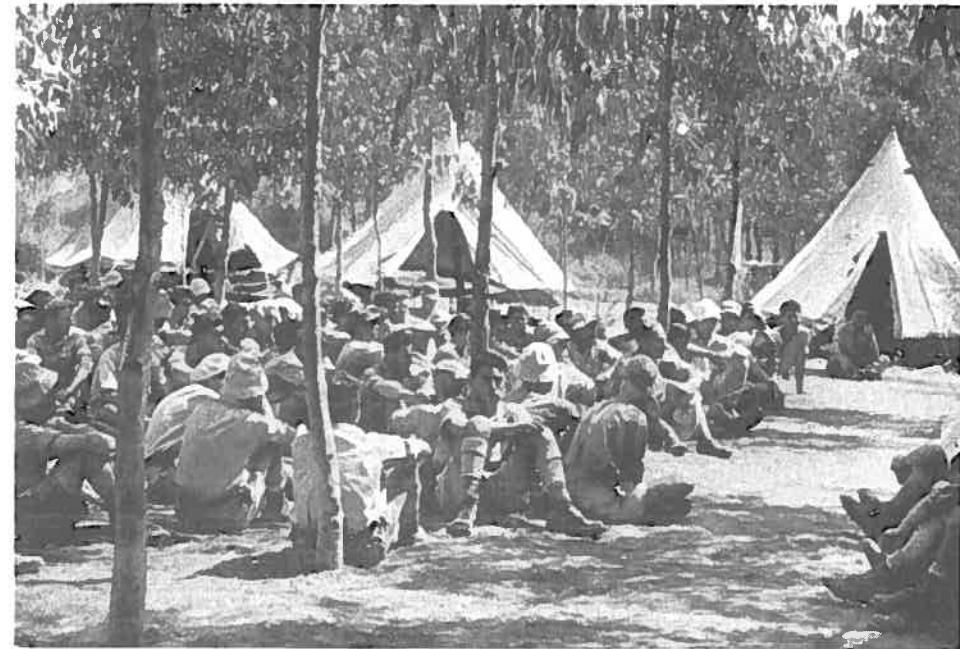
מסגרות הפעולה האופרטיביות נשארו כשהיו וכך הייתה גם היררכיות הכוחות באזורי המגע שבין היישוב היהודי לבין האוכלוסייה הערבית. הפלמ"ח נכנס למלחה כאשר הוא ממשיך את דרך הפו"ש, וכבר עדתי על הקשר בין הפו"ש לפלמ"ח. ב"מלחמת הדרכים" קיבלו הדברים ביטוי בולטן במאורעות 1936-1937 הייתה אבטחת ציר התנועה משימה שבὑירה נפלה על כוחות הצבא הבריטי. בפרק מלחת העצמות הייתה משימה זו "בלתי מכוסה" והנטל נפל בעיקר על יחידות הפלמ"ח. לא ארגון ה"הגנה" ולא הפלמ"ח למדוו, תכננו והקצו את הכוחות והאמצעים החדשניים לביצוע משימה זו. מלחמת המגן על היישובים ובקרבתם הבטיחה את המשך קיומם. מלחמת התחרורה, קשה ומכאה, הישגיה היו מן הגורמים היוטר חזובים לקביעת גבולותיה של המדינה. הבנת "האזור" והבנת "החבל" היו פרקי יסוד בקורסי המפקדים בארגון ה"הגנה". על תורה זו שקדנו ולאורה נערכו יישובינו ואומנו אנשינו. לקרב על התחרורה נכנסנו בלתי-מוסכמים. את לחמי הקרב למדנו בדרך הקשה – תוך המלחמה.

אימון מפקדים בפלמ"ח

המסגרת הגדודית, שבה היו מאורגנות פלוגות הפלמ"ח, הייתה אדמיניסטרטיבית בפרק עשי האביה. לא שבחנו על פעולתה במסגרות גדולות שהפכו הכרחית תוך כדי המלחמה, וגם את צורת פעולתן כמסגרת אופרטיבית למדנו תוך כדי המלחמה. יש מקום להזכיר ולשנן את לключи מלחמות ישראל. בזמן הקצר שנותר לי ברצוני רק להציגו لكم אחד חשוב ויפה גם לימינו אלה – יש להזכיר את הצבא למלחמה הבאה ולא לקודמתה.

אחד המאפיינים של הפלמ"ח לאורך כל הדרך הוא הקשר והמפקדים. בזוכות מערכות הפיקוד של הפלמ"ח וחינוך מפקדיו הגיע הפלמ"ח להישגים. הקשר המפקדים לא הייתה מוגבלת בתקנים. סגל הפלמ"ח פנו"י אפשר לפלמ"ח לקלוט את מחוורי העלייה ולשלבם בownik קוצר בתוך היחידות. הדוגמא האופיינית לכך היא דודו, שהיה גה"לץ, ועד מהרה היה פלמ"חניק לכל דבר. וזה כותה הגדולה שעמדה לפלמ"ח בהטמעת העלייה החדשה.

באוחלי פלמ"ח

אבור עתה לנושא פירוק הפלמ"ח. המסדר, שעוסק בפירוק הפלמ"ח, הוא מכתבו של בר-גוריון לחבר פלמ"ח מס' 17. בכנים מפקדים שהתקיימים בעננו ב-14.9.48 הסביר לנו בר-גוריון את מניעיו בפירוק הפלמ"ח, ואנחנו יצאנו משם אלבים וחוויי ראש. הקווים המשותפים, שצינו את הפלמ"חניק בן הארץ והעלה שזה מקרוב הגיא ונקלט בשורות הפלמ"ח, נתנו למכתבל מבחוץ את הרושם, כי לחברה זאת יש דרך פוליטית משותפת. ואנמנ החינוך במסגרת הפלמ"ח יצר בסיס ערכי משותף. זה היה ייחודה ומקרר כוחה של המספרה. אולי מכנה משותף פוליטי, המיחיד את סגל מפקדיה ומדריכם במעשיהם, לא היה. לעניות דעתך, בר-גוריון על אף קרבתו לפלמ"ח, הסיק מסקנות לא נכונות מן ההופעה ההומוגנית של הפלמ"ח על חיליו ומפקדיו, ומשום החשש שהוא לו מפני פוליטיזציה של צה"ל גור על המשר קיומה של מסגרת הפלמ"ח. לו היה לפלמ"ח בסיס פוליטי משותף ומטרות פוליטיות משלו היה פירוקו דואי לובש צורה אחרת. די לנו להזכיר בתהיליך פירוק הארץ".

על החלטתו של בר-גוריון הגיע יגאל אלון במכتب המופיע בספר הפלמ"ח. אלון אינו מתווכת במכtab זה עם התפיסה הבסיסית של בר-גוריון על אחותות הצבא, על שוויון החטיבות בפני

מטה הפלמ"ח

הפיקודים ובודמה, אילא רואה בפלמ"ח חטיבה אשר המשך קיומה חיוני למדינת ישראל בתקופה ההיא. אלון חש לנזק המורל, שייגרם לחטיבות הפלמ"ח שעדיין נלחמו. הוא חש ששנכסי הפלמ"ח, אשר נקבעו בניסיון של שנים, יאבדו, בעודם דרושים למדינה הצערה ולצבאה.

הפלמ"ח לא היה מסגרת פוליטית. אין שם ספק, שמקפידיו אשר באו מתחום ההתיישבות,夷יצבו את דמותם של הצערדים שבאו לשורתיו. אולי אין זה אומר שהמסגרת הייתה פוליטית.

פירוק הפלמ"ח גרם לשתי תופעות מctrות: א. נכסיו הרוחניים-חינוכיים אבדו. קשה היה לשמר אותם במסגרת הצבא. אמנים היה ניסיון לכך

במסגרת הנח"ל, אבל הייחוד של הפלמ"ח אבד, וכך אייבדו נכסים חינוכיים בעלי ערך.

ב. פרישתם מצה"ל של מפקדי הפלמ"ח עם סיום המלחמה. קבוצה גדולה מאד של מפקדים עזבה את צה"ל ופרשה לחיים אורחיתם.

השאלה למה פירקו את הפלמ"ח? היא עדין רלוונטית.

"המסיות: بعد כל היהודי הרוג – עשר סיגריות 'מברוק'!" – צורו של חום גוטמן

גם הכתרת פיסל למלך سوريا, בחודש מרץ 1920, גרמה להתלהבות בקרב הפליטנים. מאז 1918 שלטה שם ממשלה לאומית-ערבית וראשי הפליטנים טענו בתוקף, שארכ'-ישראל היה החלק הדרומי של سوريا – سوريا ג'ונכיה. כך גם נקרא העיתון שיצא לאור בירושלים, שעורכו היה ערף אל-ערפי – בן בריתו של המופתי חאג' אמין אל-חוסיני.

גם העמדות הפרו-ערביות של חלק מגננון המינהל הצבאי הבריטי סייעו בשלהוב הרוחות. היו קצינים בריטים, שהטיפו לשינוי המדיניות הפרו-ציונית – בעיקר מושם התחרות שהיתה או בין בריטניה וצՐפת על האזת הערבים. ואולם קצינים ראו בהכפפת ארץ-ישראל – לפחות נומינלית – לכתרו של פיסל, אינטראס בריטי מובהק.

לחתרחות השנייה – מאורעות 1929 – קדמה מתייחות שנבעה מחששות הערבים, שמא מגמת היהודים להרים את המגדלים על הר הבית ולהקים מחדש על חורבותיהם את בית המקדש. לאחר כיבוש הארץ

יר"ר – אלף (מייל) רחבעם זאבי: תודה לצביקה ומיר. ההרצאה האחורה במושב השני תביא לנו את הצד השני של המטבח – ההייבט העברי. כפי שהתחבطا שמעון פרט – למשחק כדורגל צריך שתי קבוצות. על הקבוצה השנייה – האויב העברי, הכנופיות הערביות והטרור הערבי – ירצה המORTHון, אל"ם (מייל) צבי אל-פלג, שהוא מושל צבאי וכיוון הוא איש מרכז דין.

אל"ם (מייל) צבי אל-פלג:

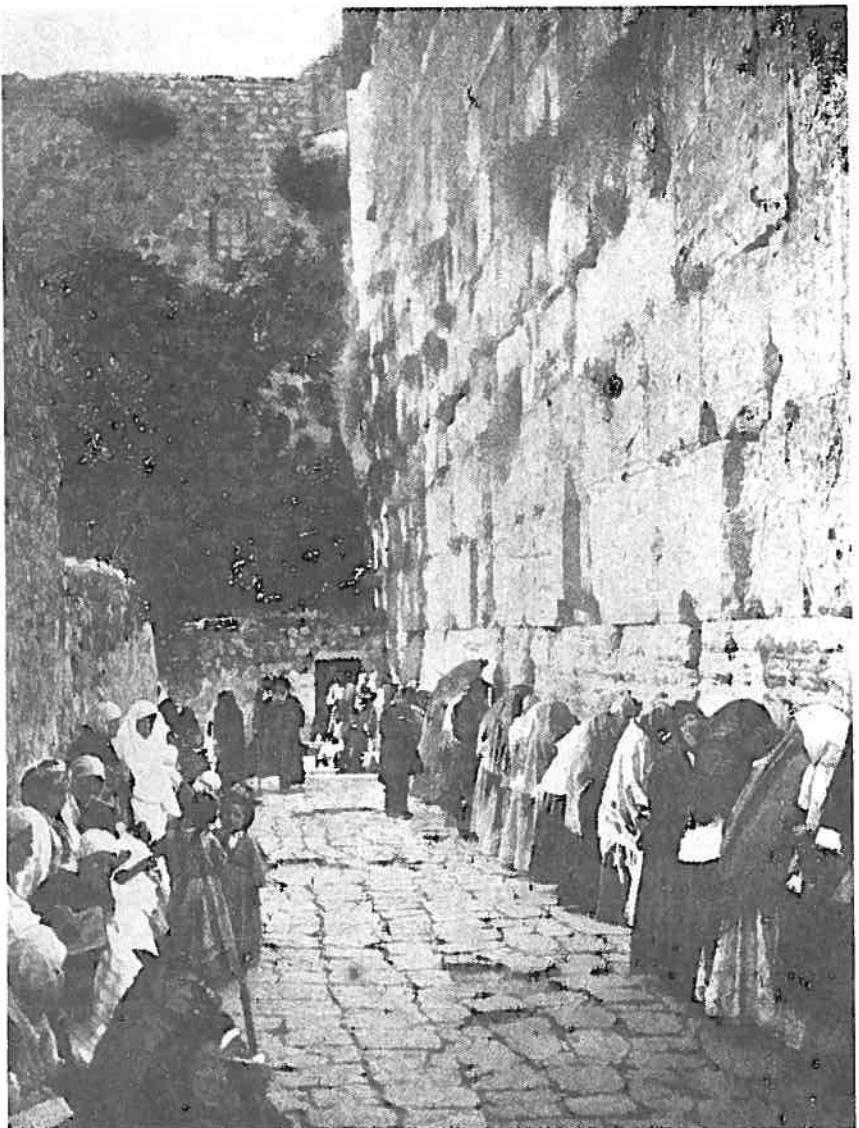
הטרור הערבי וה היישוב היהודי

ניתן לתאר את המאורעות, שאירעו בארץ-ישראל מאז 1920 ועד היום, כרצף אחד של מאבק מדיני, מלאוה במעשי אלימות של הפליטנים נגד היישוב היהודי. אנסה לשטוaan את תולדות המאבק זהה. מפתח קוצץ הירעה, בחרתי לפקד את הדברים בשלוש התרחשויות, שביקר השפיעו על הסכסוך היהודי-ערבי:

- א. מאורעות אפריל 1920;
- ב. מאורעות 1929, שהחילה בתקנית בכוחם המערבי שנה קודם לכן;
- ג. מאורעות 1936–1939.

התהרותה הראשונה באפריל 1920 החלה בחגיגות נבי מוסא. אחרי התהלהכה המסורתית, נישאו נאומים, שלילבו את המונחים. ראש הנואמים היה האג' אמין אל-חוסיני – או, איש עיר, עול מים, עדין בלתי-ידעוע ב הציבור היהודי. זה צעוזו הראשון בזירה הפלטית. עבירות, כתוצאה מנאומו התחילה הפרעות. המונחים מוקטים הת幡פו על עוברי אורח יהודים, הרוג, פצעו ובזו חנויות של יהודים.

קדמו למאורעות אלה מתייחות והחפרזיות של ערבים במקומות שונים בארץ. הרקע לכך היה התהומה, שנפלה על הערבים נוכחות המציאות המדיניות שגלו לאחר מלחמת העמים הראשונה: הערבים הפליטנים (הכוונה לערבים שחיו בארץ-ישראל) מצאו עצם במעמד נחות לעומת זה שלו זכו אחים בארץות השכנות. ארצאות אלה, אף כי נמצאו תחת חסות מעצמות מדטוריות, נהנו מעצמות חילית ועתידות היו לורות בעצמאות מלאה. ואילו לערבי ארץ-ישראל לא היה סיכוי כזה. הם הבינו שמכוח כתוב המנדט, התחייבה בריטניה לסייע לייהודים לשנות את צבוניה הלאומי הערבי של הארץ לצbijון לאומי היהודי.

יהודים בתפילה ליד הכותל המערבי

בידי הבריטים, עשו היהודים מאמצים לשכנע את השלטון החדש להפוך את הרשות להתפלל ליד הכותל (חמורת שלמוניים למכונים על הווקף במקום) לנוכות פורמלית. בנוסף לכך החלו המתפללים היהודים להביאו למקום שימושי חפילה.

הערבים ראו בכך הוכחה, ככיוול, לכוננות היהודים לבצע את זמנה בהר הבית והיו נחרצים למנוע כל شيء בסטטוס-quo לטבות היהודים. וכך החלה תקירת הכותל, כאשר ביום היכירויות טרפ"ח הציבו היהודים ברוחצת הכותל מחייצה ואביזרים אחרים. הבריטים התערכו לטבות העربים, שבאו לסלк את שימושי הקודש, פרצה תגרה וחולל היום הקדוש ביותר ליהודים.

מבחן המוסלמים והנוגדים הפכה התקירת גמולת הכותרת באמצעותם לגיס לצדם את העולם המוסלמי. כדי להתחמוד עם האתגר הציוני, עסקה המועצה המוסלמית העליונה ממש בעשור השני באיסוף כספים לשיפור המסגדים אל-אקצא וכיפת הסלע ובഫצת ת烏ולה בדבר הסכנה הצפואה לעולם היהודי והמוסלמי מהציונות.

בין התקירות ביום היכירויות של טרפ"ט (1929) למאורעות אותה שנה, סערו הרוחות וגבר המתה בין היהודים והמוסלמים. כאשר פרצו מעשי האלימות, הם היו חמורים מכל שנודע עד אז. עשרות רבות של יהודים נתבחו בדם קר – בעיקר מקרוב היישובalan-ציוני, חברון וצפת.

ברקע ההתרחשויות השלישייה – מאורעות 1936–1939 – עמדה העלייה הגוברת של יהודים רבים, פלישת הרדיפות באירופה. העלייה המסיבית הזאת הביאה לשתי תופעות שגרמו למתח בקרבת העerbim:
א. האזהה ברכישת אדמות, שהיו דרושות ליישובם של העולים החדשים;
ב. מאבק לסליק פועלם ערבים מקומיות עובדה, כדי ליצור מקורות פרנסה ליהודים.

קדמו למאורעות סכסוכים קשים בתחום המנהנה הפלשטייני: בעשור הראשון, Mao נבחר המופתי לנשיאות המועצה המוסלמית העליונה, התפקיד המנהנה זהה בין המג'לסיון (אנשי המועצה – ההנאה החסינית) לבין המוערדון (המתנגדים – האופוזיציה). משנת 1932 נוצרו חמש מפלגות האופוזיציה ו"המפלגה הערבית הפלשטיינית" של החסינים. אולם, העלייה הגדולה, רכישת האדמות ו"העובדת העברית", כל אלה נתפסו בעיני הערבים כסכנה מיידית של שניוי הצבינו הלאומי של הארץ, והם גמרו אומר לפועל ביחס: בנובמבר 1935 הגיעו חמיש מותוק שיש מפלגות (מחלות האסתקלאל לא הטרפה) תבעה חד-משמעות לנציב העליון הבריטי לאסור את העלייה היהודית ואת מכירת האדמות ליהודים ולהקים מוסדות מלכתיים בעלי רוב ערבי. התבעה לא נענתה, המתה גבר, ובאפריל 1936 פרצה שביתה כללית שארכה שישה ימים. מעשי האלימות נמשכו כשלוש שנים ובמהלכם נהרגו מאות יהודים וכן אלפי ערבים – חלקם בינם לבין עצמם.

כמו הערות בעקבות שלוש ההתרחשויות האלה:
★ החברר, שההנגדות לציניות מאחדת את כל המנהנה הפלשטייני וכי ההנגדות הינה עקרונית. אכן, היו חילוקי דעת וסכסוכים שלו בשפיכות דמים, אבל לא נמצא בתוכם מי שיואתו לוותר על

(ארקון צה"ל)

המוחמי רוכב לירושלים

שנכתבה לכבודם על ידי משורר ערבי ידוע, איברהים טוקאן, שקרא לחרות את שמו ה"גיבורים" באותוות של זחב בהיסטוריה המפוארת של האומה הערבית.

★ שלוש ההתרחשויות העמיקו את הפסוקות, שמילא היו קיימים בחוגי השלטון הבדיטי, באשר ליכולתה של בריטניה להגשים את התחביבותיה בהתאם לכתב המנדט. השיא היה כМОון בפרסום "ספר הלבן" של מקדונלד במאי 1939. זה היה מסמך אנטיציוני מובהק, אך העדבים - וביתר דיוק, המוחמי - סידרו לקבלו. אילו קיבלו אותו (ואללא מלחמת-העולם השנייה), כי או אפשר, ש"ספר הלבן" היה היה מביא את המפעל הציוני לקצוץ.

★ לאורך כל התקופה היה ונordan המנהה הפליטני חdal אונינים אל מול העוצמה של המפעל הציוני. כדי להתמודד עם האתגר הזה, השתדל המוחמי לשכנע את העולם היהודי ומוסלמי בשני דברים: א. התנועה הציונית מגמתה אינה ארץ-ישראל בלבד אלא כל ארצות עבר; ב. כוונת הציונות להקים

ערביותה של הארץ. המופתி אכן סידר לכל פשרה שהוצאה, אבל ככל שמדובר בהליכה לקראת היהודים, הוא ייאג בכך קונצנוס כלבי בקרבת הפליטנים.

* המאורעות התרחשו גם על רקע חתירתו של חאג' אמין אל-חוסיני להנהגת ערביי ארץ-ישראל. ב-1920 הוא השיג את משרות מופתי ירושלים (ובעצם, המופתי של כל המוסלמים בארץ); שנთים לאחר מכן, נבחר לנשיא המועצה המוסלמית העלונה. את מעמדו בתוקף מישרתו הרמות ניצל אל-חוסיני הן במאבק הלאומי והן בחתירתו למנהיגות פוליטית בלעדית על המנהה הפליטני. ואכן, הוא צבר כוח ויקידה, כאשר מידר לחתיכב בראש המהומות, לאחר שאלה החלו, וב-1936 נפל בידי פפרי בשל תפקיד נשיא הוועד היהודי העליון. מכאן והלאה היה המנהג הבלתי מעורער, ואיש לא העוז להפוך את מקומו, גם כشنעדר מהארץ בשנות מלחמת-העולם השנייה.

* הגידי המידי להתרחשויות היה שמעות שנפוצו באווירה דווית מתח. בייחוד נכוון הדבר לגבי המאורעות באפריל 1936: שני יהודים (חzon ודננברג) נרצחו על ידי הכהן דנאבה באוצר טול-כרכט. במהלך הלוייתם בתל-אביב, הותקפו והוכו כמה עובי-אורח ערבים. זה היה גרעין האמת שמננו נפוצו שמועות ביפוי הסמכה על רצח ערבים בידי יהודים, על כריתת דאסחים וכו'. השמועות הסעירו את הרוחות, והאלימות פרצה בכל עזה. למעלה מ-50 שנה עברו מאז, והתמונה חזרה על עצמה: הסיבה המיידית לפrox האינטיפאה בשליחי שנת 1987 הייתה שמועה שנפוצה בג'באיה, כי ארבעה ערבים נהרגו במוות בתאונת דרכים בידי יהודי, שרצה לנוקם את מות אחיו, שנדק בעה יומם קדם לכך.

* בניגוד למוקובל לחשוב, לא היו המאורעות פרי תכנון מלמעלה, אלא פרצו בניגוד לדzonם של המנהיגים ויצאו משליטתם. המנהיגים - ובראשם חאג' אמין אל-חוסיני - התייצבו בראש המהומות רק לאחר שאלת פרצו.

* מאורעות 1936-1939 חשו את הקיטוב החברתי והכלכלי בתחום הערבי. מצד אחד - הפיאודל, בעל האדמות, המתגורר בעיר הגדולה, המלווה בריבית לפלאחים, המחייב אדמה לאדריסים, המשוק את חוצרתם ומהמשם גם מנהיגים הפליטי. מצד שני - הפלאה המרווש, שבעתות של מלחמות פוליטיות הוא נלחם בגופו, שעשה מנהיגיו יוצאים למקום מטבחים עד עבור ועם. במאורעות אלה פרע המצח החוצה ונתולתה להם מעין מדידה של הפלאחים, יושבי הכפרים, באפנדים העירוניים. לעיתים, כילו פלאחים את זעם ברכוושם של אפנדים, שנעדרו מן הארץ.

★ בניגוד בולט לחברה היהודית, לא הייתה אצל הערבים הבחנה בין פעולות בעלות משמעות לאומי, לבין מעשים בעלי אופי פלילי; לא הייתה הבחנה בין לחימה נגד כוחות הביטחון לבין פגיעה נשים וילדים חסרי מגן. וזאת יכול לשמש רצח אלתר אונגר, סופר כת"ם בצתף, ושלוות לדיו, לעניין סבכם - עלייה ליפשיץ. הסבכתה התחנה בפני הרוצחים שיחסו לפחות על אחד מנכדי, אך לשואה. במקרה זהה נתפסו הרוצחים, ופסק דין המות שגוזר להם הוצא לפועל. אחד כך מצאנו פואמה

מושב שליש

י"ר – רב אלף (מיל') חיים ברילב:

אני פותח בזה את המושב השלישי ומזמין את ג'וש פלמן, מוטיקי ה"הגנה", הבקי בפן הערבי של ה"הגנה", לשאת את דבריו.

יהושע פלמן:

ה"הגנה" ב מבחון מאורעות תרפ"א, תרפ"ט, תרצ"ו–תרצ"ט

רבותי, כאשר פנה אליו גנדי בשאלת, אם אני מוכן להשתתף בכנס והזכרו של דדו ולדבר על ה"הגנה" ב מבחון המאורעות, הסכמתי כموון בהתלהבות רבה, כי אני חש חיבה רבה לכל הקשור ב"הגנה". אולם, הנושא לא היה ברור לי, מה פירוש – ה"הגנה" ב מבחון מאורעות אלה ואלה ואלה? לדעתו, ה"הגנה" נוצרה כ מבחון היישוב למאורעות אלה. זאת אומרת, היישוב, לאחר שהיה נתנו להתקנות, חשב למצוא את הפתרון לבקמת ייחדות, שתפקידו להגן על היהודים היושבים בישראל.

כאשר התחלתי לחשב מה משמעות ה"הגנה" באותו יום, לפני שבעים שנה, מצאתי שהיו כמה "הגנות" – של תל אביב, של העמק, של חיפה ושל ירושלים. המשותף לכלן היה הרצון להיתלץ לעזרת העם, כלשון אותם ימים, אבל ההתרגנויות לא היו זהות – זו של ירושלים לא דומה לו זו של תל אביב. לכן, אספֵר את הסיפור שלי על ה"הגנה" מנקודת ראותו של תל אביבי.

כידוע, התמסדה ה"הגנה" ב-1920: התמפרה, כי למעשה היו קיימות כבר פעולות הגנה לפני כן, שנתקטו שומרים, בחורים גאים שלא אהבו להיות מותקפים ומושפלים. ה"הגנה" קמה, למעשה, על אותם ייחדים, שיצאו לפעולות הגנה, שישׂוּן בתקפה.

אני התקבלתי לה"הגנה" בהיותי בן 16 שנים. עד אז פעלתי כ"צוイיך" (לשון אותם ימים), והתהכתי בחברים הבוגרים מני. המאורעות ב-1920 היו רוחקים מני (היהתי בן שבע), אם כי הם הגיעו ככל מה קרובים שלי. ממאורעות 1921 אני זוכר את הלוויה הנרגשת של הנרצחים, שביניהם היו הספר יוסף חיים ברנר וברברי. דומני, כי אז שמעתי לאשונה את מלות השיר "אם איד כמו מלע, כמו פטיש אידי, ואני כמיים עם תלאה רשף". או הבנתי את תפקידיו בהתהרכויות הללו, ובשעת הלוויה נדרתי נדר לפועל להגנתם של יהודים נפצעים.

machashat beth ha-mikdash el horbot kodeshi ha-aslamim be-yerushalayim. Va-af ki ha-davarim neraim mofrechim mutzamim men-kudot me-betenu, ham chadru umokh la-todut milionim be-olom ha-arabi ve-hamoslimi ve-urodro phad amati, ha-makonu shem ud u-zem ha-yom zo gam ha-bi'a, besofo shel zev, la-hafat ha-sessuk ha-makomi le-sessuk azori – bi-yisrael le-olom ha-arabi.

* Ma-orevot 1936-1939 – yoter mashi' ha-tarachiot ha-rashonot – shemo kuz la-shirot fu'ala bi-yehudim le-urabim. Shutofot pratiyot shel yehudim ve-urabim ha-chefro: ha-shivta ha-mmoshet (karob l-6 chodshim) niyata ksheri mascher; nisyonot shel go'rim zivorim ve-polyitim li-zitor shirot fu'ala camut p'sekha.

* ha-yehudim yizao m-chokim, ba-sher ncanu le-unavim (aspeka umzim shel tzu'rot chakallit, unfei ha-bnaya ve-hovbat ha-mashavot) shakdom l-kun ha-yah haklom b-hem mo'at. Achat ha-tzu'ot ha-bolot b-yitor ha-kashar ve-ha-yata ha-kmat ha-nemel ha-avri b-tel-aviva.

* ha-peskhet ha-matzim la-shirot fu'ala yizra' dinamika shel ha-umkata ha-unavot. Ba-ma-orevot ha-acharonim ca'ilio ha-pco sheni ha-zaddim at-penimim ve-ho, cdi la-chazur ve-la-pigash usher shanim ma-otior yotter, penim al-penim, be-kurb ha-mekiriyu ul-utida shel ha-arez.

li-yicolat ha-umida shel ha-yishuv be-kol ha-ma-orevot ha-alla hi gorimim shonim, she-anim unniin la-herzaza zo. Azayin gorim achad, ha-naraa li domeneti veshaineno modim lo b-yitor – ha-yitrono ha-chabratit-herbatot she-hiya vishish la-chvara shelavo ul zo shalham: zoka b-in adam la-chbaro: umok ha-hodotot shel ha-p'ret um ha-chvara: tefisat ha-p'kidu shel ha-meneig ve-shel ha-mefked b-yichs la-chvara; ve'l ma shencalel b-moshag soliyyot – b-mo'vo ha-umok ve-horach.

nu-chach ha-nachiot ha-cmotiot shelavo ba-ozor ho, mical ha-china she-hia, chayib she-hiya recib' be-ul tocon ai-cotai ha-afpiyini le-em yisrael, shinatrel nakhhotot vo vayehi bo cdi la-hsibar at ha-zelchtnu la-hochik ca'an mu'mad ma'o vud utza. She-hari b-li yitroni ai-cotai la-niyan la-hsibar at uzem kiyomo – b-monehim razonim.

Morri ve-robroti, ha-chinenu ha-yom ca'an li-yom uiyun lo-zchoro shel dudu. Ani mko'oh she-aisi mcam la-yirah b-dbari mal'itzah, am omer shdu ha-yah naziga ha-movakha shel ai-cotot zo.

(ארכיון צה"ל)

בית משפטות סלונים בחברון לאחר פרעות 1929

הרץ של הסופר יוסף חיים ברנר העסיק אותו מאד. ביקשתי להבין, מדוע עשו זאת הערבים. שמעתי את דעתם של קרוביו מהיישוב הישן (היו לי קרובי שחטగורדו במו"א ובחברון וירושלים, ביפו ובמושבות יהודה ובעירκ בעקרון). לדברי הירושלמים, שגו אנשי העלייה השלישית בכך שעשו בהפגנה ביפו, שנטפהה כתהגרות בערבי יפו. אלום הסבר זה לא הניח את דעתה. אם אכן, נכוונים הדברים, מדוע רצחו ערבים את קבוצת ברנר, שהיו עובדי אדמה צנועים, ולא פגעו בזולות כזו?

שאלתי נער ערבי, שעסוק עם אביו בגידול ירקות, כיצד אב, אם הוא נוצר. הוא הנער, שהיה לבוש בלבד ומימיו לא ביקר בבית-ספר, התמלא כלו מגאות והשיב לי: "אחלמודאללה, מוסלים". מכאן הסקתי, שהוא חשב של היהודים זיהוי זה עניין שאין להתגאות בו. הדבר לא נתן לי מנוח ועורר בי סקרנות לפענה את משמעות הדברים ועומקם מבינת היהודים.

אחרי מאורעות 1921 חזרו החיים בתה-אביב לתקנם: הדיג הסתווב בין לקוחותיו מחזיק רשות ובה דגים מפרפרים, הרועה עבר עם עזיו וחולק חלב, ונער השלחיות היה נשא על ראשו לחם שהוצאה מהתנור.

בשנת 1929 היו פרעות היהודי חברון ומצוא. היהודים שהכרתי נשחטו בידי שכיניהם הערבים, למרות יחס השכנות ששררו ביניהם ואשר הכרתי מבירוקרים שערכתי אצלם בחופשת הקיץ.

ماוז ועד היום, מחשבתי נחונה לנוasa זהה: מדוע הערבים, שהיו ביחסים טובים עם שכיניהם היהודיים, קמו ופגעו בהםם. הריבית לשוטט בארץ, בעיקר בעיר יהודה ושומרון. התארחתי בכפרים, בחושיםות המיחודות שלהם להתקנות. למדתי להכיר את אוֹרָחֵם ורבעם. נדמה היה לי, כאילו אני נמצא בחזרה כללית להציגו שערכו אותה לפי יצירות אברם מאפו, "אהבת ציון" ו"אשחת שומרון". אחר כך נוכחות שאין זו הצגה כלל ועיקר, אלא חי יומיים.

בפרוץ מאורעות 1936 כבר הייתי מצוי בגיאוגרפיה של ישראל, בהתפלגות של האוכלוסייה הערבית. למדתי את התקנות החירשת המרה, שנוצרה בקרב האוכלוסייה הערבית בין מנהיגים מטעם שלטון המנדט לבין המנהיגים המסורתיים. כדיודע, הטיל המנדט על לעזר ולעוזד הקמת בית לאומי, בתנאי שהדבר לא יפגע באזרחים המקומיים. הבריטים נזקקו לנציגות ערבית מקומית, דבר שגורם לתחרות בין שבטים, בין אישים. כתזאה שלטון בריטי מסודר, שבקש להשליט כאן את אוֹרָחֵת השלטון הקימיות בבריטניה, גדול כוחם של העירונם, שלא היו מאשר נאמנו של השלטון התרבותי. האוכלוסייה הכנענית לא ראתה בהם את מנהיגיה והסתירה מחוק המדינה, בהעדפה על פניו את חוק השבטים.

מהו חוק השבטים? ממשך דוריזדות לא היה בארץ שלטון מרכזי חזק, שידע לענות על צורכי הביטחון השוטף. להושבים ניתנו לשותות כרצונם, כל עוד הם משלמים מסים. הצבא היחיד היה זה שעמד לרשות הקבלן לגביית מסים, וגם הוא לא התעניין בביטחון שוטף. האוכלוסייה המקומית הייתה מפולגת בין שבטים צפוניים ודרומיים, בין קיסים וימן, שהיו על-פי חוק השבטים. חוק זה, ששמר

אל-חויסיני. ב-1924 התקיים כנס של חבר הלאומנים לענייני המוניות. במכתב רשמי מטעם ההסתדרות הציונית ליו"ר הוועדה נאמר: "אדיר רצוננו לחיות בשלום ובכבוד הדדי עם העם היהודי בארץ-ישראל ולהקים יחד עם העربים רפובליקה פורחת, אשר תאפשר לכל אחד משני העמים לפתח את תרבותו". העربים השיבו לכך: "ידרישת העربים היא הקמת רפובליקה קונסיטוטואנית בארץ, שיחס הכוחות יהיה שווה למספר היהודים לפני שהוכנסה בה המדיניות הציונית [העליה השלישית]" . אולם, חמישה שנים לאחר מכן, לא הבינו הפורטוגזים בין "ציונים" ו"לא-ציונים" וטבחו ביידי חברון ומוצא. יהודי מוצא היו ציונים למחצה, כי הם באו מתנועת ההתיישבות של העליות הראשונה והשנייה. אבל תושבי חברון צפת היו בידיעון לא-ציונים, ולמרות זאת נטבחו.

אנחנו טוענו, שהמלחמה העיקרית שלנו צריכה להיותangan' האג' אל-חויסיני, שפגעו קשות בישוב היהודי. לאחר מאורעות 1939, הגיע האג' אמין אל-חויסיני לשוויץ ושם כתב לממשלה אירופית: "נדוד לי, כי האנגלים והיהודים עושים הכנות גדולות ופעולה גדולה ועקבית להשיג אשרה לילדים היהודים מארצכם לפולשינה דרך בולגריה ותורקיה. משלהו זה, שהגיע בשלהי חודש מרץ 1943, הסתכם ב-57 עולים. אי לואת הרשו לי לחשך תשומת לבכם לעניין ולצורך למנוע מיהודים אלה לצאת מארצכם ולעלות לפלשתין. יש לנו מקום אחר, שבו יונמדדו תחת פיקוח חמור וקפדי, פולניה, למשל, כדי שלא יוסיפו להיות מקור סכנה".

עובדת נוספת, שיש לחת עליה את הדעת, היא שאנשי ה"הגנה" (אלה המינויים להיות אנשי שי', כי שי' נוצר רק ב-1940) הם שהבינו את הנעשה בקרב העربים. הם חיפשו אחר ערבים בעלי סיבות משלהם להתנגד לפעולותיו של המופתני. נשחטו או כ-8,000 ערבים פלסטינים, בעיקר בידי עוזי דברו של המופתני. אותם ערבים, ששיחפו עמו פועלן, הפיעו לאנשי המופת להוות גיס חמישי בשירות ארצות הציר נגד בנותיה הבריטית, וכמו כן שגב הקלו علينا את מצבנו. אנו סימנו להם למצוא מקלט אצל האמיר עבדאללה שבינו לבין המופת שררה איבה נצחית, עקב תחרות המופתית תחת מעמד האmir. במאבק שלנו, שביענו הוא מאבק היישוב היהודי נגד המופת, ואני בהחלט באמיר עבדאללה מי שנוטן מקלט למתנגדיו המופתוי.

הסופר יוסף חיים ברנר, מהרוגי פרעות 1921

עליהם והעניק להם ביטחון, אסר לרוצח, לגונב, לפגוע באשה. לצד כללי התנהגות קבוע החוק דרכי שפיטה וענישה.

החקירה והדרישה הזאת באו בעקבות הנדר, שנדרתי, כאמור, בשעת הלוויה להרוגי מאורעות 1921. כדי למש את נdry, היה עלי להבין תחילת את הגורמים והדרכים לפגיעה היהודים. דומני, שהוא היה הדחף שהניע את חברי ה"הגנה", שעסקו באותו נושא וקיימו שירות ידיעות (שי'), לפני שנוצרו תנאים המחייבים את מיסוד השירותים. כמובן, מבט לאחר, מותר לסכם כי פעילותם של אנשי ה"הגנה" אפשרה למחילה המדינית לא רק לדעת אלא גם להבין את הרקע לאירועים ובמהשך הזמן גם בצע פעולות מדיניות מתחומות (גישה אל האmir עבדאללה וראשי-ישובים בעבר-הירדן).

כבר במאורעות שהתרחשו בירושלים הבינו ראשי ה"הגנה" את תפקידו היום והמדריכו שלangan' האג' אמין

דר נתנאל לורך:

ה"הגנה" במלחמת-העולם השנייה

בתולדות ה"הגנה" צוינו מלחמות-העולם השנייה והשניה שמיד לאחריה עד לראשתה של מלחמת העצמאות, תקופה של שביתת נשק כמעט מוחלטת ביןנו לבין הערבים. ההכנות לקרת סיבוב נוסף במאכ"ה היהודי-ערבי, קשה יותר מכל קודםיו (שכנו הפעם מדויבר בלחימה נגד צבאות ערב הסדרים), מחייבות דמיון וכוח שנוצע של המנהיגות הציונית – לועמת המשימות המיידיות, הכרורות, הקונקרטיות.

אצ"ן כמה בעיות, שניצבו בפני הפיקוד העליון באותה תקופה. וכך, פריצה המלחמה בספטמבר 1939, כאשר חודשים אחורי "ספר הלבן" של מקדונל. זכרה אמרתו של בונגוריון כי "עליהם בספר הלבן" כאילו היטלר איןנו קיימ, ונילחם בהיטלר כאילו 'ספר הלבן' איןנו קיים". היה זה גשר של נייר על פני הצעיה האמתית. צוין דווקא מה שאין בה בסיסמה ההיא: אין בה אזכור למלאכת ההכנה לסיבוב הבא נגד הערבים, אשר בסופו של דבר בتوزאתו נבחן ארגון ה"הגנה".

בראש ובראונה הייתה בעיה של הקצתה כוח-אדם: כמה יש להקצתו למאץ המלחמתי הכלול, וכמה להותר אין, בארץ, לפיקודו הבלתי של ה"הגנה". אליבא דامت, לא הייתה זו בעיטה של ה"הגנה" בלבד. כאשר הוציאו לישוב אפשרויות הגיים, נהרו המונים לשוכות הגיים – בין כדי ליטול חלק בensus נקמה איש, ובין בغال חומר העבודה שסדר בארץ (ובמאמר מסגר ייאמר, שהמתגים נעדדי המוטבציה האידיאית לא נפלו בשירותם המהדרים). היה צורך בהתדרבות ה"הגנה" – ולא דווקא רביבים מבני היישוב – כדי למלא את היחידות הlohומות הנחוצות להשלמת הבריגדה. הן השלטון המנדטורי והן פחות ר'לומדים בה מקצוע".

באשר להשלכות המעשית של אמרית בונגוריון – ה"הגנה" פתרה אותן בדרך, בדרך פרגמטית, אשר מטבע הדברים היו בה סתיירות, לעיתים אף מגוחכות. כל מה שהתקיים מן המאכ"ה למען עלייה היה בבחינת ייהרג וכל ייבור; חימוש והמצוינות על חשבן בנות-הברית – רק במקרים שהדבר לא יגע בכושר הלחימה של בנות-הברית: השגת אספקה, תעוזות והובלה לעולים "לא-ligeנים", בפרט אחרי המלחמה – ללא הגבלה כל שהיא. אלה מאייתנו, ששירתו בפקודת ה"הגנה" בשורות הצבא הבריטי – והיינו לפיכך משרותם של שני אדונים – לא חשו בכך שהוא עושים מלאכתנו דמייה, ואפילו נמצאו סתיירות מדי פעם בין שכונות הנאמנות למלך אנגליה לבין שכונות הנאמנות ליישוב. ההרצאה לא ניתנה ביום העיון מפתחת המרצה והועברה לידי עורך הספר מאוחר יותר.

(אררכיון צה"ל)

היהודי המאורגן (מעניין יהיה להזכיר את הפטרון הזה עם דרך הנפלותים שעבר הארץ'יל באוטו עניין – פרי הפער בין מפקדיו במקומות לבין מפקדו [עד מותו ביגר] זאב ז'בוטינסקי, מוה, והתשובה העקבית והאבסורדית שנתן הלח"י ואשר הובילה לניסיון כושל ומבהה של שיתוף פעולה עם מעצמות הצייר).

הבעיה השנייה הייתה – כוח עברי חזק, אם וכאשר יקום, האם יש להפעילו רק למען הגנת הארץ, או בכל מקום ומקום שיידעה למפקחת בנות-הברית. כאמור, שאלה נכבדה היא, שכן יש לו כור שמלחמה היהת לה ארץ-ישראל מכל עבר: עד אליו-עלמיון במקומות הגעה; עד בגנדי – שם התמודד ראשיד עלי באחד מרגעי התודעה שבמלחמה; עד סוריה ולבנון שכשלוון ושישי. אך נס הו, שלא הגיעו גם אל הארץ עצמה, פרט למספר התקפות מצד חיל-האויר האיטלקי.

את הבעיה הוא פתרה מפקחת ה"הגנה" חד וחלק, ונתקבלה ההחלטה ש"הגנת ארץ-ישראל מתחילה על הבריטי – והיינו לפיכך משרותם של שני אדונים – לא חשו בכך שהוא עושים מלאכתנו דמייה, ואפילו נמצאו סתיירות מדי פעם בין שכונות הנאמנות למלך אנגליה לבין שכונות הנאמנות ליישוב. ההרצאה לא ניתנה ביום העיון מפתחת המרצה והועברה לידי עורך הספר מאוחר יותר.

לחייל
עתון יומי לחיילים עבריים ביבשת אירופה
LAHAYAL - DAILY NEWSPAPER FOR JEWISH SOLDIERS IN EUROPE

איטליה, יומם רביעי, ג' תשרי תש"ה | נס 168 | Italy 20. 9. 1944.

הוקמה בריג'נדת חיל-רגלים ארץ-ישראלית

נחום חווה רוסיה-פינלנד

אופנסובה רומית בבלארוס

לונדון - דיוידר - 19.

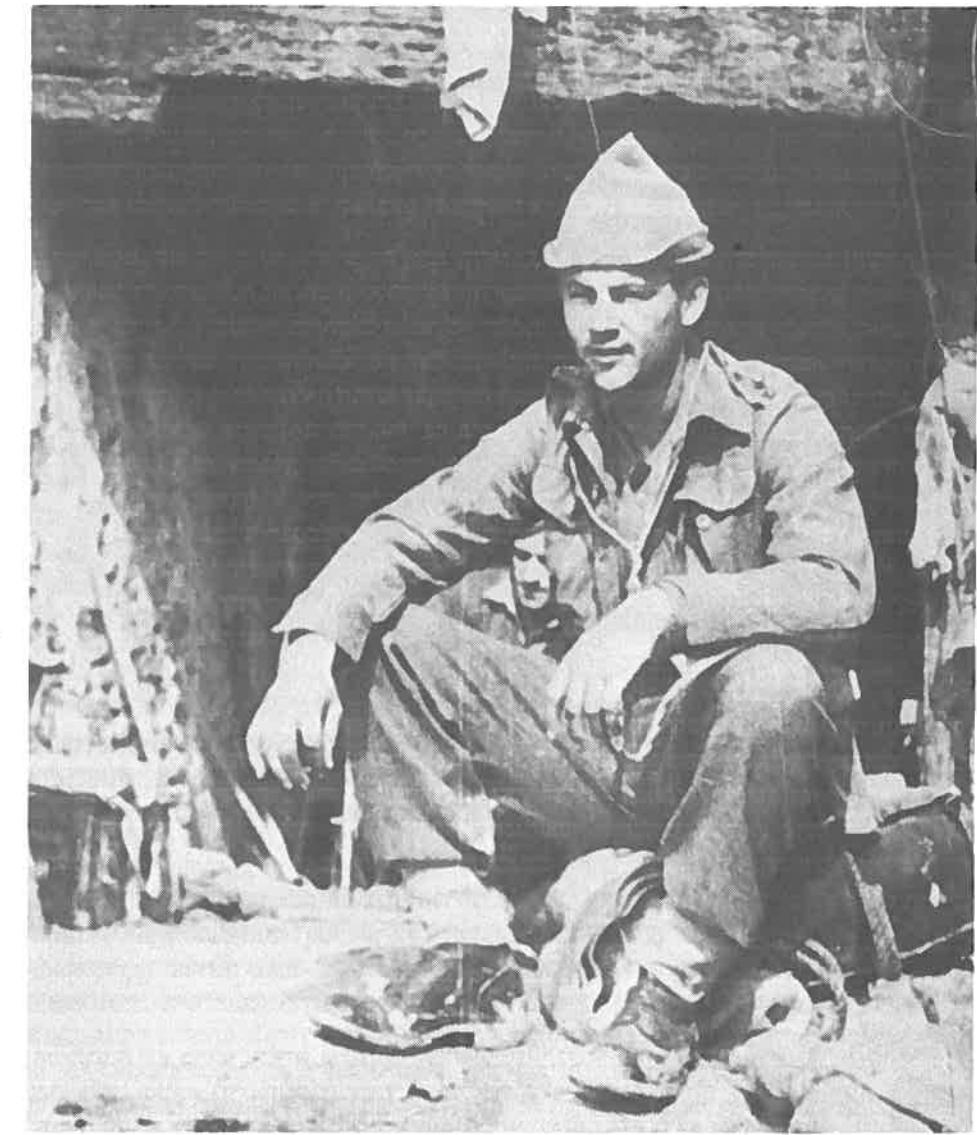
הינטראדו המלחמה הבריטי אישר את הקמתה של בריג'נדת חיל-רגלים ארץ-ישראלית אשר תפקח חלק בפעולות קרבי.

התביעה להקמת יחידה כזו באח הפסכות היהודית לארכ'ישראלי. אימונ' קרב יהודים כבר החלן

הבריטים בהולנד על הרהין

וחזונית נשמעת - שכן בנות'הברית ידעו של יהודים יש ברייה, הרי במלחמת העולם השנייה התעלמו מידעתה, כי בנות'הברית ידעו, של יהודים אין כל ברייה. גם חייזורי הפטיטים של לח"י אחריו מעצמות הציר לא שינו אמת זו. בנות'הברית ידעו היטב, מה מידת הרצינות שבה מתיחסים הגרמנים לפניהו אלה. لكن התנהל חלק גדול מן הגיסושים ישרות, ולא זיקה כל שהיא למיסודות היישוב המוסכמים.

אפיודה מעניינת הייתה זו של התקנית "מצודת הכרמל", שהוכנה שעה שצבאו של רומל הגיע לשעריו מזרים. על פי התקנית הוחלט לרוכז את היישוב ואת כוחותיו הצבאיים במצודת הכרמל, לבצרה, להכין בה מכשולים - על מנת להחזיק מעמד בה, אם בתרות מצדה, שתישאר כסמל לדורות, אם יצאנו נושך אל מושוב, עד אשר בנות'הברית תתחמש ותשאנא להתקפת נגד. דבר זה לא היה מנוסר סיכויים, שכן ניצחונו של רומל ביבשה לא הייתה מקבילה להם בוירה הימית, שבה שלטה עדין בריטניה והצליחה להעביר את גיסותיה לכל מקום, גם אם המחיר שנגבה ממנו היה גבוה למדי. במסמכים הבריטיים של אותה תקופה לא הצליחו למצוא זכר להכנית זו - אם משום שחוקי הסודיות חלים עליה עדין, או שמא לא נחשב הדבר בעיני הבריטים. אכן, למען הדיווק, לא הייתה כאן תכנית, אלא קוים להכנית. עד שבאו לעבד את פרטיה, באה מתקפות של מונטגומי והפכה אותה לבALTHI מציאותית, ומותר להוסיף לאושרנו, שכן מי יודע מה היה קורה לו הוועדה במבחן.

קפטן (סרג'ן) חיים לטקוב בחזית איטליה, 1945

חיילי הbrigade הנפרדים מוחפליים בברגן בלן
(ארכיון צה"ל)

באותה שעה, שאימוניה והכונתה של "ההגנה" היו, דרך שגרה, מכובנים למקורה של פרוץ מאורעות נסוח 1936-1939, היו מעשיה מכובנים לסיכול מדיניות "הספר הלבן" על ידי פעולות "צמודות", כגון: אבטחת עולמי תחיליה, ובהמשך – הפגנות כוח דוגמת ליל הגשרים. גם שבייעוד הסופי עדיין הייתה עדיר בין מטרת האצל' ולהלח' מזה לבין מטרת "ההגנה" מזה (שכן הראשונים ביקשו מעתה לסלק את בריטניה בכלל ארץ-ישראל, ואילו האחראונה קיוותה עדין לשנות את המדיניות הבריטית, תוך אישורם בריטניה במזרחה בתיכון לשם מימוש מדיניות אחרת), הרוי שהמגמות והשיטות היו קרובות דיין, כך שבתקופה מסוימת היה מקום לשיתוף פעולה במסגרת תנועת המרי המשותפת. אחד הפיצוצים במלון "המלך דוד" ביולי 1946, נפרדו הדרכיהם והגיעו לידי עימות, אף לידי הלשנה לבריטים.

מה היה חלקן של המחותרות היהודיות בארץ בחלטת בריטניה להסתלק מן המנדט, וכייך התחלקה הזכות ביניהן – זהה השאלה המעסיקה את ההיסטוריונים, ולא יוכל להיכנס אליה כאן. נוכור, כי בישיבה, שבה החליט הקבינט הבריטי על מסירת עניין ארץ-ישראל לאו"ם, הוחלט גם על מועד פינויה

עד עובדה מעניינת: היסטוריונים גרמניים, שחקרו את הכנותו של רומל לכיבוש המזרחה התקינה (שהיא אמרה להוות את גולת הכותרת בתכננית גנדיזיות של תנועת מלכיים: סטילנגרד לעבר הקוקזו מזה, ודומל דרך המזרחה התקינה ועד תורכיה מזה), לא מצאו אצלו כל התיחסות לאוכלוסייה האזרחית "ויצאת הדופן" של ארץ-ישראל – האוכלוסייה היהודית.

מצודת הכרמל דרואה להזוכר בזכות שני דברים נוספים: א. לדברי יצחק שדה, הוועדנו "על פי התהום", ולא נפלה רוחנו. היה זו פעם ראשונה שמקפתה ה"הגנה" נדרשה לתכנון בקנה-מידה ארצי, בתנאים של מלחמה מוחלטת, והיה זה ניסיון דבערך לבאות: ב. סיסמתו של בז'גורדין המוצטט לעיל, הרומהה פה במבחן. הפלמ"ח אומן לקראת ביצוע התכננית על ידי קצינים וסמלים בריטיים ובו בזמן שמר על סודות, ואף המפקדים הבריטים לא ידעו את שמות האנשים.

פרשה מיוחדת במנה, אף כי אין היא נחלתם של חברי ה"הגנה" בלבד (אפילו שבחינה ארגונית אפשר שהדבר שייך לתחום "המוסד לעלייה" ולא למפקחת ה"הגנה", אולם חברי ה"הגנה" הם שהדריכו וכיוונו), היא המפגש בין "דוד אחדרון לשבעון ודוד ראשון לגולה" – המפגש בין חיילים יהודים ארץ-ישראל לבין פליטי אשואה. רק חלק קטן מהחיילים הארצישראלים צו לחת בחולק, תועלתו המשותת הייתה מוגבלת, היה שחלק הארי מן השרים נתרכו באורו היבוש האמריקני, אשר היחידות העבריות התקשו להגע אליו. עם זאת הדבר ישאר חרוט בויכרדון ננקות אור במלחמות הרכסנית. יצוין במיוחד המפגש עם חיילי הbrigade, בגלל הסמל שלו – מגן דוד צהוב על רקע תכלת-לבן. לא היה ביטוי נאמן יותר למשמעותה של המלחמה היא בשביבנו, ולא תרגום יותר נאות לדבריו של הדב בק בראשיתה של השואה, "שאו בגאון את הקלוון" – מפגש זה. ואני מצר לעתים על כך, שסמל הbrigade לא נבחר לדגלת המדינה של המדינה.

גם תרומתו העממית של מפגש זה אינה בטלה – לארגון החיים במחנות, לארגון המעלפים, ציודם, לאספקה לאניותיהם, לשילוחם, לאינדו-בריטניה ציונית שלהם. נוכור, שנציגי המהנות השיבו "ארץ-ישראל בלבד בלבד", לשאלת חברי אונסקו"פ מה יעדם – על אף הקשיים האפויים והידועים (וזי אם נשווה זאת עם לדיספהלי של ימינו, כדי להיווכח בתבדל). אחרון אהרון: היה באמונות הצבאים שניתנו במחנות, על אף ההגבלה בשתי האימונים ובמצוות, משומת תוספה רבת ערך לאנשי הגמל', שהיו הראשונים שמילאו את השוררות במלחמות העצמאויות, ובאו במקומות האבודות הרבות ביתר בראשיתה של המלחמה.

ニיחוץ בנות-הברית במלחמות-העולם השנייה פתר את הבעיה של המלחמה נגד היטלר או נגד "הספר הלבן"; לדגש אף ניתן היה להגinit, שפרט את ה"הגנה" מהמאבק בכלל. מפלגת הליבור והיעה לשולטן בבריטניה, ומפלגה זו בהיותה אופוזיציה התנגדה ל"ספר הלבן" עד כדי כך, שאחד מאישיה, הרברט מוריסון, אף גרס טרנספר לגביהם העربים, שעמדו להישאר במדינה היהודית.

עד מרהה התברר שלא היה, וכי ממשת הליבור (אך בטיעות זורתה מדיניותה עם בוין בלבד, למען האמת הייתה זו מדיניות של אטלי ושל הממשלה בכללותה) גרוועה אף מקודמתה ביחסה אל הציונות.

של אינטנסיביות, כשם שהמגנים עליה אף הם נגועים באורו הנגע עצמו. ויכול זה עשו לטשטש שלושה דברים מהם עיקר בעיני:

א. ברוב המקומות נתבצע תהליך האינטגרציה בין אנשי ה"הגנה" יוצאי הצבא הבריטי לבין אנשי ה"הגנה" האחרים – בחזיותם, ובעיקר בנסיבות המ Każעים – בזרה הרמוני, ללא חיכוכים. הויכוח נסוב בעיקר על מספר עמדות מתח חשיבות ביתר, אך מצומצמות יותר.

ב. גם אנשי ה"הגנה" היו חונייכי אסכולה בריטית – קצת מיישנת יותר מוה, וקצת חדשנית יותר מוה. יותר משאהיה זה יכולות בין שתי תפיסות, היה כאן מאבק על עמדות כוח בין אנשים שהלכו בשילוחות ה"הגנה" לצבא הבריטי, לבין אלה שנתרטו בבית. בסופו של חשבון היו אלה הנוגדים שניצחו – אחד המאבקים המודעים שבהם נחל בז'יגוריון מפלגה בתש"ה.

ג. וחשוב מכל: אם קיים ויכול על האישים בז'יגוריון רצה בהם לבייעו המשימה, הרי אין עוררין, שבראיית המערכת העתידית להתරחש כמערכה טוטאלית נגד צבאות ערבי הסדרים היה בז'יגוריון המוביל. הוא היה היחיד שהיה בכוחו לכפות על חברי את המסקנות הנוגדות מכך בתחום התקציבי (התקציב הוכפל במהלך המלחמה פי 150!). בתחום הרכש (היו רבים שפקפקו ערבי המלחמה לצורך בנשך נ"ט) וכן מבחינת היערכות והדוקטרינה. בזאת חשיבותו ההיסטורית של האיש.

התחלנו בסיסתו של בז'יגוריון בדבר הספר הלבן והיטלר – סיסמה שאינה מתייחסת בכלל לאכלה להמשיך ולהתכנס גם לטיבוב הנוסף במאבק נגד הערבים: סימנו בקריאתו של בז'יגוריון למלחמה נגד הערבים, אשר לה ולצריכה צריך לשעבד את הכל – גם המשך המאבק נגד הבריטים, גם המשך מפעל המשימותיו המרכזיות ולשעבד להן את כל השאר – וזה מבחנה של מנהיגות.

יר"ר – אלוף (מיל') אהרון יריב:

אני מזמין את גב' אכיבה חלמייש להרצות על ה"הגנה" בבריתה ובהעללה. גב' חלמייש, מן האוניברסיטה הפתוחה, הלימה לא מכבר מחקר מקייף על אניות-המעפילים "אקסודוס" במסגרת פרויקט בז'אנרבריסטי לחקר מערכות ההעפלה ע"ש שאל אביגור.

שבויים גרמנים בידי חיליל הbrigade היהודית
(ארcyion צה"ל)

בסוף הדוח, וכי השליטה על הדרכים להדוו הייתה סיבה מרכזית לדzon לשלוט על ארץ-ישראל. נזכיר גם, שה"הגנה" החרוכה בפעולות שהייתה בהן כדי להסער את הקהיל בארץ-ישראל, חוץ כדי הפגנת כוחה שידוע היה כי הוא מרובה הרבה יותר, בה שעה שהatz"ל מוה והלחי' מוה עסקו, מי פחות ומיל יותר, בפעולות כואבות יותר ואף מקומות יותר. בחשבון ההיסטורי החשוב הוא שה"הגנה" לא הסיחה את דעתה, או בither דיק – שבה מבועד מועד להכרה, כי המבחן הוא בתחום המאבק נגד העربים, מאבק שהוא סמי במשמעות מלחמת-העולם השנייה.

תיק הביטחון בתנועה הציונית הוטל על בז'יגוריון בקונגרס בובל, בשלתי 1946 – שבועות מועטים קודם להחלטת ממשלת בריטניה להעביר את עיירת ארץ-ישראל לא"ם. עוד זמן ניכר בטרם היה ברור, אם לזרכי שכנו בא הצד ההוא אם מטור שכנו הוא נולח, הבין בז'יגוריון את המצב והchein את ה"הגנה" לקרה מבחן זה, אשר בו – שלא קודם – יכريع הכוח הצבאי בלבד (בה שעה שכמאבק נגד הבריטים היה רק אמצעי שכנו נספה, היוני אך לא יחיד, חשוב אך לא מכריע).

מן הרגע ההוא ואילך חתר בז'יגוריון בנחישות ובירכו כל המעמידים למשימה של הכנת ה"הגנה" ל מבחנה הגורלי: מאבק נגד צבאות ערבי הסדרים, כשאיש לא יתיצב לצדנו. אם בז'יגוריון בחר לצורך זה את האנשים המתאימים ביותר – על כרך חלוקות הדעות. ההעדרה הבולטת, שמנהנה נהנו (או ליתר דיוק אמרורים היו להנות) יוצאי הצבא הבריטי, וכתחה ווכחה לביקורת רבה, שאינה נטולה סמן

אבייה חלמייש:

ה"הגנה" ב"בריחה" ובהעללה

ב-21.8.1945, באישון לילה, הפליגה מדרום איטליה ספינה דיג קטנה, ועליה 35 יהודים וקומץ אנשי צוות בדרכם לארץ-ישראל. בהיותה בים הפתוח, נמחק שמה המקורי של הספינה ובמקומו נרשם השם "דילון". בכר נפתח פרק חדש בתולדות ההעפלה, פרק שבמהלכו הפליגו לעבר ארץ-ישראל 65 ספינות מעפילים, וועליהן כ-70 אלף איש. אוניה אחת מתוך ה-65 אורגנה על ידי הרבייזונייסטים, וכל השאר על-ידי "המוסד לעלייה ב'". הייתה סמלות רובה בכר, שהספינה הראשונה, שייגר "המוסד" לאחר תום מלחמת-העולם השנייה, נשאה את אחד מכינויו של אליהו גולומב. הסמלות היא בכר ששבנים 1945-1948 היה כל מפעלו הבלתי-legal, על כל שלביו, באחריויה של ה"הגנה" לזרועותיה, שלא כמו בשני הפרקים הקודמים, זה של שנות השלושים וזה של שנות מלחמת-העולם השנייה, שבהם מילאו תפקיד נכבד גם הרבייזונייסטים, ארגונים שונים ואנשים פרטיים.

בשנים 1945-1948 רכשו אנשי ה"הגנה" את האניות, הכינו אותן להפלגה, הביאו את המעלפים לנמל הפלגה, העלו אותם על האניות, וליו אותם משך מסעם על הים. שמנוה הספינות הראשונות נחתו בחוף הארץ, מול קיסריה, שפירים ונירהיה, שם חיכו להן חיליות ההורדה של הפלמ"ח. אולם מאוראista של שנת 1946 נותרו חוליות ההורדה כמעט ללא עבודה. כל האניות, מלבד חמש ספינות קטנות, נתפסו בים, עד לפני שלב הנחיתה. במחצית הראשונה של 1946 נכלאו המעלפים לזמן-מה בעטלית, עד שהוחדרו תוך ניכוי מספרם מהמכסה החודשית של 1,500 סרטיפיקטים. את המעלפים ליווה תמיד ליעזר לפחות מלאה אחד, איש הפלמ"ח. אך היה גם באוגוסט 1946, כשהחלו הבריטים בגירוש המעלפים לקפיריסן. מאז ואילך הוטל תפקיד נוספת על המלוויים והוא לארגן את ההתנגדות לתפיסת האניות ולפקד על הקרב נגד החיילים הבריטיים.

בפעולות ההתנגדות לבריטים נהרגו 10 מעפילים ואיש צוות אמריקני. פורמלית, ניתן לראות בו איש ה"הגנה", שהרי המתנדבים היהודיים מאמריקה הושבעו לארגון טרם הפלגתם. למןין קרבנות ההעפלה יש להוסיף שמנוה מעופלי האניה "רפיה" שטבעו. כל קרבן היה יקר ואבדנו כאב, אך בהתחשב בגודל המפעל ובמצבם של כל הshit, אי אפשר שלא להשתאות נוכחות המספר הקטן של קרבנות מפעל ההעפלה. עם כל הועם והביקורת כלפי הבריטים, מגיעה להם בכל זאת טובה על התנגדותם, בדרך כלל, בעת תפיסת האניות. כאשר תכננו אנשי המוסד והפלמ"ח את ההתנגדות, הם ידעו, שהבריטים לא יטביעו ספינת מעפילים ולא ירו ללא הבחנה לתוכן הקהלה. וכדי לא להפר כללים בלתי כתובים אלה, נדרשו מלווים האניות לנhog בוחרות במהלך גילוי ההתנגדות, ונاسر עליהם באופן מוחלט השימוש בנשק חמ, כדי לא לחת לאויב תואנה לפתח באש.

מעפילים בדרכם מקפריסן לארץ-ישראל, 1944
(במחנה)

אנשי הפלמ"ח בהעפלה היו כפויים למרותו הבלתי נמנע של "המוסד", גם אם ינקו ממקורות השראה נוספים ושררו על קשר מصحابים וمبرקים עם מפקדים, יגאל אלון. פה ושם היו אמורים ניסיונות לגילוי עצמאות מצד אנשי הפלמ"ח, אך הדברים מעולם לא הגיעו לכל הפרת הראה, לכל היותר מדבר בהבדלי פרשנות... בהקשר זה עולה כדוגמא מעניינת פרשת הטמנת הפצצה באניות הגירוש "אמפייר ריבבל", שהובילה את מפעלי "אקסודוס" לגרמניה. בדיקה מדויקת של השיטות האירופיים מלמדת, שם נעשו שם דברים בניגוד להוראות, או תוך התעלמות מהן, הרי הקו שבחן נותני ההוראה בין מפריה לא עבר בין "המוסד" לפלמ"ח, אלא היה מפותל מעם, אך לא זה המקומ לשרטטו במודוק.

הבדלי הגישות בין הפלמ"ח ל"מוסד" בעניין התנגדות נבעו גם מראיה שונה של ההדגשים, שיש תחת במטרות ההעפלה. "המוסד" ראה את עיקר מטרתה של ההעפלה בהבאת יהודים לארץ-ישראל – ניצולי שואה, תושבי ארצות מורה ארופה, שמסך הבROL אים לחסום בקרבו את דרכם לארץ, וקהילות מצפון אפריקה. בפלמ"ח ייחסו חשיבות רבה לצד המדייני וההגנהתי של ההעפלה. שתי מטרות אלה התרכזו במפעל ההעפלה מאמצע שנת 1945 ועד שליה 1947. לעיתים הן השלימו זו את זו, אך לא אחת הצליחו לסתור זו את זו. לבארה, המטרה הברורה והモובנת מלאיה של ההעפלה הייתה להביא יהודים לארץ-ישראל, אבל לא זו היתה מטרתה העיקרית באותה השנה. עם חידוש ההעפלה בקייז 1945,-cailio דילג המפעל על שנות מלחמת-העולם השנייה וחזר אל חודשי קיץ 1939, עת אימצה התנועה הציונית את ההעפלה מכשיך במאהקה המדייני נגד "הספר הלבן". ברוח זאת קרא הרמן"א (ראש מטה ארץ) משה סנה, ומן קדר לאחר מלחמת-העולם השנייה, להעפלה, שכון "אין לנו מנוח טוב יותר" ממנו במערכת המדינית נגד בריטניה. הוא קרא לחזור להעפלה, שכן "אין לנו מנוח טוב יותר" ממנה לtospat עולמים, גם זו הייתה מטרה מוכבת בעיניו, אלא מנוף לשינוי פני הדברים.

בקיץ 1945 שוב התגללה אחד הקווים, שאיפינו את מפעל ההעפלה על כל שלביו, והוא הקדמה נועשה לשמע. מכיוון, כאמור, לא הגיעו לכל "נעעה" בניגוד ל"נשמע", יצא התנועה הציונית נשכחת מתכוונה וז שול מפעל ההעפלה. להקמת "המוסד לעלייה ב'" והפיקתו לזרוע של "ההגנה" באביב-קייז 1939, קדמו חדשניים ושנים של העפלה, שאורגנה על-ידי "החלוץ" והקיבוץ המאוחד. וכך, בעת שהוחלט להפוך את ההעפלה למושיר מאבק נגד "הספר הלבן" של Mai 1939, לא היה על התנועה הציונית ליצור יש מאין.

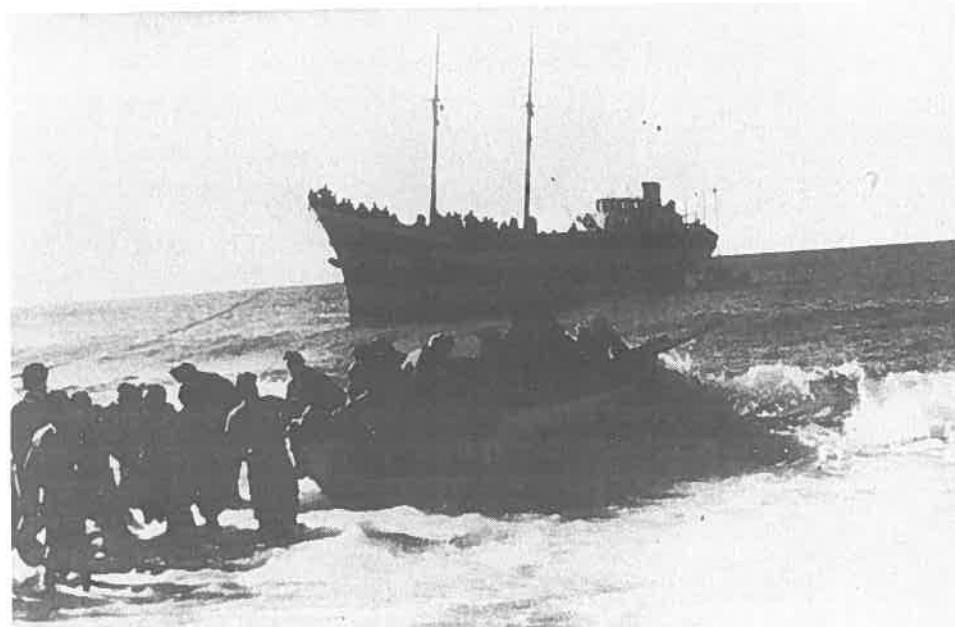
הביטוי הארגוני להכרת "ההגנה" בתפקידו המדייני של ההעפלה היה הקמת "המוסד לעלייה ב'" כזרוע של "ההגנה", ערב מלחמת-העולם השנייה. במהלך המלחמה נסודה ורוע נספה של "ההגנה", שמליאה חפקید חשוב בהעפלה, והוא הפלמ"ח, ובמיוחד הפלוגה הימית שלו. ככלומר, עוד לפני בחובה הבדלי גישה. "המוסד" היה אחראי לשילוטם של המפעלים ולהבאתם לחוף מבטחים, ולעתים היה מפקד האניה איש "המוסד"; ואילו ארגון התנגדות והיה בתחום אחריותם של הפלמ"חאים. בධיבעל, סיכם ראש "המוסד", שאול אביגור, את מערכת היחסים בין אנשי "המוסד" והפלמ"ח במלים אלה: "שני הדורות שלילמו איש את רעהו בתחום המפעל החי. לא תמיד הייתה הפעולה קלה והרמנית, אך בסופו של דבר, נתן כל דור חלקו במפעל הכללי".

פינוי המפעלים מסיפינות על ידי הבריטים, 1946
(במחנה)

לא אחת התגלו עיילוקי דעתות בין בחורי הפלמ"ח לאנשי "המוסד לעלייה ב'", באשר למידת ההתנגדות שיש לגנות בעקבות תפיסת האנויות וההעברת המפעלים לאניות הגירוש. مما נבעו חילוקי דעתות אלה ראשית – מפער הגלים; אנשי "המוסד" היו בדרך כלל מבוגרים יותר מן הפלמ"חאים. שנית – מן המוצא השונה; רוב אנשי "המוסד" עלו מארופה, ואילו אנשי הפלמ"ח היו ברובם ילידי הארץ, או שעלו ארצה בגל צער מאד. שלישיית – אנשי שת היוזעות של "ההגנה" הביאו עם למפעל ההעפלה הכשרה וניסיון שונים; חלק ניכר מאנשי "המוסד" היו מעורבים בפעולות להצלה יהודים עוד לפני מלחמת-העולם השנייה, ובמהלכה, והיו אמורים על שיטות של קשיית קשר, ואילו השרות של אנשי הפלמ"ח וניסיונם היו צבאים. בנוסף לכך אלה, עצם הגדרת התפקידים טמונה בחובם הבדלי גישה. "המוסד" היה אחראי לשילוטם של המפעלים ולהבאתם לחוף מבטחים, ולעתים היה מפקד האניה איש "המוסד"; ואילו ארגון התנגדות והיה בתחום אחריותם של הפלמ"חאים.

בדיעבד, סיכם ראש "המוסד", שאול אביגור, את מערכת היחסים בין אנשי "המוסד" והפלמ"ח במלים אלה: "שני הדורות שלילמו איש את רעהו בתחום המפעל החי. לא תמיד הייתה הפעולה קלה והרמנית, אך בסופו של דבר, נתן כל דור חלקו במפעל הכללי".

سفינת המעלפים "שפטאי לוזינסקי" פורצת את ההסגר הבריטי ומורידה מעפילים בחוף ניצנים, מרץ 1947 (במחנה)

לבריחה שני שלבים: האחד – הגעתם של היהודים מן המורח לאורי הכיבוש בגרמניה ובאוסטריה; והשני – העברת האנשים ממחנות העקורים אל נמל הפלגה. בקיץ 1945, כשבאירופה תעוזני עליוני עקורים בני עמים שונים, חיפשו מנהיגי התנועה הציונית דרך להציג את בעיתם העם היהודי במקום גבורה היבנלאומי. מתרחם היהתו להביאו לכך שכם שלחמתה העולם הראשונה הולידה את הצהרת בלפור, כך יביאו ההסתדרים של אחר מלחתה העולם השנייה להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. הנהלת הסוכנות היהודית גיבשה קו מדיני, שכרך את פתרון בעיתם העקורים היהודים באירופה עם הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

הדבר חייב שינוי בכיוון נדיות היהודים ממורת אירופה. לא עוד דרומה, לעבר נמלי הים התיכון, אלא מערבה, לעבר שטחי הכיבוש של מעצמות המערב בגרמניה ובאוסטריה. על כך היה מופקד ארגון הבריחה. הבריחה היא גם עצם המעבר של היהודים מארצות מזרח אירופה לדנמרק ולמערבה של היבשת, והיא גם שם של הארגון, שנחטיב את תנועתם של המוני הנודדים. ראשיתה של הבריחה בפעילותם של חברי תנועות הנוער הציוניות, שאלהם ה策רפו החילונים הארץ-ישראלים ששירתו באירופה, ורק מאוחר יותר הגיעו גם שליחי "המוסד לעליה ב". מבחינה פעילותו של "המוסד", היו

יתר על כן: למעשה, רק בעת מסעה של "דילין" מאטילה לארכ'-ישראל נודע להנאהה הציונית, שככונתה של ממשלה הליברלית מקרוב כמה לדבוק במדיניות "הספר הלבן" ולהגביל את העלייה לארץ ל-1,500 איש בלבד. וכשם שאפת רשותה הפעלה בשנות השלושים הניע הדחף הסופוגני של היהודים שרכו לעלות לארץ-ישראל, כך החל הפרק השלישי בתולדותיה בכוח רצונם של היהודים ניצולי השואה לעלות ארץ-ישראל, ובבירתיהם של אנשי השורה והפיקוד של ה"הגנה", לסייע בידיהם לעשות זאת. אפשר לומר שה"געשה" – עצם הפעלה בשטח – החל הפעם במקביל ל"נשמע", דהיינו – לגדרת מטרותיה של הפעלה על ידי ההנאהה המדינית הנבחרת.

בבני היישוב בארץ, ובאליה מהם שנמצאו בתום המלחמה באירופה, פיעמה הרגשת מחויבות חזקה כלפי שarity הפליטה, מלאה ברגשי אשם. אלה מקורם ביום חוסר האונים של המלחמה העולמית – עצמם ימים שבהם אפשרה כמעט היכילת המעשים לעזרה לאחים באירופה, כשהישוב הטיל על עצמו מגבלות בתחום המאבק נגד בריטניה, זו שגירה אמנה מעפילים מן הארץ ואף מנעה את הפליגתם אליה, אבל היהת או הנושא העיקרי במאמץ המלחמה נגד גרמניה. מן הסיסמה, שתבע בז'גורין – "עלינו לעוזר לבריטים במלחמה [כחיטר], כאילו לא היה הספר לבן, וילינו ליליהם בספר הלבן" – כאילו לא הייתה מלחמה – התמסחר, כדיוע לבול, רק החלק הראשון.

באחד המפגשים הראשונים של בני היישוב עם שarity הפליטה, אמר אבא קובנר לחיליל הbrigade בbarei: "שני אסונות קרו לנו. אסון החורבן, אסון ששת המילינים, כריתתו של החינוי באביב העם. האסון השני הוא, שבין אירופה לארץ-ישראל משתרע ים אפל, שעליו חදו לעבור שירות העולים". מיד אחריה היה שהנה אפשר לסלк את הים האפל שהפריד בין ארץ-ישראל לאודים המוצלים של העם היהודי ולחוש את שירות העולים. אך תוך זמן קצר התבכר, שההבדך בין העוקרים היהודים וארץ-ישראל אינה קצרה ואינה מהירה, שהרי הבריטים הותירו אך פתח צר בשעריו העלייה, והשאירו את מדיניות "הספר הלבן" על פניה.

בקיץ 1945, כשבאירופה תעוזני עליוני עקורים בני עמים שונים, חיפשו מנהיגי התנועה הציונית דרך להציג את בעיתם העם היהודי במקום גבורה היבנלאומי. מתרחם היהתו להביאו לכך שכם שלחמתה העולם הראשונה הולידה את הצהרת בלפור, כך יביאו ההסתדרים של אחר מלחתה העולם השנייה להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. הנהלת הסוכנות היהודית גיבשה קו מדיני, שכרך את פתרון בעיתם העקורים היהודים באירופה עם הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

הדבר חייב שינוי בכיוון נדיות היהודים ממורת אירופה. לא עוד דרומה, לעבר נמלי הים התיכון, אלא מערבה, לעבר שטחי הכיבוש של מעצמות המערב בגרמניה ובאוסטריה. על כך היה מופקד ארגון הבריחה. הבריחה היא גם עצם המעבר של היהודים מארצות מזרח אירופה לדנמרק ולמערבה של היבשת, והיא גם שם של הארגון, שנחטיב את תנועתם של המוני הנודדים. ראשיתה של הבריחה בפעילותם של חברי תנועות הנוער הציוניות, שאלהם ה策רפו החילונים הארץ-ישראלים ששירתו באירופה, ורק מאוחר יותר הגיעו גם שליחי "המוסד לעליה ב". מבחינה פעילותו של "המוסד", היו

בנתקה זו באו לידי התגששות שחי מטרותיה הראשיות של הפעלה – העלאת יהודים לארץ ומנועה להגעת מדינה. כל עוד ניתן היה לשלב בין השתיים, לפחות לכטורה – מה טוב. כאשר הן התנתקו זו בזו, הכרעה ההנאה המדינית, כפי שניסח זאת בז'גוריו בעת הווייכוח ערב הפלגת ה"פאנים", שמנינה קודמת לעלייה, "וענין הבטחון הוא אפייל קודם לעלייה, אפייל קומס למיניה" יعن כי בלי יישוב לא תהיה לא עלייה ולא מדינה ולא שם דבר".

היתה זו שעת מבחן להנאהת היישוב ושתע מבחן ל"הגנה", שהיתה אמונה על פועלה לפי החלטות ההנאה המדינית הנבחרת. הווייכוח היה מר ונוקב, ולבסוף נמצא פרטורן של פשרה לגבי שתי האגניות הגדולות. ה"הגנה" קיבלה את מרות המוסדות, וההפעלה נסגרה לשלב חדש, שבו הייתה מטרתה להגדיל את כוחו הלוחם של היישוב לkrיאת המלחמה היבאה – המלחמה עם העربים. אנשי "המודס" לעלייה ב' קיבלו פקודה מפורשת לרום את הפעלה לזרובי מלומה, ככלומר, לשלחו אנשים ביגל עד 35, המוכשרים לשאת נשך, אף לדואג שייגע נשך. מנגנון הפעלה, הקשרים שנוצרו והאגניות שנרכשו והעמדו עתה גם לרשות מבצעי רכש. ניתן ליקוף פעילותה של ה"הגנה" בהפעלה גם את פילוס הנטיבות להבאתו לארץ של חלק ניכר מהנשך, ששימש אותה ואחר-כך את זה"ל במלחמות העצמאות.

להפעלה היו מטרות גוטפות לצד שתי מטרותיה הראשיות. היא נועדה לשמש גשר בין היישוב לגולה, ביטוי לפולידריות לאומיות חזקה ימים וארצאות, והיה לה תפקיד גם בחזוק שני צדי של גשר לאומי זה. בגולה, היא שמרה על המורל של יהודי המנתונות, הפילה בתם תקוות ליציאה עמוקה, ומנעה יושג והגירה לארצאות אחרות. תרמה לכך העובדה, שאינויו "המודס לעלייה ב'" היו אניות של כל עם מעפילי הספינה "טייגר היל" מורדים בסירות לחוף תל אביב, ספטמבר 1946 (במחנה)

שלוקת המקומות באניות הפעלה נעשה על-פי מפתח תנועתי ומפלגתי מפוזר ומדוק, כדי לפקח את הרבייזונייטים ואת אנשי "אגודת ישראל", והכל – ללא הבדל השטייכות ארגונית –שמו את מבחתם ב"הגנה". חברי ה"הגנה" זכו מלכתחילה לאמונת המעליפים עצם היותם בקרים, תחילה, כדי לאמן אותם שיוכלו להתוגון מול התפרצויות של גילויי אנטישמיות, ובהמשך להקשרים לכוחם לkrיאת עלייתם לארץ-ישראל. לבסוף לכך פעילותה ה"הגנה" במחנות לחזק את המשטר והסדר ולמנוע התנוגנות תוך כדי בטליה בцеיפיה ליציאה ארוכה. אינטנסיבית יותר היה הפעלה ה"הגנה" במחנות הגירוש בקרפיסן, מאז קיץ 1946.

הנה כי כן, תוך כדי פעולה הפעלה, ניצבו בפני ה"הגנה" ארגונים חדשים, והיא נערכה במהירות כדי לבצעם, כפי שידעה להסתגל תוך זמן קצר למצוינים חדשים בעקבות שינויים מדיניות הבריטית. קשה יותר היה לאנשי ה"הגנה" לקבל שינויים, שנבעו מסדר קדימות חדש של המדיניות הציונית.

באשר לצד הארץישראלים של גשר הטולידורות הלאומית, נכוון לדבר לא רק על חלקה של ה"הגנה" בהפעלה, אלא גם על תרומתה של הפעלה לחזוק כוחה של ה"הגנה" מבית וכלי חז"ן: בית – הוא במאכזב החדש שנוצר עם החלטת האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל והקמת מדינה יהודית בחלק منهן, עלול היה המשך הפעלה אפילו להזיק. הדברים הגיעו לידי בעיה קשה בפרשת ה"פאנים" – שתי האניות שעמדו להפליג בשליחי 1947, ועל ספונה של כל אחת מהן כ-7,500 מעפילים. דזוקא כאשר הגיעו מפעל הפעלה לשיאו מבחינה מספרית, חייב היגיון המדינה לנוטש אותו במחיר אנושי כבד.

מעפילי הספינה "טייגר היל" מורדים בסירות לחוף תל אביב, ספטמבר 1946 (במחנה)

המתבצע בהתאם להחלטות הנהנגה הנבחרת, מאבק שגבולותיו ברודים ומוגדרים, ושם הצד השני, הבריטי, שומר בו על כללי משחק מסוימים. זאת בזמן שעיקר המאץ היה מופנה ב글וי לזרה המדינית, ובסתור לבנה הכוח לרשותה המכרצה, המלחמה עם העربים.

מכאן, שבין שלל הישגי של "ההגנה" כארגון ההעפלה וכונשאת את עמה עלי שכט, כמאמר המשורר, יש לנו גם את העובדה, שהיא אפשרה להנחת התנוועה הציונית לנוט את המאץ להקמת מדינה מהתקומות במישור המדייני אגב מאבק צמוד נגד בריטניה, אל המערה בזירה הבינלאומית ואל השלב הבא – מלחמה בערבם, וכל זאת תוך שמירה על אחיזתו של היישוב ומונעת מלחמת אחרים.

אל"ם (מיל') ד"ר מאיר פועל:

מן ה"הגנה" לצה"ל 1947–1948

נתבקשתי להרצות על נושא שחקרתי אותו פעמים. אציג בפניכם ככל שניתן, חלק מהמצאים, ואני מתוכנו להפוך את הרצאתו למעמד שבו אני משבח את ארגון "ההגנה". אציג גם כמה בעיות קשות, שהתעוררו במהלך המעבר מ"ההגנה" לצה"ל, ובעיקר את הפלמוס עם בז'גוריון.

ההבדל בין "המאך" נגד הבריטים ומלחמת העצמאות
ההבדל היה, וכך הגדרו בז'גוריון כבר בדצמבר 1946, בקונגרס הציוני ה-22, לאמר: "بعد שאחד הפורשים, אשר המשיכו בפעולותיהם, הכו בבריטים והתגאו בהצלחותיהם.

המאך נגד בריטניה אנחנו מנהלים בארכעה אפיקים במקביל – בהעפלה, בהתיישבות, בלחימה נשחק (כל שטפיעלים נשק) וב��ברה המדינית, אם תפנה בריטניה את ארץ-ישראל, לא ההעפלה, ההתיישבות וההסברה יכינו את גורל המפעל הציוני, אלא רק הלחימה בנשק, בין אם נכריו על מדינה יהודית עצמאית, ובין אם לא נכריו, כי ברגע שהבריטים יעוזו את הארץ, יפלשו לתוכה צבאות ערבי הסדררים ב מגמה לכובשה.

הפניו הצפוי של הבריטים נראה עמוק, כבר בסוף שנת 1946, אם כי איש לא ידע את המועד המדויק. סבירו, שהטהlixir יימשך עוד כשלוש שנים. איש לא העיר – לרבות בז'גוריון – שכעbor שנה בלבד,

(במחנה)

سفינת המעלים "מדינת היהודים", אוקטובר 1947

שייש לגבו הסכמה ציבורית רחבה, תרמה ההעפלה ליצוק היישוב סביב הנהגתו, המטרות שהציבה ודרכי הפעולה שהתוודה. רכה במיוחד הייתה חשיבותה של ההעפלה ברכישת נפש הנער, לביליניה אחד הפורשים, אשר המשיכו בפעולותיהם, הכו בבריטים והתגאו בהצלחותיהם.

בנוקודה זו עלולה, כמובן, לוץ' השאלה המוכרת, "יבכן, מי גירש את הבריטים מן הארץ?" נניח, לשאלה, מה היה משקלה של ההעפלה בהחלטה הבריטית להחויר את המנדט על ארץ-ישראל לאו"ם, ואיזה תפקיד מילאה ההעפלה בהחלטת האו"ם על הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. נושאים אלה שניים בחלוקת בציור וنمצים בתהליק של הערכה מחודשת במחקר, לאחר שנפתחו לעיון מסמכי הגזוז הבריטי וארכיבונים אחרים. לדעתו, תרומה חשובה, ואולי מכרעת, לנודעה להעפלה לאו דווקא בהשגת מטרותיה היהודיות – הן המזחרות והן המובנות מלאיהן – אלא דווקא בחזות הפנימית, בכך שטיעעה להנחתת היישוב לגיס את הציבור לתמיכה כמעט מהמעט מהאחד מהאחדים.

יהודים בריטיות מצדיעות לשירות הצבא העליון בצאתו מהארץ
(רומחנן)

בארגון ה"הגנה" בראשית מלחמת העצמאות היו רשומים כ-46 אלף אנשיים (כולל הגדרנים ואנגשי היישובים). מתוכם, כ-11–10 אלף אנשים צעירים יותר היו מאורגנים בפלמ"ח ובח"ש (חיל השדה). הפלמ"ח (3,100 איש) היה יותר מאמן ומסודר, מפני שהוא מגויס (לימיט), נגן לו מר בהלה, כי אצל ה"פרטיזנים" בפלמ"ח היה פוך, ואילו איסדר יש רקocabות הסדרים. הפלמ"ח היה מארגן בגודדים (לא מבצעים עדין) משנת 1945. הח"ש היה מארגן בפלוגות, אבל מראשית 1947 – אורגנו הפלמ"ח והח"ש בגדודים מבצעיים בכל רחבי הארץ. הפלמ"ח והח"ש היו הכוח הנידי, שעמד לדרשות ארגון ה"הגנה" ערבית מלחמת העצמאות.

בפלוגות ובגדודים של הפלמ"ח והח"ש נערכו אימונים ברוח תורת הלחימה ההתקפית וההגנהית של חיל הרגלים. כשהבריטים שלטו בארץ, אי אפשר היה לקיים באורה בלתי-לאומי חיל שריון, או ארטילריה, או חיל אויר של ממש. אבל היו רכיבים מקצועים ראשוניים נוספים: נשק מסייע גודדי, קשר, חבלה, סיירות, רפואיים. ב-1947 היו ל"הגנה" כ-11–10 אלף רובים אנגליים; כמה אף רובים איטלקים וקנדיים פחות טובים של חיל הנוטרים. 4,000–3,000 תות-מקלעי טנו מתחזרת התעשייה הצבאית של ה"הגנה", שעלייהם היו חרוטות האותיות U.S.A (אונדו-ערעע ספייציאלה ארבייט); 1,000

בדצמבר 1947, תפרק מלחמת העצמאות. בז'ורוון, בדבריו הנ"ל, הציג את תפיסתו לגבי העתיד הצפוי.

לא היה ברור, מי מזוւ הצבאות העربים ישתף פעולה בפלישה – האם כולם או חלקם. אבל היה ברור שיפלושו. ידוענו, כי לא יוכל להילחם בשיטות של ג'רילה נגד הצבאות הסדריים הפולשים: כלומר, אסור היה לנו להניח להם לכבות את ארץ-ישראל ואחר כך לפתחו נגדם במאבק ממושך בשיטות ג'רילה, בתקווה, שנצלחה לסלקם מן הארץ ולהשתחרר מהם. לא היה יצליח, שאם יצליחו צבאות ערבים, יבואו הקץ על המפעל הציוני. לא היו המרחבים הגיאוגרפיים הדרושים (הרים, יערות, מדרכות) או המוני אוכלוסין, שיאפשרו הפעלת ג'רילה יהודית ממושכת בארץ-ישראל נגד שלטון ערבי זו. האתגר היה לא רק הכרעת גורל המפעל הציוני בלחימה בנשק, אלא צrisk היה בהכרח לעשות זאת במלחמה סדירה. אסור היה לאפשר לצבאות ערבי לבב את הארץ, אלא צrisk היה לבולם אותם ולאפשר ליישוב היהודי להחזיק כברית ארץ סבירה להכרייה בתוכה על עצמות, להגן עליה, להדור את הפולשים במלחמה סדираה וכל זאת תוך זמן קצר, ולא במלחמת ג'רילה ממושכת.

הយשר האינטלקטואלי המאפיין את חניכי הפלמ"ח ואסכוולת ה"הגנה" גורם להם, לא אחת, להטיח ביקורת קשה נגד טעויות, משגים ומחדרים, שairעו במהלך מלחמת העצמאות. אני חשב שזו תוכנה מצוינת, המהווה ערכבה לתיקון טעויות ולהשתפרות. אבל צבאים להציגו, כי אין ניצחונו במלחמת העצמאות את אויבינו הערבים אשר יומו את המלחמה, וניצחון זה הוביל את המפעל הציוני מאבדון. רבים וגם טובים בעולם, ואפילו בפיקוד העלין של הצבא הבריטי, הערכו כי אם יפלשו הצבאות העربים הסדריים לארץ-ישראל, יהיה לצד הערבי סיכוי טוב מאד לפסל את המפעל הציוני.

גם שר החוץ של ארצות-הברית, גנרל ג'ורג' מרשל, אמר זאת למשה שרתוק-שרת בסוף פברואר 1948. גנרל מרשל, רמטכ"ל-לשעבר של הצבא וחיל האויר האמריקני ואיש הצבא החשוב ביותר של מעוזות המערב במהלך מלחמת-העולם השנייה, הביע או את חששותיו, כי היהודים בארץ-ישראל לא יצליחו לעמוד בפני הפלישה הצפופה של צבאות ערבי. הסכמה הקיימת הייתה, כאמור, אמתית. אבל, בפועל, הצלחת כוח המגן העברי לעמוד בפרק נגד צבאות ערבי, שפלשו אל ארץ-ישראל ב-15 במאי 1948, ובולם אותן לאחר קרבות קשים; וכעבור מספר חודשים, בעקבות מתקפות-נגד ישראליות, הדף צה"ל את רובם מתחומי ארץ-ישראל.

תרומת ה"הגנה"

מי מקרוב כוחות המגן היהודיים נתן את התשובה? מי תרם את התרומה המכרעת להישגים הצבאיים הישראלים? התשובה ניתנה בפועל על ידי ארגון ה"הגנה" ולא על ידי שום גורם אחר. ארנון ה"הגנה" הוא שהוביל את המפעל היהודי ב-1948. כל הוויכוחים סביב השאלה, כיצד יש לבנות את הצבא, התרחשו בתוך "הגנה".

בדצמבר 1948, בפתחת מלחמת העצמאות.

צחק שדה נגloggomer, כי יש לברר מה חשוב השונה. ובכן, מה חשוב עליינו השונאים באתום ימי? צציג בפנים דוחות – ערבי ובריטי. לפני שנים אחדות הגיעו אל שולחן ההיסטוריונים הדיווח של סגן דרמטכ"ל העיראקי אסמעאל צופוואה באשא, שהרצה ב-9 באוקטובר 1947, ב摩ועצת הליגה הערבית בעיירה הלבנונית עלה. הוא הציג את הנתונים הבאים: יהודים 20 אלף איש מוגסים; 40 אלף אנשי מילואם שהם מאמנים כמעט כמו הסדרים. כמובן, בסך הכל יש בידי היהודים עצמה כבאותה של 60 אלף איש. כל יישוב היהודי מאורגן כהלהקה להגנה ממש כיחידה צבאית. יש להזדים ומנדו, שהתנסה היטב במלחמות ובפשיטות נגד הבריטים. בקריה ראשונה סברתי שallow התוכון אכן אצ"ל ולחיי, אבל אחר כך הזכיר אותו בכינוי אחר. אני מעריך, לפחות, שהתכוון לפלמ"ח.

המשמעות של ערך זה נזק והם נמצאים עכשוויו (אוקטובר 1947) בתחום ח' היפושים רודריסטים (כנראה כיוון לאציג'ל ולוח'י). לפי הערכתו של צופוואה היהת ה"הגנה" חזקה מכפי טהיתה באמת. אונס ספק, שהנתנו הנלו נמסרו למטרילימ העבריים (פחות למצרי, הירדן העיראקי) על ידי המודיעין המדייני והצבי הבריטי.

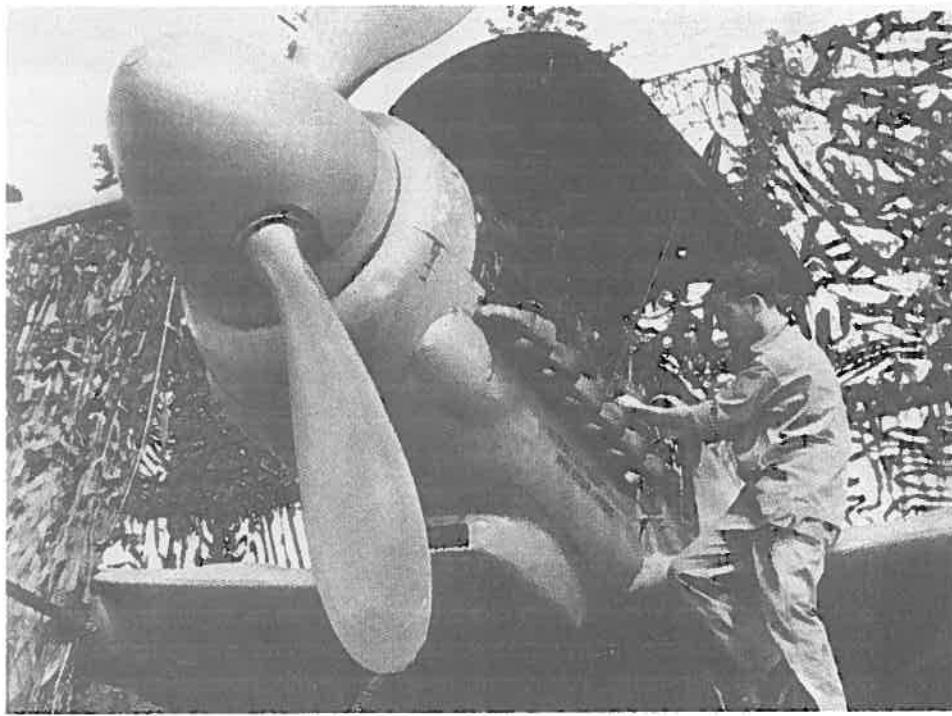
בפני שנים אחדות העמידו הבריטים בגנוז המדינה שלחם את הדוד'ה הסודי של המפקד הבריטי האחרון, ארכ'ישרל, לווטנט-גנרג'ל גורדון מקמילן. הדוד'ה היה, בשעתו, סודי ביותר ולא כל כוננות געומולוגיות פוליטיות. ליהודים, כך כתוב בדו'ה, יש שלושה ארגונים צבאיים: קבוצת שפרון, שבה 500 אנשים, והם עוסקים בטטרור איש; "הארగון" (הכוונה לאצ'ל) ובו 3-4 אלפי אנשים העוסקים בטטרור אישי, בהיקף קטן יותר גדול מקבוצת שטרן; הארגון השלישי, ה"הגנה", כפוף לחלוותן סוכנות היהודית ולמוסדות הציוניים, ובו 80 אלף איש ובסוגרים כתוב – לא כולם חמושים. זו היתה שדווחה בצייניות האצ"ב, המכונין והמוניין אל המשלט בלונדון ואל הערכה הבריטית, כפי שדווחה בציגורות הצבאיים, מ้อมעם בתיכון.

שני השונאים העריכו את "ארגון ההגנה", כהרבה יותר גדול וחזק مما הייתה באמת. הדבר לא הפריע חילוקם להעיר, דוגמת הרמטכ"ל הבלתי, פילדמרשל ברנרד מונטגומרי, שהיהודים אמנים ייחומו בחירות נפש וייענו לצבאות ערב הפולשים קרבות קשים מאד, אבל סופם שיתמוטטו ולא יחזיקו עטמן.

ונושאי אצ"ל ולח"י אומרים שגם גירושם את הבריטים, אין קרה, אפוא, שהאובייב הבריטי העירד את

לוחמי הפלמ"ח – ציורו של לודביג בלום, 1948

אחד מ-25 מסרשמיטים, שהובאו לישראל

אחדים ההטעומות, הארגון והאימון של כוח האדם הקדימו אפוא את קצב הרכש והיצור של אמצעי הלחימה.

כל אתגר הרכש היה מוטל על כתפי ה"הגנה". התקנים מומ"ם מדיניים עם גורמים בעולם הגדול היו אינטנסיביים, אבל מישחו היה צריך לעשות את העבודה, ולהביא את אמצעי הלחימה לארכ'-ישראל. גופים בדרגת המדייני-דיפלומטי של הנהלת הסוכנות היו צריכים להתקין את הקשר עם צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה, צרפת, איטליה, ארצות-הברית, פולין. גופים של מגננון התקצוב והרכש היו צריכים להגישים ולהשלים את מלאכת הבאת הנשק והחימוש בדרך היבשה, הים והאוויר. כל זה היה מוטל על ארגון ה"הגנה".

כל התסבוכת הזה יש להוסיף שכמחצית הראשונה של מלחמת העצמות, עוד לפני הפלישה, כמו חילות מקצועיים חדשים: חיל הים, חיל התותחנים, חיל הקשר (שהיתה לו, כמובן, התחלת טובה

"ההגנה" פ" שניות מעצמתה, ואילו אתם רק כדי חצי מעצמכם? אין זאת כי לא עשיהם על האויב הבריטי רושם כל כך גדול. עשיהם כנראה רושם הרבה יותר גדול על היהודים, מאשר על הבריטים. אולם האמת ניתנת להיאמר, שהבריטים הגיזמו במידה שווה לגבי "ההגנה" וגם לגבי אצ"ל ולח"י".

מההתחלה הוא של 46,000 חברים (כולל גדר"עים, נשים ואנשי יישובים) בראשית נובמבר 1947 התפתח הכוח הלוחם העברי במהלך מלחמת העצמות והקים את צה"ל. חדש לפני פרוץ מלחמת העצמות, ב-7 בנובמבר 1947, יצר ארגון ה"הגנה" מחייב"ש ומהפלמ"ח חמיש חטיבות חיר"ר, כשהפקודה מתכוונת במללה "חטיבה" לועצת יסוד תקנית. בשבועות הראשונים פעלו החטיבות כמסגרות ארגוניות, אבל כעבור שישה חודשים מצאו עצמן חילין לחמות בקרבות חטיבתיים. בתחילת לא צלחו הקרים התקפיים החטיבתיים של מא"י-יוני 1948. אולם מחודש يولイ הופעלו רוכח החטיבות בהצלחה הולכת וגוברת.

אליה היו חמיש החטיבות הראשונות: "לבנוני" בפיקודו של משה כרמל, "אלכסנדרוני" בפיקודו של דן בן-גבעתי" בפיקודו של שמואון אבידן, "עציוני" בפיקודו של ישראל עמיר ולאחריו דוד שאלייאל, והפלמ"ח, שנחנך כחטיבת החמשית, בפיקודו של יגאל אלון. בנובמבר 1947, לפני פרוץ המלחמה, הוקם "השירות האויר", ששינה את שמו ביולי 1948 ל"חיל האוויר". מחלקת הטיסים, שהועברה מהפלמ"ח יחד עם טיסים ואנשי קרען (שהיו מgieneים במלחמת-העולם השנייה לחיל האוויר הבריטי) ועם חברות "אוירון" וקלוב התעופה בנו את ה"שירות האויר".

מהחודש הראשון למלחמה החל מרבו המפקד לשירות העם לפרסום צווי התקפות והתיצבות לגיוס, וזאת תחת מרות המוסדות הלאומיים. מראשית פברואר 1948 החלו מגויסים חדשים להתייצב במחנות הקלט של חטיבות ה"הגנה", ושל החילות המזועמים, שהחלו לגורם עור וגדיים. ארגון ה"הגנה" נהיה כוח מגויס גדול והולך, שהפך יותר ויותר צבא סדיר. מוחש חטיבות ה"הגנה" שארגנו בראשית המלחמה, הגיע מספרן של החטיבות המגויסות ב-15 במאי 1948 לתריסר. הפלמ"ח עצמו, שהיו בו כאמור 3,100 אנשים בנובמבר 1947 (מהם אלף רוחבייטים), קלט בחודשים הראשונים של מלחמת העצמות עוד 4,000 מגויסים חדשים מארץ ומחוץ לה. בסוף אפריל 1948 אורגן, אפוא, הפלמ"ח מחדש בשלוש חטיבות: "פתח", "הראל", "הנגב". תופעה דומה התחוללה בחטיבות אחרות ובמקומות אחרים, כך שבходим מאי הגדל מספר חטיבות השדה של ה"הגנה", לבסוף הפלמ"ח, מארבע ("לבנוני", "אלכסנדרוני", "גבעתי", "עציוני") לתשע. אם נוסיף לכך את שלוש חטיבות הפלמ"ח, נגיע לתריסר החטיבות שהוזכרו כאן.

באפריל 1948 היו יותר חילים ערביים מגויסים, מארגוני ומוחות או יותר מאמנים, מאשר נשקי אישים לצידיהם. מצב דברים זה השתנה במהלך החודשים אפריל ומאי. אז התאזנה מabit המגויסים עם כמותם כל הנשק, כי הגיע רכש מצ'כוסלובקיה, שהסתכם ב-50,000 רובים וב-10,000 מקלעים קלים ובינוניים. במקביל יצירה התעשיית הצבאית תחת-מלך עלי סטן וכן מרגמות קלות ובינוניות והשתתפה בתהליך ייצור התהומות. קצב ההטעומות היה אمنם מהיר, אך אף הכל נמשך חודשים

וגם לקדחת סוף מלחתת העצמאות מוצאים תופעה מעניינת מאד – ארגון ה"הגנה", שהפרק צה"ל ב-1.6.48 (פרק שמו הוחלף), הצליח להעמיד אל מול צבאות ערבי הולשים עצמה אנושית שווה לו של צבאות ערבי. לצבאות הערביים הייתה עדיפות במלחתה שלושה חחומיים חשובים: אויר, ארטילריה ושריון. لكن היו לנו מגבלות של תעוזת התקפי בשעות האור, יכולנו לתקוף בעיקר בלילה. לקדחת סוף המלחמה, כשהיוו כבר כמה אלף מוגיסטים (מספר זה גם לצבאות ערבי) והשתפר מצב החימוש, לא הגענו אמנים לעדיפות או לשווין, אבל הצלחנו להגיע לאיון באוויר, יכולנו לתקוף ולתמן גם ביום. היהת זו תמורה חשובה מאד, שאפשרה לנו לקיים רצף תנועה התקפית בלילות ובימים על פני מרחבים ניכרים. הינו מודרגנים ב-12 חטיבות עם רכיבים ממוכנים קלים, ייעילים ומהירים; עם חיליות מקצועיים דינניים: אג"מים, תחזוקתיים, שלישותיים. צידק היה לבנות אותם יש מאין, כי רובם של חיליות הללו היו פחות מפותחים ב"הגנה", או שלא היו כלל. בקרב צבאות ערבי הולשים היו מספר חיליות מקצועיים, מארגוני ומאומנים, דוגמת התותחים. חיליות התחזקה הערביים היו בעלי ניסיון ומסודרת, אולם פשחה בהם לא מעט שჩיתות. בסוף מלחתת העצמאות היו לצבאות ערבי 18–19 "אגודופים" חטיבתיים לעומת התריסר של צה"ל. בתוניהם הללו של יחס הכוחות היה מצבו של צה"ל שפיר.

אני "האשם" הראשון בין ההיסטוריונים בגילוי המציאות הממצאים האלה. לא אני בניתי את צה"ל. רק חקרתי את מלחתת העצמאות מן הצד הישראלי והערבי, וכשאיתרתי את יחס הכוחות הצבאים האתניים, אני מודעה שהופתעת, על אף שאני בן הדור ההוא והשתתפתה ב��ין במהלך המלחמה. מסתבר, כי כל אחד מהלחמים ראה את המלחמה רק מהזווית שלו. לאחר שدرسתי את ממצאי המחקה, החלו להופיע טענים שונים בחוגי הפלטיטה, העיתונות והמחקר ולקרוא בקול גדול לאמור: אם כך, היהודים לא לחמו מעטים מול רכיבים. הא דראי, ראו איזה צבא גודל הקימה מדינת ישראל.

ואני אומר לכם כאן, מעל הבמה האקדמית והជיבורית הו, כי מלחתת העצמאות הייתה מלחתת היהודים והמעטים נגד הערבים הרבים. שדרוי המבון וההוריה היה כיצד יושב קטן בן 600–650 אלף נפש, בלי מדינה עצמאית, הצליח בשמשעת פנימית ובאזורן חבדתי להקים עצמה צבאית, שתעתמוד מול פלישת מדינות ערבי שהופנתיאל הדמוגראפי, הגאוגרפי, הכללי, האסטרטגי והצבאי שלahn היה גדול בהרבה. היישוב היהודי הקטן בארכ'-ישראל הצליח ליצור כבודה מודרנית בסגנון אידורי, שניהלה את ענייניה Mao אמצע שנות העשרים מדינה יהודית בפועל. ניתן לקובע, כי היישוב היהודי ה"מאורגן" היה אמן פחוות מאורגן ממדינה אידופית טיפוסית, אבל היהתו בו אויריה חיובית של מחויבות תולzieת, כי מלחמות עם חשיבה מקורית, שככללה לימוד ועיון בדוקטרינות השרוון המודרניות, שזכה לניצחונו הכספיות הלאומיות הוציאו צוים, אך אם מישרו רצה להתחמק, היה לו קל יחסית, מושם שאמצעי האכיפה היו דלים, בהעד עצמאות. אולם, היהודים התיצבו לדגל בין בגדל שכנוו איש ובין מושם החלץ הסביבתי שדוחף אותם להתגיגיס.

מבחון הלחימה של המעטים מול הרכבים היה, שישוב היהודי קטן לא עצמאות מדינית, בזכות משמעת

ספינות של חיל הים, 1948 ("במחנה")

ב"הגנה", אבל הוא היה צידק להתארכן מחדש) וחיל ההנדסה. חיליות אלו נזנוו במאורגן מאנשי ה"הגנה" אשר שירתו במהלך המלחמות העולמיות השנייה בצבא הבריטי. ביל רידע והנסיוו המקצוע שלרם, אי-אפשר היה להקים חיליות מודרניות כללה במהירות הנדרשת. הוא הדין גם בחילות הרפואה, התחבורה, הצד והחימוש ובשלישות הראשית. לעומת זאת, דוקא חיל השירות (קרו לו בתחילה "שירותות משוריינים"), נוסד והוקם על ידי אנשי "הגנה" מארץ-ישראל, כי לבריטים היה איןוטס להרחיק את אנשינו מכל מרכibi השירות המבצעי. חיל השירות הישראלי החל להיבנות מפברואר 1948 עליידי יצחק שדה ומטהו בשירות המשוריינים" תוך שימוש מעוניין בכלי שירות שרוון מאולתרים עם חשיבה מקורית, שככללה לימוד ועיון בדוקטרינות השרוון המודרניות, שזכה לניצחונו במלחמות-העולם השנייה ויישומו בתנאי הוריה במורחת התיכון.

בכל זאת מעתים מול רבים
כשבודקים את מספר הלוחמים המגויסים עם ראשית הפלישה של צבאות ערבי ארץ (סוף Mai 1948)

מרגמות כבדות, 1948
(במחנה)

את ארגון ה"הגנה" לכוח צבאי שמתחליל תוך זמן נתון (בן-גוריון חשב אז על שנתיים) לפועל כצבא סדרי. אנשי הפיקוד העליון היו מגלים תוך חדש הצעה לדרכי פעולה אפשריות ואפלו תכנית מסכמתה.

אולם בן-גוריון לא האמין בחברות המנהיגים והמפקדים הבכירים של ארגון ה"הגנה". היו לו הסתייגויות פוליטיות מעצם שיטת המפקודה הארץ-ישראלית, שהיא מורכבת משמונה אנשי ציבור, מחציתם מן השמאלי ומחציתם מן הימני האזרחי והדתי לאומי. הוא חשש מדומיננטיות של אנשי שמאל, בעיקר של אנשי "התנועה לאחדות העבודה", בפיקוד הצבאי הבכיר. הוא-ssh, כי ה"הגנה" היא ארגון מיליציוני המסוגל לעמוד באתגר המלחמה הועירה – הגרילה – אבל מפקדיה אינם מבנים ואינם ראויים להקים, לתמוך ולאמן צבא סדרי – וזה היה אתגר שעמד בשער. אכן, מחודש מרץ 1947, התחיל בן-גוריון להפעיל לידי חוג של יהודים ששירתו במלחת-העולם השנייה בקצינים בצבא הבריטי, דוגמת אפרים בן-ארצי, חיים לסקוב, פרץ עשת, דן אבן. פה ושם שותח בן-גוריון גם עם קצינים יהודים, ששירתו בצבא הסובייטי ובצבא ארצות-הברית.

פנימית, רמת ארגון וthonסן רותני, בנה צבא גדול יחסית (17 אחים מכל האוכלוסייה) ועמד בפרק. ישנים כאלה הסבורים, כי להילחם מעתים מול רבים, משמעו להפעיל קבוצה קטנה של גיבורים בעלי מבנה גוף, שאחד מהם ירדוף אלף ושניים יניסו רבבה. גם משה רבנו, בשירת "האוינו" (דברים, י"ב, ל-30 קב"ב כי "זקפו אגד אלף ושנים נג'סו רבקה"), רק אם העם הגדל סובל מנוחות רותנית אלוהיהם מקרים) ויאילו עלם הקטן יש עלילות רותניות. היישוב היהודי הקטן בארץ-ישראל היה מושלח יותר מבחינה תרבותית, רותנית, חברתית, ארגונית, שימושית וככלית. לכן, הוא הצליח לבנות מתוכו צבא איכוטי וגדול יחסית, במסגרת ארגון ה"הגנה", שנחקר באמצעות המלחמה, ב-1 ביוני 1948, לצבא הגנה לישראל. אחדות המשמעת הלאומית נשמרה על אף נסיוונות של גופים קטנים (אצל, לח"י), קבוצות דתיות אנטיציוניות להפר אותה מדי פעם. כך התבטוו בהם ימים ההישגים של המעטים היהודים כנגד הרבים הערבים.

כיצד בונים צבא יהודי סדרי?

אני מעריך, בעקבות המחקר ההיסטורי שלי, כי בן-גוריון היה המנהיג הראשון שאיתר, בסוף שנת 1946, את האתגר הצפוי נוכח פלישת צבאות ערבי לארץ-ישראל, מיד עם סיום המנדט הבריטי. הוא הציב את עצמו בראש המערכת הבטחונית. לוחותו של בן-גוריון יאמר, שהבין כי הביטחון הוא האתגר החשוב ביותר בעתיד הקרוב. הוא העניק חסות ותמיכה יצואת מכך לכל מערכת הביטחון על-ידי מתן עדיפות תקציבית, גיבוי סמכותית והנחה מדינית.

אולם, בן-גוריון עשה משגה אחת, שיעיכב את תהליכי ההתארגנות, לפי הערכתי, בארכעה חודשים. הוא אמן איתר, שהאתגר החשוב ביותר הוא מלחמה צדקה צפופה כנגד האצבות העבריים האמורים לפולשות לארץ-ישראל, אולם הוא חי בהרגשה عمוקה מוטעית, שסגן הגרילה של ה"הגנה" אינו יכול לעמוד בהלכה באתגר הזה, וכי היא אינה מסוגלת לבנות מתחנה צבא סדרי בהלכו. דויד בן-גוריון – ראש הממשלה (יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית) שהיה גם שר הביטחון (ראש מחלקת הביטחון, דוחר מוח"ל בהנהלת הסוכנות) – גיבש תפיסה חדשה, שעדין לא הייתה נחלת הפיקוד העליון. כTHONר מוח"ל בסוף פברואר 1947, היה צרי – לפי הנורמה של כל מנגינות פוליטית תקינה – לבנס את הפיקוד העליון של ה"הגנה" (המפקדה הארץ-ישראלית, אשי המטה הכללי הבכירים, מפקדי המחוות והגילדות) ולהציג לפניו, בהרצאה ברורה, את התפיסה החדשה שלו. ההרצאה הייתה צריכה להיות מפורשת יותר ממה שהציג בדצמבר 1947 בקונגרס הציוני ה-22. לקרה הפגישה החשובה הוא יכולה לעורך מספר חילופי אברי בפיקוד העליון: יכול היה להתlidף את הרמטכ"ל יצחק שזרה, שלא העיר ביזור. מוסד המפקדה הארץ-ישראלית לא מצא חן בעיניו בಗל הרכבו הפליטי-מלגתי. ראש המפקדה הארץ-ישראלית, זאב שפר, היה חבר מפא"י ואיש נותה מאד, ובן-גוריון הנמרץ היה יכול להחליפו בנקל ואפלו למנות את עצמו במקומו מתוקף תפקידו כמנונה על מחלקת הביטחון. בסוף הפגישה עם הפיקוד העליון של ה"הגנה" היה בן-גוריון קובע: זהה הනחה, ואני דורש מכם תוך חורף, להגשים הצעה כיצד הופכים

והתקפות עד סוף המלחמה. אם בז'גוריון לא היה מוכן ארבעה חודשים כה חשובים באביב 1947, ייתכן שפקודת המבנה הארץ-ישראלית הייתה יוצאת לפני חודש אוגוסט, והיישוב היהודי בארץ-ישראל היה מסוגל להתרומות טוב יותר עם היומיה התקופתיות העربيות בראשית מלחמת העצמאויות.

בן-ז'גוריון חור בקץ 1947 אל מורשת ה"הגנה", משומש שהבחין, כמו רבים אחרים, כי האירועים הבינלאומיים מתחוללים בקצב מהיר, עשויו לדוחוק את הבריטים מארץ-ישראל עוד במהלך השנה וו: בריטניה העבריה את פרשת ארץ-ישראל לעצרת מיעוט של האום; ברית-המוסדות תמכה באינטראס הציוני; מונתה ועדת חקירה מטעם ארים, שגיבשה את הצעת החלוקה ובכללה מדינה יהודית עצמאית. הלחץ והחכלה, שבעצרת האום הקרכבה, בסתיו 1947, תאפשר חקנת החלוקה, ומיד לאחריה פרוץ מלחמה. בחודש יוני 1947 היה כבר ברור לבז'גוריון כי אין לו שנתיים-שלוש כדי לבנות את הצבא עלי-פי מתכונת ה-War Office. ואנו, כמעט בעל כורחו ובנגוד להשפטו העקרוני, פנה בן-ז'גוריון לבנות את הצבא הסדיר העברי על התשתית היחידה שהייתה בנמצה – ה"הגנה". מן ה"הגנה" צמח, אפוא, ב-1947–1948 הצבא הסדיר, על בסיס המורשת שהוא הקימה בהדרגה מאז 1920. אם המלחמה הייתה נדחתה בשנתיים-שלוש, קשה לי לחשור מה יכול היה לקרוות בשנתיים הללו בתהליך הארוגון-מחדר של הצבא עלי-פי אסכולת ה-War Office. ברור, כי הפלמ"ח והח"ש היו מתחפרים, ובמקומם היו נבנות, תוך שנתיים-שלוש, חמש, בригадות מילואים בנוסח הבריגדה היהודית שפעלה בשנים 1944–1945 בצבא הבריטי, כשמורית מפקיה, מרמת מפקד פלוגה ומעלה, היו מקרב מושחררי הצבא הבריטי.

אין צל של ספק, שדוד בן-ז'גוריון הוא הגודל מכל ראשי הממשלה שקבעו לישראל בשני הדורות האחרונים, אך עם כל ההערכתה הרבה שהוא ראי לה, הרוי במקורה הספציפי של הקמת צה"ל עבר מלחמת העצמאויות ובמהלכה, אני חושב שהוא עשה ההיסטוריה היהודית אתנו, שהביאה עליינו את מלחמת העצמאויות כבר בסוף שנת 1947. אם המלחמה הייתה נדחתה בשנתיים-שלוש, ובז'גוריון היה בונה את צה"ל על פי מתכונת ה-War Office, היינו עלולים להקלע למלחמה הוו נגדי הצבאות הערביים הפולשים, כשלשנותנו עמדו צבא-תעתק של הבריטים, מסודר ונרפה, כמו אותו צה"ל לא עיל מבחינה מבעיטה, שנבנה לאחר מלחמת העצמאויות, בשנים 1950–1953, בהנחיית חנכי האסcoleה הבריטית. כשאני מנסה להעלות בדיוני, מה היה עלול ל��ות למפעל הציוני, لو צבא נרפה כזה היה עומד נגד פלישת צבאות ערבי ב-1948, ע過ר רעד בעצמותי.

הפיקוד הבכיר של ה"הגנה" לאחר השבעתו לצה"ל עם דוד בן-ז'גוריון

בחוגי המפקדה הארץ-ישראלית והטכ"ל הבחינו, כי בז'גוריון מקפיד לא להיוועץ בהם בעניינים הרציניים של ההתארגנות לקראת העתיד. הם גם שמו לב, כי בז'גוריון בנה לידיו את חוג הקצינים היהודיים, שרוכם היו חברי "ההגנה". במקביל ובמפקדה הארץ-ישראלית כינו את הקבוצה ההו War Office. בז'גוריון האמין, כי רק הקצינים-לשעבר הלו מביבנים, כיצד להקים צבא סדיר, ווימנו מעיד על הערכתו הרבה למציאותם ועל נכונותו לקבל את המלצותיהם. תהילר זה של התעלמות, בפועל, מהפיקוד העליון של ה"הגנה" נמשך ארבעה חדשים עד יוני 1947. באמצעות יוני מינה בן-ז'גוריון את ישראל גiley כראש המפקדה הארץ-ישראלית (רמ"א) ואת יעקב דורני מינה מחדש כרמטכ"ל. באותו הקשר אימץ בז'גוריון את המלצות ההתארגנות מחדש של שני ראשי מפקדה הארץ-ישראלית לשעבר, יוחנן דטנר (רמ"א ראשון, 1938–1939) וזאב שפר (1946–1947) ועל פיה החלו לארגן מחדש את ה"הגנה" – ארגון חדש שמצא את ביטויו המובהק בפקודת המבנה הארץ-ישראלית ב-7 בנובמבר 1947, בחתימת ישראל גiley (רמ"א) ויעקב דורני (רמ"כ"), שלושה שבועות בלבד לפני פרוץ מלחמת העצמאויות. כמעט ברגע האחרון הצלילה ה"הגנה" להתארגן ולהיעדר, כשהיא מתחבסת על המורשת והרגוניות, הדוקטרינרית, המשמעותית והמנהיגותית הייחודית שלה בתוספת מספר השתלים מניסיון צבאות זרים. מורשת צבאות זו עמדה בחודשים הראשונים והקשיים של המלחמה וממנה צמח צה"ל, שהשלים את המבצעים ההגנתיים

מושב רביעי

יו"ר – אלוף (מיל') אהרן יריב:

רבותי, אני מתכבד לפתח את המושב הרביעי, שיימוך במחשבה הצבאית ושיטות הלחימה של ה"הגנה". אני מבקש להזכיר את ראשון הדוברים, אלוף (מיל') משה כרמל.

רבישיה:

המחשבה הצבאית ושיטות הלחימה של ה"הגנה"

אלוף (מיל') משה ברמל:

ידים יקרים, חיליה העלה אישית: אני מדבר לא היסטוריון או כחוקרן, אלא כחבר "ההגנה", שmileא בה, במרוצת הזמן, תפקידים שונים, לרבות תפקידים בהדרכה ובכחורה, בעיקר בקורסים לקצינים – מ"מ. קורסים אלה היו גם מעין מעבדה ל垦יבת דרך פעולה של ה"הגנה" ותורת הלחימה שלה.

החשיבה הצבאית ותורת הלחימה ב"ההגנה", כפי שהן השתקפו בפעולות המפקד בשטח והמודרך בקורסים השונים, היו ארכיות לענות על צרכים נתונים ודוחקים, תוך ראיית העתיד. התפקיד המרכזי של ה"הגנה", לארך שנים, היה בראש ובראשונה להבטיח את בטיחון כל היישובים הקיימים והמוסכים בתנאים ומחליפים מעט על: עם זה – לבנות כוח צבאי, שיטיע בURITY בתנאים משתנים נגד צבאות ערביים סדריים, וכן להניח בסיס לצבא המדינה שבדרכו.

מתוך ראיית המשימות האלה פנתה ה"הגנה" בעת ובזענה אחת לשולשה נתיבי פעולה:

א. בניית כל היישובים היהודיים בארץ להיות ערכום להתגוננות עצמית, מאורגנים ומוציאים כראוי.

הישובים עצם, ברוב המקדים, הם שדאגו לכך, כאשר ה"הגנה" מסייעת בידם ככל יכולתה, בכל התהווים – ארוגו, ירע, הכשרה ווימוש.

ב. הכשרה צבאית של חברי ה"הגנה", החומרת לידע צבאי נרחב, בסיסי ואוניברסלי, למטרות תנאי המלחמה שהקשו על כך. לעיתים נאלצנו ללמידה את התורת הצבאית הולנית הזאת, האוניברסלית, באורת תיאורטי בלבד, תוך מגבלות גדולות בכל הנוגע ליישום בשודה, בגלל השלטון הבריטי. כמו כן, לא היה לנו הצורך הדרושים כדי להכין, לחנך ולהכשיר צבא סדיר הלכה למעשה. ואף-על-פי כן, עשינו כל שנייתן היה גם בתנאים האלה, כדי ללמידה את התורת הצבאית, שאמורה הייתה לסייע לנו בתפקידים המידניים וכן להכין אותנו לקראות משימות העתיד. למקרה וו הסתייענו במפקדים, שהגיעו אלינו מצבאות סדריים שונים, כולל מפקדים חברי ה"הגנה", ששירתו בצבא הבריטי במהלך-העולם השנייה.

כנית כפר עברי בפניו "שועל שמשון"

ג. הקמת יחידות צבאיות ניידות, לצורך מבצעים קרובים מחוץ ליישובים – בדרכים, בשדות ובכל מקום בארץ, כמתחייב מן המאמץ לקיים שליטה רצופה בשטח שבון היישובים.

ה"הגנה" פועלה בתנאים קשים ובנסיבות משתנות, בעיקר בגלל תהפוכות השלטון הבריטי מתוקפה לתקופה. לעיתים, שיתף עמו השלטון הבריטי פעולה, ולאחריו ראה בעין יפה את פעולות ה"הגנה", כשזהה בר עלה בקנה אחד עם האינטרסים שלו, ולעתים רדף את חברי ה"הגנה" והתנכל להם.

בזמן מאורעות 1936-1939, ציינו הבריטים בנשך אלפיים רבים מחברי ה"הגנה" והדריכו אותם. היחידות האלה של ה"הגנה", נייחות ונינוחות, פעלו בדרך הארץ ושודתיה נגד המרד הערבי במטרה לנצח. לא ובלבד שחברי ה"הגנה" נהגוคร בנסיך שקיבלו מידי הבריטים, אלא שהבריטים התעלמו לא-אתה מפעילות עצמאית של ה"הגנה" ומעשיים, שכובעו בנשך בלתי חוקי, ואף אפשרו ועוזו זאת.

לפעולותינו. גם בתנאים האלה הוספנו לבנות את הכוח לkrarat הפלישה הצפופה של צבאות ערבים, שהיתה באמצע מאי 1948, ויציאת הבריטים את הארץ, ולהתיזכבותם במלחמה אל מול צבאות סדרים שעמדו לתקוף אותנו. אני מכיר מחרת אחרה כלשהי, שהיתה משכילה בזמנם מה קוצר לעבר פעילות ביחידות צבאיות גדולות שלא ידענו עליה כלל בעבר.

בראשית יוני 1948, סמוך להתחלה הפלישה בקרב ג'ינן, כבר פעלנו במסגרת שמעל לחטיבה. כמובן, לא כל קרב הסטים בנייחון. קרבי ג'ינן, שהיה קשה מאד וכורך בקרונות, הניב בסופו של דבר תוצאות חיוביות לגבי גורל עמק ירושלים. יצווין, שהיו מعرכות צבאיות, שננתנו תוצאות חשובות מאד מבחןת ההגנה על הגליל, הדיפת הפלישה וסיכול הניסיון לבלת אותו, כפי שאף קרה בחילקי הארץ האחרים. כאמור, סמוך ליציאת הבריטים התחלת הפלישה, פעלנו במסגרת שעלה על חטיבה באורה מבצעי, ותוך כמה שבועות – בשתי חטיבות. ואם אני מדבר על המعرכות הצבאיות בצפון – ובזה אני בקי יותר מבערכות במקומות אחרים – אחרי כמה חודשים, מבצע חירם, פעלנו במסגרת של ארבע חטיבות, כולל חטיבת משוריינת, עם חיל אויר, חיל הנדסה וחיל תותחים; וזה המבצע שהחרר את הגליל ואת כל צפון הארץ.

אני רוצה לחזור ולהזכיר, שיטת הלחימה של "ההגנה", כפי שאני הכרתי אותה (ואני מדבר על תולדות ה"הגנה" מ-1920, שלא הכרתי) הייתה להקדים בכל האפשרות את האויב, לתקוף אותו בבסיסיו בשיטות מפתחות, להעתיק את הקróבות לשטחו, לאروب לו בלילות בצריך התנועה שלו ולמגרר את כוחו בטרם יפעל נגדנו. לא תמיד צלח הדבר בינוינו, لكنנו סיכונים גדולים, לרוב סבירים,อลוט התוצאה הסופית היא הקובעה; ואכן המשכבה הצבאית ושיטת הלחימה הללו הבינו תוצאות טובות, חשובות וגורליות, שהביאו לניצחונו במלחמה העצמאית. הנחישות, המוטיבציה הגבוהה, הדבקות במטריה, התושייה, התחלבות ונטילת הסיכון הסביר, כל אלה, בסיסם, הוכחו את עצם לאורך כל הדרך. גולת הכוחות של פעילות ה"הגנה" הייתה, לדעתמי, בניצחון המוחץ על האויב במלחמה העצמאית, בכינון המדינה ובಹמת צה"ל.

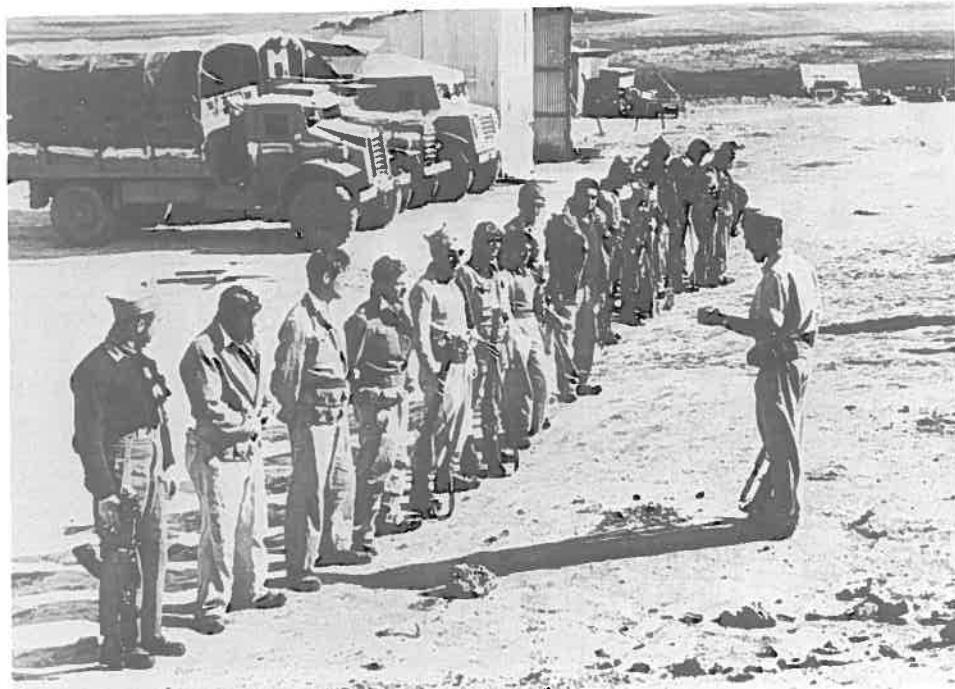
ב"ההגנה" היה תמיד משקל גדול ליוומה של המפקדים במקום. איןני מתכוון רק למפקדים הגבוהים, אלא גם למפקדים בדרגים נמוכים יותר, שהיו בעלי מוטיבציה גבוהה לפעלויות על סמך ההכרשה, הידע והחינוך שהובילו ב"ההגנה". לא פעם נעשה פעולות חשובות ביותר, שבהתחללה נתקלו בהסתיגות של המטה הכללי בغال והירות יתרה וחישובים פוליטיים, שהЛОחמים בשטח לא תמיד לקחו בחשבון. אך הדבקות במטריה של הפיקוד המקומי היא שקבעה לא אחת את גורל הפעולה. לדוגמה, המטה הכללי התנגד לכיבוש עכו, שהיה גורלי לגבי הגליל המערבי, עקב חישובים של יחס הכוחות, שהיו לרעתנו. אחריו שיקולים רציניים של הפיקוד במקומות ועמידתו על דעתנו, מסר לבסוף לידיינו המטה הכללי את ההכרעה בעניין, כשהאחריות נופלת علينا, ועכו אכן נכבשה. לכיבוש זה נודעה חשיבות רבה, כי הוא התרחש יומיים-שלווה לאחר התחלת הפלישה, ואו רצינו להשתלט ככל האפשר על חילקי הארץ הפנימיים, כדי להציג את הכוחות על הגבולות אל מול הצבאות הפולשים. עם כיבוש עכו נמצא בינוינו

הגיעו הדברים עד כדי כך, שבשנת 1938 התקיימים בטרפנד (צרייפן דהיום), הבסיס הבריטי הגדול, קורים של סטלים יהודים, שהיוו למעשה השכבה הבכירה של מפקדי ה"הגנה" במקומות. מפקד הקורס היה איש ה"הגנה", והמדריכים באו משורות הצבא הבריטי. כדי שהיה מפקד הקורס הזה, אני יכול להגיד, שככל המדריכים הבריטים מילאו כל פקודה של מפקד הקורס ללא היסוס, ופעלו על-פי תכנית הקורס, שגובשה ממשות וענתה על הדריכים שלנו ושל הבריטים גם יחד.

כדי להבליט את התהיפות שהיינו נתונים להן, אציין שם דעוך המאורעות, ב-1939, ידענו לפטע היפושי נשך, מאסרים עקב נשיאת נשך ורדיפת חברי ה"הגנה" בצוירה בוטה למד"ז השלטונות הבריטיים אלה עצם. אביה דוגמא אישית: ב-1938 פיקדתי, כאמור, על הקורס הנ"ל בתיאום מלא עם הבריטים, ואילו ב-1939 הייתה אסור בכלל עכו, שפות עלי-ידים לעשר שנות מאסר על נשיאת נשך בימי חוקי. יודגש, כי גם בתנאים הקשים האלה, המשכנו בדרךנו לגונן על היישובים, ליהיער ולתנאים משתנים מבחינה צבאית וללהכנן עצם לkrarat העתיד, לעת שתוקום מדינת היהודים, כי זו הייתה מטרת היסוד של מלאתנו באוטם הימים.

בעבור עתה לתקופה מאוחרת יותר וגורלית מאד – מלחמת העצמאות. תפיסתנו הצבאית ודרך פעולתנו המשולבת הוכיחו את עצם בסודם במלחמה העצמאית. בשל מסויים, כמו חדשים קשים של מלחמה, נאלצנו לפעול נוכח התנכלות קשה ביותר ולחץ כבד מצד הבריטים, שהפריעו במכון

"חיות הנגב" לפני יציאה לפעולה
(ארכון צה"ל)

צמודה על היישובים תוך הסתייעות הדידית, וכן הגנה מוגנת בשטח האויב על-ידי יצאה מוחץ לגדר, מארבים בשטח האויב על-ידי ייחדות מיוחדות ואפקולות עניינה נגד פורעים. שלב ד' הוא השלב של "השתלטות על מרחבים ויאפה להשמדת אויב". מאפייניו הם: בניית מבנה פיקודי הידראלי, הקמת המטה הכללי, חלוקת הארץ לגלילות, נפות, חבלים, אודרים, ארגון הכוחות הנידיים (ח"ש, פלמ"ח), תכנון התתיישבות תוך איה אסטרטגיית של רצף מרחבי והתיישבות במרחבים חדשים, בין השאר, על-ידי תכנון אופרטיבי להשתלטות על השטחים המועדים למדינת היהודית, על-ידי פעולות פגיעה בבסיסי אויב, בערים שלו ובכוהות וכו'. שלב ה', המכרייע, הוא בלימת הפלישה, התקפתה נגד, גירוש הפולש, השמדתו והשתלטות על כל השטח המועד למדינת היהודית ואפקט שטחים נוספים שהצלחנו להשתלט עליהם.

לאור זאת, ניתן לומר, כי ההדרגות בחשיבה הצבאית הינה תולדה של נסיבות וצריכים, אך גם של הערכת מצב, פיתוח כשורח חשיבה ולחימה וריאית הנולד.

כל מרחב חטיבת "ברמל'", לאורך השטח המערבי, מכרזן-יעקב עד ראש הנקרה.

זו, בקצרה, תורת המחשבה האכעית של "הגנה". הקמת יישובים הונעה על-ידי צורכי ההתיישבות והביטחונות. הבתחת הרצף שבין היישובים ככל שrok אפשר והקמת התחלים והגושים - כל אלה היו גורליים לקיום ולביטחוןם. אני זוכר היטב, בהיותי בבחינה - שם התקיימו קורסים ארציים למפקדי כיתות - אך קיימה "הגנה" באמצעות הכוחות הנידיים, משך זמן רב, את הקשר של חניתה המנתקת עם נהירה עם חיל הארץ הדרומיים יותר, כל עוד לא היה רצף התיישבותי טבוי בין אלה. הקורסים למפקדי כיתות, שקיים בה במשך חודשים רבים, מילאו - בנוסף להדרכה ולהכשרה - תפקיד צבאי בשמרות הביטחון בסביבה.

לא התבוננתי לדבר אלא על תורת הלוחמה של "הגנה", אבל אני מוצא לנכון להעיר הערתה, בעקבות דבריו של מאיר פועל. לפי מיטב זכרוני, המנייע העיקרי לאחרורי הקמת שורה של חטיבות נספות, מספר חזרושים לפני פרוץ המלחמה, היה ב'גוריון. הווא הוא שדחק "הגנה" להcin את עצמה לקראות אפשרות של עזיבת הבריטים את הארץ ופלהה ערבית. ואפיק'עלט' שיש מידת מסימות של אמת בדברי מאיר פועל, שב'גוריון העידיף את יצאי הצבא הבריטי, הרי ארבע החטיבות שקרו בנסוף לאחת, המגיסט - הפלמ"ח - כמו בהשפעתו הגוזלה. חמיש חטיבות היו באותו זמן, כמה החדשניים לפני המלחמה, אך רק בראש אחת מהן, עמד איש "הגנה" שירות בצבא הבריטי, ואלו בראש האחירות - מפקדי "הגנה", שקיבלו הceptors הצבאית בארגונים.

אל"ם (AMIL) עודד מסר:

כשאים לדבר על המחשבה הצבאית של "הגנה", אין להסתפק בדיון על אותם הדברים, שבאו לביטוי בשנות ה-1947-1948, אלא חיברים לסקור את התפתחות החשיבה מיסוד "הגנה".

בפתח דברי יודש, כי חשיבה צבאית נקבעת על-ידי נסיבות: היא איננה עומדת לעצמה, היא פונקציה של אויב, של אמצעים העומדים לרשותו, ובמקרה שלנו גם של המיצאותו ופעולתו של גורם שלישי - הבריטים. אבל כדי לוכדר, שהחשיבה הצבאית היא בראש ובראשונה פונקציה ברורה של "התעוזה" - היעוד. "התעוזה" של "הגנה", כידוע, ראשיתה בהגנה על הרcox והנפש; והמשכה בסטיוע למעשה הציונות הקונסטרוקטיבית של התישבות ועליה; בסטיוע להמלכים הפליטיים על-ידי יצירת הרתעה זו של העربים והן של הבריטים כדי להשפייע על שיקוליהם (הרחתה המושגת בעצם קיומו של הכוח ובשתיות המונחים במאבק הפוליטי וכן בכיצוע פעולות מזיניות סלקטיביות המשתלבות במאבקopolיטי); ובסוף - בהיערכות להגנה על המדינה היהודית, כאשר תקם.

השלבים בתפתחות החשיבה הצבאית של "הגנה": שלב א' - בראשיתה של "הגנה", התרוכה החשיבה הצבאית בנושא אחד - הגנה הצמודה, הפסיבית, על הרcox והנפש. שלב ב' - השਆפה להסתיעות היהודית בין היישובים, הבטחת רצף התיישבותי מסוים ובכך הבטחת דרכי התחרורה. שלב ג', כפי שהוא בידי ביטוי במאורעות 1936-1939, הוא במהותו הגנה אקטיבית המורכבת מהגנה

שעודה להמליך – לפי הדיעות שהגיעו לידי הנהגת היישוב העברי – על חלוקת הארץ והקמת מדינה יהודית בארץ ישראל המוחלטת, הטילה ה"הגנה" על האלוף אבנر (אלימלך זליקוביץ'), להכין חכנית כוללת. אני מדגיש זאת, כי עד שבסנת 1937 הוכנה עזין חכנית מגירה כללת, הרי לקראת החלטות הגורלוות של שנת 1947 לא הוכנה חכנית כזו. ב-1947 ידעו לקרה מה הולכים, אך מפה ה"הגנה" ומשרד המלחמה של בר-גוריאן, כפי שמאיר פעיל קורא לה, עסקו בכךין צבא בלבד. לא נקלתי בשום亭יעוד של חכנון שככל ניתוח וירתי, ניתוח כוחות אויב וכוחותינו, דרכי פעולה אפרשית, פתרונות לוגיסטיים וכו'.

האלוף אבנر הכין חכנית כוללת, שלא זכתה בסופו של דבר לתהודה, הן בגלל שתכנית החלוקה ירצה מהפרק והן בגלל בעיות פרטוניות בתחום ה"הגנה". חכנית אבנר הכילה שלשה שלבים אופרטיביים: א. התגוננות שבאה להבטיח את היישוב בגבולותיו דאו. ב. השולטות על גב הארץ: ג. השטלות על כל שטח ארץ-ישראל המערבית, למעט הנגב. בשלב ראשון קו ההגנה העיקרי הוא מעין קו מאגינו. הקור יושב בשלוש דיביזיות, עם שלוש חטיבות, שככל אחת שלושה גדודים. כל גדור יתפרש על פני 12 ק"מ של קו החיים. אין בתכנית כוחות נידים וכו', אלא קו ההגנה מבוסס על הקמת עמדות ומכתשים.

יש בתכנית אבנر יסודות, שברצוני להציג, בתחום חכנון כוח אדם. לשלב הראשון דרושים 43,000 חיילים, שנינתן לגייסם מתוך האוכלוסייה. לגבי השלבים האחרים נקבע, כי אין די כוח אדם והתשובה לכך תהיה גiros מ tandembi חרייל.

התכנית מפרטת גם דרכי טיפול באוכלוסייה ערבית, מינוי מוכתרים, מושלים צבאים, הטלה עצור, בתידין צבאים ועד. התכנית כוללת תוכניות הקמת חילות, חיל הים, גרעין ועוד. כשלוי הדקרים בעיר הערה: הנושא חסיכה צבאית של ה"הגנה" קצת מטהה. אני מעדיף את הנושא להשיכת צבאות המאורגן. יש תוכירים ותוכניות שונות (שלא oczywiście כאן היום), אשר הוכנו בידי אנשים שלא היו בעלי תפkidים מוגדרים ב"הגנה", אך היו בעלי עמדה ומעמד ביישוב. ככל יש ביטוי לחסיכה צבאית כגון מחשכות על הסיוע במלחמה נגד היטלר, או תוכניות שונות להקמת צבא עברי.

ושאלה תזה את זה מהסיבה הנראית לי לחשובה. ההיסטוריון יואב גלבר טען, שככל הגניין הזה של תוכנית הצפון (חכנית כרמל) הוא עורכה פרה. אני מחזק בזיד תרשימים, שבו נראים הגבולות, המרחב המוגן המתוכנן, מרחבי משנה וכו'. מאיר פעיל סיפר, כי מצא בארכיון הצבאי ההיסטורי אסמכתה לתוכנית זו זאת בצוות מסמך שכחוב קולונל הדוי. במסמך מסווג על מגעים שהתקיימו עם היהודים, המבקרים להקים מרחב מוגן בצדונה של ארץ-ישראל. הבחירה של אזור הכרמל על ידי המתכננים יצחק שדה וייתכן רטנר לא נבעה רק מנתונים גיאוגרפיים. האזור נמצא מתחאים, כי יש בו גם נמל ושדה תעופה, שיאפשרו אולי קבלת סיוע לוגיסטי מהצבא הבריטי.

ניבור לתוכנית שנת 1947. למעשה, לא הוכנו כל תוכניות אופרטיביות לקרה התמודדות העתידה. הוכנה רק תוכנית התארגנות ובנית כוח. ב-1947 הייתה המבנה הפיקודי של ה"הגנה" מושחת על מטה

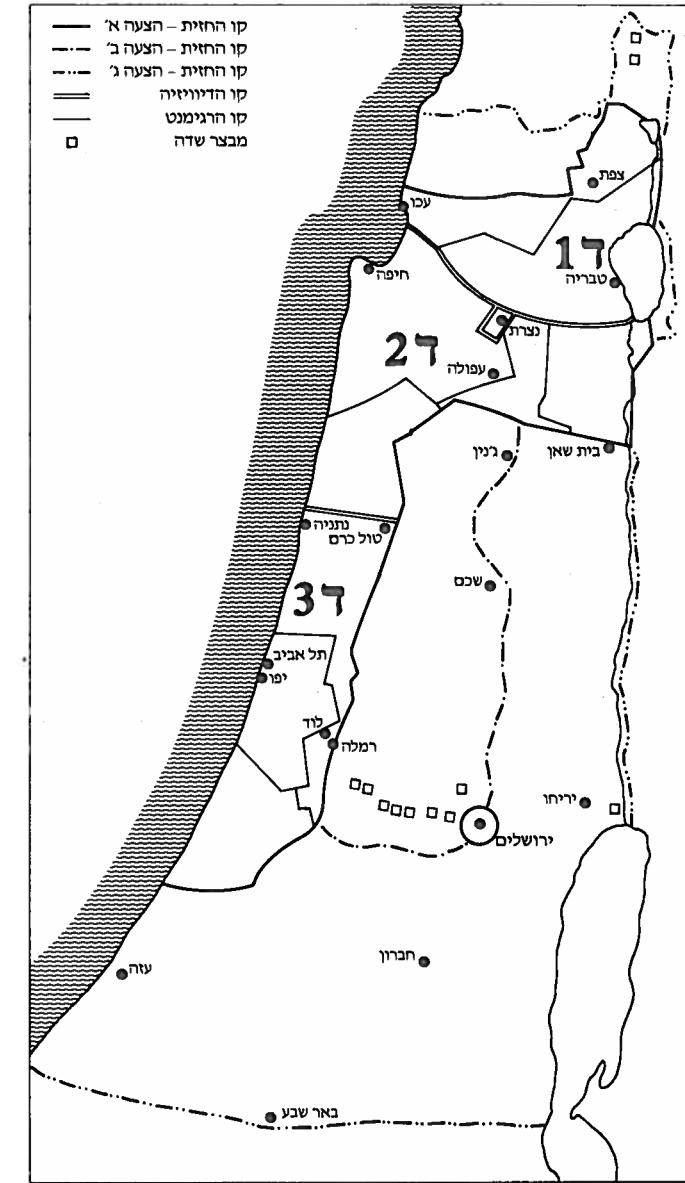

הועודה המלכוטית הבריטית (ועדת פיל), 1936

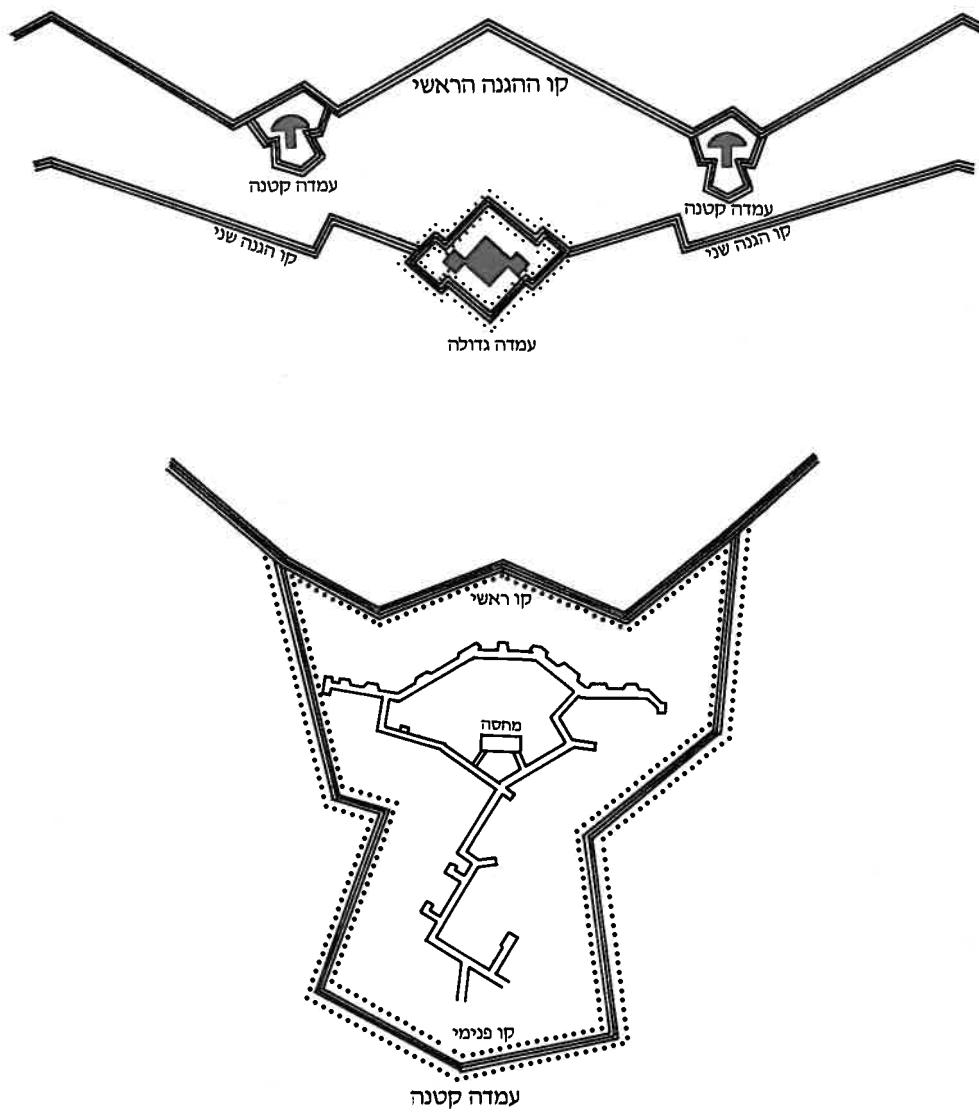
כשלוי הדקרים בעיר הערה: הנושא חסיכה צבאית של ה"הגנה" קצת מטהה. אני מעדיף את הנושא להשיכת צבאות המאורגן. יש תוכירים ותוכניות שונות (שלא oczywiście כאן היום), אשר הוכנו בידי אנשים שלא היו בעלי תפkidים מוגדרים ב"הגנה", אך היו בעלי עמדה ומעמד ביישוב. ככל יש ביטוי לחסיכה צבאית כגון מחשכות על הסיוע במלחמה נגד היטלר, או תוכניות שונות להקמת צבא עברי.

ולסוגית החסיכה הצבאית. כדי לחקור אותה, יש לחקור מוגרים שונים: תוכנים אסטרטגיים, אם יש כאלה, תוכנים אופרטיביים וטקטיים, תוכניות ביצוע הדרכה, ספרות צבאית כגון "מערכות" ומאמרם שונים שפורסמו בעיתונות, ביצוע בשטח וכו'. אומר, אולי קצת כזרה פרובוקטיבית, כי לעיתים קרובות קדמו הצעדים כשתח "הגנה" לגיבוש התרבות. אחד המאפיינים של החסיכה הצבאית ב"הגנה" הוא הורימה חזקה מלמטה כלפי מעלה, גם בתחום התכנון וגם בתחום התרבות.

מכאן ואילך עוסק בדרכי רק בנושא התכנון האסטרטגי-אופרטיבי ב"הגנה". ב"הגנה" היכנו כמה תוכניות אופרטיביות, שהראשונה כהן היא תוכנית אבנר משנת 1937. כתעת פעולתה של ועדת פיל,

תכנית אבנر

שני שרטוטים מתקיך התכניות של תוכנית אבנר

יחידה רכובה של "גביעתי", ספטמבר 1948
(ארכון "במחנה")

מהדרישות האופרטיביות, דבר שגרם לתקלות מסוימות. ג. אני מודיש את חשיבות היומה מלמטה כמושילה בנושא החשיבה והפתרון האופרטיבי. תرت-אלוף (מיל') ישבסר (ישבה) שדרמי: בפתח דברי אני רוצה לציין את החוויה המרגשת לפגוש קהל נחדר זה, המחויר אותו 50 שנה לאחר מכן. במסגרת רבי-שים זה בחרתי לדבר על השתקפות דרך המחשבה הצבאית ותורת הלחימה של ה"הגנה" (שלא הייתה בין מעצביה) ב掣ה"ל בעשרים הראשונים להתחפותו והתגבשותו; כיצד הדברים שנתקנו בעורינו ב"הגנה" היו גורס דינקודה שלנו וכי צדם מצאו את ביטויים ב掣ה"ל. אי אפשר לגשת לנושה זה בלי לדבר על מאפייני התשתית והמורשת החינוכיות של ה"הגנה", שהמוצר שלהן הוא דרך החשיבה הצבאית של חברי ה"הגנה".

מאפיין ראשון: תחושת השילוחת כבסיס, נקודות מוצא. כשאני מדבר על הדברים האלה, אני מדבר עליהם לא כחוקר, אלא כמו שנולד וגדל ב"הגנה", כמו שהיא בפלמ"ח, כמו שהיא שותף בעיצוב

כללי, גיליות ומחוות. כל גליל היה מעין זירה: גליל צפון, גליל חיכון, גليل דרום, מחוות תל אביב וירושלים, ואת בנוסף להערכת המגויסת, הפלמ"ח. עד שהקמת החטיבות והוזאת כוחות-השדה מהכפיפות הפיקודית למפקדות המרחביות היו מזדוקות והכרחיות, הרי פירוק הגלילות, ללא הקמת מפקדות זירות עיל-חטיבתיות, נראה כשגיאת טרגדית וככטוטו להעדר חשיבה צבאית נאותה. אני מייחס זאת לעובדה, שלפנינו מותן הוראת ההתארגנות לא נעשה הערכת מצב מסודית, המבנה נקבע לפי הדגם של הצבא הבריטי.

כך נכנסנו למלחמה עם חטיבות, שקיבלו אחריות למרחב מוגדר. בינהן היו חפרים, שבגללם הפתורנות שננקטו היו רוחקים מלהיות אידייאליים. לדוגמה, חטיבת "גביעתי" נשאה באחריות להגנת דרום הארץ. עם הפלישה ומעבר הצבא המצרי דרך הנגב צפונה, נפל כל נטול עצירת הצבא המצרי ומניעת הגעתו לתל אביב על חטיבת "גביעתי". היא הקימה קו הגנה עיקרי מנגבה מערבה לעבר הים, לאור אבדה. נתוחה השטח מלמד, כי קיימת חופה טובה יותר לקו זה – קו ים מרדכי-גבעעם, והיא אזור ניר-עם. אך אורך זה היה מחוץ למרחב חטיבת "גביעתי", ובהעדר מפקודה ויריתת חופה זאת אף לא נבחנה. יתר על כן, מבטה של חטיבת "גביעתי" נישא בעקר להגנה על הדרום ובצד לפיעודת, בעוד שנוסה הบทחת הקשר לנגב לא היה חלק מתעודהה ומכאן, תווים קריעיים מסוימים, שהיו צורך חיוני מבחינת הקשר לנגב, היו צורך שני לגבי הגנת הדרום.

חויטת ד' הוקמה רק באוגוסט 1948, לאחר שהמצרים כבר נעזרו באשדוד. אילו היוו נכנים למלחמה במבנה פיקודי שהתקבב על נתוחה זירתית, היינו אולי נמנעים משגיאות אלה. כאמור, בשנת 1947, תוכנן (ואני לא רוצה להציג עליידי מי) מבנה הצבא תוך שימוש דגש על מבנה הצבא הבריטי, ולבסוף, תוך התעלמות מנתוחה נאות של שטח זירות.

במרץ 1948 פורסמה תכנית ד'. כמשמעותים בה, מן הראי יוכל כי היא נכתבת כשותחים עד היו באך. מידת חופש הפעולה הייתה לאורה מוגבלת. בתכנית נכתב: "התעדוה – השתלות על שטחה של המדינה העברית והגנה על גבולותיה והן על גושי התיישבות ואוכלוסייה עברית שMahon' לבגבורות". מהגדרת התעודה משתמש שיש לדאג, אך שהשיטה המיועדת למדינה יהיה אכן בשילתה המלאה. אין בתחום זו אף מלה על הרוחבת שטח המדינה ויצירת גבולות בניהוגה בזכות הרוחבה זו. ובפועל, כמובן, במידה רבה מאד ביזמת מפקדי החטיבות והחטיבות שפעלו בשטח, נוצרו (באופן הגורות שהייתה אז מסקנתו, והסביר יבין) גבולות טובים בהרבה מאשר אלה שבחנית החלוקה, כפי שאושרה על-ידי החלטת א"ם מנובמבר 1947.

אסכם בשלוש הערות:
א. חסיבה צבאית היא תהליך שיש בו התפתחות. התפתחות החשיבה הצבאית ב"הגנה" הייתה עקבית, עם כמה נסיגות קטנות, ופונקציה של תנאים אובייקטיביים ופוליטיים.
ב. ב-1947, ל夸צת ה Helvetica הגדולה נתונה עדיפות לבניין הכוח ואופן בניינו תוך התעלמות מסוימת

(במחנה)

(לפחות בתקופה מסוימת) של ההדרבה ותורת הלחימה בצה"ל, שהחדרו בנו את חחשות הש寥חות, שעליינו מוטלת התחמודות בקרב על גורל העם היהודי ועתידו.

מאפיין שני: התנדבות והנכונות להקרבה, אני מעיו לומר. שמענו במושבים הקודמים, שאנשים לא רק שלמדו בחיהם, אלא תחמידו במשך שנים בין ממצאים חידושים מסוימים, שדרשו תועזה גדולה, ובין פעולות שגרה כ"סליקים" למיניהם, הדרכה בלתי חוקית והובלות נשק. כל המשימות האלה היו מוגנות וمبرוצעות ברוח התנדבות וההקרבה.

מאפיין שלישי: הכיפתו למוסדות האורחים של היישוב (המדינה שבדרך) – כמסד ותנאי לחברות ב"הגנה". לא ארchip בನושא, כי לככלנו ברור המאפיין הזה, משמעויתו והשלכותיו מבט לאחר, ובעיקר בימים טרופיים אלה מבט קדימה.

מאפיין רביעי: טוהר נשק וכבוד האדם. ובכך, אני כולל גם את האדם היהודי, שכבודו אינו מוחל

והוא זוקט להגנה לאורך כל ההיסטוריה היהודית ועד ימינו אלו; לאחרונה – אולי גם כבחו של האדם והחיליל הישראלי.

אני אומר את כל הדברים האלה, משם שלפני הדיון בצדדים "הטכניים-ארגוניים" של תורה הלחימה והחשיבות הצבאית ראי להזכיר את דבריו של חכם סיני: אם אתה דואג לשנה הבאה, זרע חיטים; אם אתה דואג לחמש-שש השנים הבאות, נטע עץ; אבל אם אתה דואג לעתיד, גדל וטן אדם. רוזה לומר, שהדברים שאמרתי עד עכשיו אינם תורה לחימה אבל הם היסוד, שהכינה "הגנה", ועליו יכול היה צה"ל להתבסס ולהיבנות ולהשאיר עולם ומלאו משתאה מרמת היגיון הצבאיים.

לצד דברים אלה אוסיף, כי בתוך ה"גנה" על הישגיה הרבים היו גם חלואים, שהועברו לצד המורשת המפוארת. שמענו הימ על התפתחות ה"גנה" מה"זרום", מהנסיך של הפרט או של היישוב הבהיר הדואג להגנתו. במהלך השנים התפתחה ב"הגנה" התפיסה של "ההגנה האורית" ולמשמעות הבחתה החברורה היה צורך לרכו נשק באווים אוורים. מפקדת ה"גנה" ומקודמת הנפות ואחר כך הגלילות רואו לנכון לדרכו וולות את המלאי הדל של הנשק וצדוק הלחימה המצוי, בהתאם למישומות. אולם כמה לכך התנגדות מצד הפרט או היישוב בלבד, שרכש לעצמו נשק בדים מרובים ולא שלהתרפרק ממנו. ניגודים אלה גורמו להיווצרות חידקי הפטריוטיות המקומיות, שהביאה להסתרת נשק ולהשגו גם בדרכי "משיכה". כך הופיעו גם חידקי הדיווח החלקיים והבלתי-אמין.

מחני נשק של כפר גלעדי, "מעוז השומר", היו לשם דבר. תמיד היה בהם יותר נשק מאשר אנשים. אנשים כפר גלעדי מעולים לא שוכנוו להעמידו לרשות ה"גנה" וכאשר שוכנוו, ככicc, לא הכל נכלל בכיצוע המסקנות המתבקשות.

ארגון ה"גנה" ביחסו, לא היה פוליטי במהותו, אבל נהיל והתקיים בתוך המרכיב הפליטי של היישוב. כדי להפוך לארגון ממלכתי של היישוב כולו, נוהלה ה"גנה" על ידי גופים שהיו במידה כזו או אחרת נציגי מנהנות פוליטיים. מכאן נבע חשש של בוגריםין לפוליטיזציה וסיעות שניבנוו, את זרע הפורענות בצה"ל. ואכן סינים לכך אנו מוצאים אחר כך בתהנגות זה"ל במלחמות השונות, החל מהנרגזה זהה שכיל יחידה דואגת עצמה למלא את החסר ולהתארגן וכן גם על חשבו יחידות אחרות החל במלחמה השחרור, כשלוחה יעד לחיות אחת או ליחידה מסוימת ומישהו בדרך הטה אותו ליחידתו. אותו גורם לא עשה לביתו, חיללה, אלא להבטחת יכולתה המבצעי של יחידתו. אנו מוצאים תופעות דומות כמעט בכל המלחמות.

למחשبة הצבאית ב"הגנה" הייתה השפעה מכרעת על דרך גיבוש החשיבה הצבאית בצה"ל לפחות באפיין הראשוני. השפעה זו מצאה לה בייטויים ברמה הטקטית, ברמה האופרטיבית, והוא לה גם השלוות על החשיבה האסטרטגית. להלן בקצרה כמה דוגמאות:

א. גישת היסוד הייתה הכנען וטיפחו של הלוחם הבודד והיחידה הקטנה. לא רק אידיאולוגיה, אלא גם כנגורות מהnisות: המ"כ כמניג לוחמים בקרב, עם ראייה כוללת; קורסי המ"ם שהיוו את השילד

אלוף (מייל') רחבעט זאבי: רבותי, לא התוכננתי להגיד דברי נעלילה. זה היה תפקידו של האלוף (מייל') אהרן ירב, אבל הוא יצא ואני אסכם במקומו. הגורמים המשפיעים על קביעת דוקטרינה צבאית הם ארבעה: שטח, אויב, כוחותינו ומסורת שמקבים מודורות קודמים. שלושת הגורמים הראשונים הינם גורמים נתונים: השטח כפי שהוא גם אם יכולנו לעשות בו שינויים עליידי התפשטות לאורים שלא הינו בהם, כמו גוש עציון, כמו הפריצה אל הנגב עם אחת עשרה הנקודות וכו'; האויב היה אויב נתון, אבל הלך והפתח; כוחותינו – גורם זה היה כלו בידינו, וה"הגנה", להערכתמי, מיצתה את כל מה שעמד לרשותה בסעיף כוח אדם. הגורם היחיד שלא קיבלנו הוא המפטרת. לא בנו עם מסורת צבאית. כשההתוישבות הציונית התחללה בשנת תרמ"ב (1882), לא הגיעו לכך לכאן משוררי הצבא הרוסי או הצבא הבריטי. באו יהודים מהగיטאות של לוד' או מצעניא רוחקה, והם לא הביאו אתם מסורת רוחנית, לא צבאית. ה"הגנה" עשתה גם בתהום הזה יש מאין, על-ידי חשיבה, ניסין ועוד ועוד.

הדורבים הימים עמדו על כך שדברים רבים מאד עלו ב"הגנה" מלמטה למעלה. כך גם בשנים הראשונות של צה"ל: המטה הכללי והאלופים לא היו תמיד אלה שיוו. הם ידעו לאמצץ יומות, לפתח או לנגן מוסורת רוחנית של בר-כוכבא ושל חספונאים אך זו מסורת רוחנית, לא צבאית. ה"הגנה" עשתה גם את ביטויו מאוחר יותר גם בצה"ל.

ה"הגנה" לא קבעה דוקטרינה צבאית, אלא דוקטרינה צבאית-מדינית. היא נתנה תשובות לביעות המדיניות, שעמדו בפני היישוב: עלייה, התישבות, מלחמה או תשובה מגנטית או הגנתית לביעות טרור, מתקפה, הכנה למלחמה גדולה. ה"הגנה" נתנה תשובה לצורכי היישוב, שהופך למדינה. ה"הגנה" חישה בתחום של היחידה הקטנה. ה"הגנה" חישה בהסתגלות לנסיבות משתנות, מה שקרהנו גמישות, תושיה וכו'. ה"הגנה" יצירה יש מאין, בנחת את התע"ש, הקימה יישובים, עשתה עלייה בלתי-ילגית, פרצה צפונה ונגבנה, מורה וימה. צה"ל לא היה קם בלי ה"הגנה". לא הינו יכולים להקים כוח מגן למدينة בלבד ה'פְּרוֹדוֹזָר' זהה של ה"הגנה", נתנה לנו את הכל: את הגרען לחיל האוויר, את הגרען לחיל הים, את הגרען למודיעין, את הגרען ליחידות השודה. פרט לארטילריה הרוי בכל התחומיים האחרים – קשר, רפואי וכו' – יש שורשים ב"הגנה". כך יכול היה לקום, כמעט בימי יד, צבא הגנה לישראל, כאשר בזיגוריון הכריז על הקמתו.

היהתי מסכם ואומר, כי ה"הגנה" היא מגש הכספי, שעליו ניתנה מדינת מדינת היהודים. אני ממעיט בחילון של המחרחות האחרות, אולי אין שום משמעות אופרטיבית מהותית ממשוערת, לשני ארגוני המחרחת האחרים, בלי ה"הגנה".

רבותי, התאספנו הימים בפעם ה-13 ליום העיון כדי לזכור ולהזכיר את דדו, החבר, הידיד, המכבי. תודה לכל אלה שעסקו בארגון, לאנשי המרכז ללימודים אסטרטגיים, לאוניברסיטת תל-אביב, למרים ולקהל. צאתכם לשולם, תודה רבה.

הפיקודי של ה"הגנה" ולאחר מכן של צה"ל הצעיר. צה"ל, שהוא עתה הוכרו עליו, נשען למעשה על הסgal, על הקادر הזה. בתקופה מסוימת, בתחילת מלחמת השחרור, באו אליו קצינים מצבאות זרים, והוא שאמנו שהם יפתרו את הצורך בफיצת הדרכן מיליציה מחותרתית לצבא סדיר לוחם. אינני מוכoon לאנשי "הבריגדה". הרבה פעמים מעמידים את יוצאי הצבא הבריטי – הbrigade מול אנשי הפלמ"ח וה"הגנה". והוא נכון שכך, מי היו המפקדים בבריגדה וביחידות הצבא הבריטי. רובם מפקדים או חברים ב"הגנה" שבשליחותה התייחסו בבריגדה. ברור, שהיתה השפעה לצבא הבריטי, מוסתרו ושיטות הלחימה, אבל בסך הכל נוצרה בהדרגה סיתותה תוך כדי המלחמה ומיד לאחריה. עיוון קצר ברשות הרמטכ"לים והאלופים בשלושת העשורים הראשונים מוכיח את צדקת התזה ותרומת הסינותה בגיבשו של צה"ל לצבא בעל מחשבה ודרך לחימה מקורית.

ב. מילוי המשימה או מה שנוהג לכנות בצה"ל דבקות במשימה. כבר אז ב"הגנה" אמרנו ש"אין משימה בלתי אפשרית". כל משימה נבחנה לא לפני האמצעים המוצאים, אלא לפני המטרה. דבר זה מצא את ביטויו מאוחר יותר גם בצה"ל.

היתה לנו תקופת משבב מעבר מצבאה עייף של מלחמת השחרור ומהיחידה הקטנה ליחידות הגדולות, לפועלות התגמול הגדולות. קרו מקרים, שצה"ל עם מושתת ה"הגנה" לא עמד במשימה, ואו חורנו אל המקרות – ליחידות הקטנות הנבחרות, והצלהנו להחזיר את הדבקות במשימה כערק עלון ביחידות הלוות של צה"ל.

ג. החתירה למיצוי המשאים הדלים נעשתה בכל דרך. אני חושב, שנמצא בעולם כולו מיצוי אמצעים כוה. ביכולות התושייה, המוח היהודי והפקת לקחים – מה עשינו מוגבלות, מטנים שכבר אבד עליהם הכלל, מוטסי קרב, ואՓילו מודרניים. כל אלה וגם השימוש בהליקופטרים כחיל "פרש השמים" – יסודם ושורשיהם בגישה העקיפה, בהכרח למצות מה"יש" את השגת המשימה הנדרשת.

ד. העברת הלחימה לשפח האויב, שורשיה ומkorותיה ביציאה מחוץ לגדה. לדעתו, הינו בין הראשונים שתרגלו ונלחמו עם גיסות שריון גדולים בלילה, עוד בטרם היו לצה"ל אמצעים לראיתם לילה. כל זה בא מאות ימים, מאותן פעולות "аш ליליה", מפלגות-הלילה של וינגייט.

לסיכום, מורשת ה"הגנה" בצה"ל היא דבר יסוד, אולם כמו כל תופעה כזו, עם הזמן השורשים מתכשים ומשתמשים, וטוב עשו מארגני היום הזה, שהקדישו יום שלם לחשיפתם המחדשת של השורשים. אנחנו, דור הבניים שבין ה"הגנה" וצה"ל, צריכים להיזהר משנה והירות, כדי להבטיח את היישום הנכון והמעודכן של אותה המורשת, שאם לא כן קיימת סכנה של הפיכת המורשת לקלישאות ו시스템אות ריקות וחסרות אחיזה במצוות המשנה.

אליהו גולומב, מפקד ה"הגנה"

מקורות האיוורים

עד אמבר, אלי איל, אבי כהן (עורכים). 1988. **שורשי חיל האויר.** התפתחות והתעופה הבתוחנית בארץ-ישראל עד הקמת המדינה. תל אביב.
 נפתלי ארבל (עורך). 1981. **שגשוג ומורענות דמיים 1929 – 1930.** תל אביב.
 דוד ברנגרין. **יחוד ויעוד.** דבריהם על בטחון ישראל. תל אביב.
 בר-צין דינור (עורך). 1977. **ספר תולדות ה"הגנה".** תל אביב.
 אריה חסביה. 1979. **הקרב על סיסימון.** קרבי מופת שהכין גורל ירושלים. תל אביב.
 יגאל לוסין. 1982. **עמוד האש.** פרקים בתולדות הציונות. ירושלים.
 מרדכי נאור. 1988. **מיסיורי הארץ הטובה.** ארץ-ישראל וישראל בשנים 1900 – 1960. תל אביב.
 יוסקה רבינוביץ, ארала הורוביץ. 1959. **פלמ"ח, אלבום.** תל אביב.
 שלמה שבא. תשכ"ט. **שבט הנועזים.** תל אביב. נפתלי ארבל (עורך).
 זאב שף, איתן הבר. תשל"ז. **לקסיקון לבטחון ישראל.** ירושלים.
 אפרים תלמי. תשלה. **מי ומה ב"ההגנה" ובמאבק.** תל אביב.
 האנציקלופדיה העברית, כרך ו'. ארץ-ישראל. תש"ז. ירושלים – תל אביב.
 חוקרי מלחמה. מאוסף לזכר של אלעזר (לסייה) גלילי. תל אביב.
 ספר השומר. דברי חברים. תש"ז. תל אביב.
 קובץ השומר. תרצ"ו. תל אביב.